

240x160.

инв. 25588

ошд. 05

КIV - 25588

05

Година I.

януарий 1921 г.

Кн. I.

Николай Тодоровъ — Сливень.

Нашиятъ пътъ.

Нашата народна школа живѣе отъ незначително за историята време, но и тя прѣмина негли всички по-важни етапи отъ развой на педагогическата практика.

Ние ще набѣлѣжимъ въ едри шрихи тоя развой, за да почерпимъ данни за съществото на темата ни.

Черковната келия — ето началото на нашия училищенъ животъ. Келийниятъ „даскалъ“ — ето родоначалникътъ на нашия учител. Черковниятъ псалтъ или свещеникътъ — ето първичниятъ идеалъ на зародилата се и у насъ школа. Азбукито — ето тогавашната школска мъдростъ, а фалатата — възплъщението на цѣлата тогавашна педагогическа система.

Методата на тъй нареченото „взаимно“ училище — ето първото реформено движение у насъ. То мѣрѣше да обнови и унифицира външния строй на обучението, чиито основи оставаха незасегнати.

Трѣбва, обаче, да отбѣлѣжимъ, че съ него се разшириха „даскалскитъ“ атрибути: докато келийниятъ даскалъ се опредѣляше само отъ степенъта на неговата грамотностъ въ най-ограничения смисълъ на думата, „взаимниятъ“ учител се поставяше въ зависимостъ отъ редица специални вече за занятието му правила и форми, които бѣше длъженъ да знае, за да може да си служи съ тѣхъ.

Съ взаимната метода, значи, се набѣлѣза нуждата отъ специална подготовка за учителя.

Съ освобождението се откри нова ера за културно-историческия животъ на България. Подложена свободно сега подължитъ на далече изпрѣварилитъ ни западни култури, въ

В. Г. О. Б.

нея започнаха вихрено да се насаждат придобивките на тях култури. То се знае, че училището като първостепенен културен институт; играл голяма роля и до освобождението, и сега беше на пръв план.

Учителски курсове, млади педагогически училища и първодна педагогическа литература забраздиха с голямо усърдие нашата педагогическа нива.

Както става обикновено в епохите на бързите исторически подеми на народите, нашите училищни реформатори, които се поставиха на чело на учебното ни дѣло и взеха в ръцете си ръководството му, увлечени от успеха на чуждото, пренебрегнаха специфично нашите условия. Сметом, което ревностно хвърляха върху нашата училищна почва, израстваше буйно навън, блъсташе и заслпяваше очите с гиздавите си външни форми, ала не стопляше сърцата на ония, които очакваха богата жетва.

Въжко време цѣлата ни педагогическа нива беше покрита с еднообразната, ала чудно избуяла и омаяла око гледка на „5-те формални степени.“

Както прѣз епохата на „взаимното“ училище за най-вѣщ и способен учител минаваше оня, който умѣше ловко и стройно, изправен на училищната естрада, да командува самоучението на 300 дѣца по устава на Белъ-Ланкастера, тъй и сега учителят се цѣнѣше по умѣнието му да борави изкустно с външните похвати на магическите просто формални степени. За свършен се сочеше оня, който успѣваше да пресува прѣз тоя педагогически уникум и един урок по гимнастика!

Специалната подготовка на учителя сега мѣрѣше да му даде външните форми, въ които трѣбваше да бжде облѣчено обучението според изискванията на теорията за формалните степени. Механизмът на последните събираше като фокус всички грижи и залѣгания на учители и училищни ръководители.

Редица години цѣвтѣха прочутите формални степени. Здравият учителски разум, обаче, не беше досущ заглъхнал от тях. И той успѣ да долови тяхното безплодие. Убийственото еднообразие, което гнетѣше потиснатата дѣтска личност, стресна учителя, и той не закъснѣ да реагира. Изпърво прѣдпазливо, нерѣшително и боязливо дори, като че се касаеше да се подронят основите на една религия, а отсетнѣ смѣло и настойчиво той се провикна:

— Долу формалните степени!

И само нѣколко години бѣха достатъчни да се провалят въ всички училища у нас,

Свали се една здраво поставена табела върху нашето начално училище и с това се изгони от него всичко, което

наумѣваше за нея, дори и онова, което, прѣчистено, прѣработено и осмислено, ще може отново да намѣри достѣпъ.

И ние останахме безъ пѣть и сигурни водачи съ едничката мисль, ясна и непоколебима, че досегашниятъ ни пѣть е билъ погрѣшенъ.

И въ тая безпѣтица ние започнахме да качваме и снемеме табели една отъ друга съ по-нови идеи, колкото примамливи, толкова и неустановени и неизяснени въ основитѣ и подробноститѣ имъ за насъ.

Потърсиха се нови пѣтица. И ако такива се търсѣха още прѣди войнитѣ, днесъ, слѣдъ потреситѣ, що причиниха послѣднитѣ, отъ които човѣчеството излѣзе съ повелителното искане да се прѣоцѣнятъ всички цѣнности, като условие да се избѣгнатъ въ бѣдеще кървавитѣ походи на смъртта и разорението, ние прѣживѣваме въ най-остра форма епохата на отбѣлѣзаната по-горѣ педагогическа безпѣтица.

За цѣлитѣ на понататѣшното изложение на въпроса, който ни занимава, ще направимъ брѣзъ обзоръ на онова движение, което прѣдизвика нуждната отъ прѣоцѣнка на педагогическитѣ цѣнности на Западъ, чиито вълни стигнаха още прѣди войнитѣ и до нашата школа и подровиха пѣсѣчнитѣ основи на нашитѣ дотогавашни педагогически кумири.

Характерна черта на всички стари възпитателни системи бѣше, че не държахъ смѣтка за природата на дѣтската възраст. Цѣли и срѣдства се изграждаха върху най-различни философски спекулации, нѣмащи връзка съ душата на дѣтето, за което се прѣдзначаваха. Всички почти опрѣдѣляха възпитанието като насилие върху дѣтската личностъ въ името на този или онзи идеалъ. Едни се заемаха да го приготвятъ за задгробния животъ, други — за цѣлитѣ на държавата, трети — за интереситѣ на това или онова съсловие. Едни редѣха срѣдствата си, изхождайки отъ началото, че то се ражда зло, други — отъ началото, че то идва въ свѣта чисто отъ злото, а трети го смятраха за *tabula rasa* и се смѣтаха всеилни и всемогъщи въ дѣлото на възпитанието.

Първитѣ сигурни стѣпки, направени въ областъта на психологията, внесоха извѣстни корекции и въ теорията на възпитанието, ала по-смѣли крачки, къмъ по-свѣтли хоризонти се направиха едва отъ Русо и Песталоци, които, като педагогически ясновидци, се застъпиха енергично и авторитетно за правата на дѣтето.

Съ това се турѣ началото на една нова вече педагогика. Зароди се движение да се изучи и опознае природата на дѣтската възраст опитно. Създаде се нова, непозната дотогава областъ — дѣтската психология, като стрѣкъ отъ общата психология на човѣка.

Въ 1881 година се появи на свѣтъ „Душата на дѣтето“ отъ Прайера. Десетъ години слѣдъ това въ Америка имаше

мръжа отъ дружества, които си поставяха за цѣль да събератъ опитни данни за природата на дѣтската душа — роди се педологията, а нѣколко години подиръ — това сѣщото движение зарази и Германия.

Психологията на възрастния човѣкъ, която нормираше дотогава педагогиката, отстъпи мѣсто на психологията на дѣтето. Дѣтето е начало на едно развитие, което завършва въвъ възрастния човѣкъ. Това развитие си има своитѣ закони, които трѣбва да се уладѣятъ и сложатъ въ основитѣ на възпитателното изкуство. Това послѣдното има за задача да подпомага само това развитие, като прѣмахва прѣчкитѣ, що му се укажатъ, и да създава благоприятни за него условия. То само скъсява пътя на това развитие, готвейки възпитаника за живота, къмъ който ще трѣбва да се приспособи.

Ето новитѣ основи на педагогическата теория, които избиватъ отдѣлно устоитѣ на старата школска практика.

Прѣсадената на наша почва Хербартова педагогика, надстроена върху неговата психология, която отреждаше самостоятелно мѣсто въ съзнанието само на интелектуалния елементъ — прѣдставитѣ; а чувствата и волята дедуцираше като вторични състояния, породени отъ движението на прѣдставитѣ, биде разклатена въ собствената си родина още при първитѣ успѣхи на психофизиологията.

Така че докато още се насаждаше хербартианството у насъ, другадѣ училищата се бѣха отказали отъ него и се силѣха да трасиратъ новитѣ пътища на едно възпитание, имащо за база законитѣ и свойствата на дѣтската душа, изучена опитно.

Повѣя тъпѣлъ лѣхъ, който размекна и започна да топи трупанитѣ прѣзъ вѣкове снѣгове.

Тоя топълъ и живителенъ лѣхъ се почувствува и въ нашата родина.

Свободно отъ веригитѣ на дълбоко вкоренени педагогически традиции и прѣдразсѣдъци, българското школо се показва много чувствително къмъ новото реформено движение.

Първитѣ реформени вълни у насъ засегнаха отдѣлни стъркове отъ педагогическата ни практика.

Само въ нѣколко години ние отнесохме къмъ архивитѣ геометрическото рисуване и прѣгърнахме теорията и практиката на „свободното рисуване“. Първоначално кжсички бѣлѣжки въ страницитѣ на педагогическитѣ ни списания, а сетнѣ и отдѣлни монографии и ръководства изнесоха на живо обсъждане новото рисуване. Въпросътъ се още третираше и по него се кръстосваха различни схващания, ала практиката изпрѣвари спороветѣ: въ всички почти училища се зарисува „свободно“.

Не е потрібно да привеждаме доказателства въ подкрѣпа на твърдението ни, че реформата не можѣ да се прихване здраво и плодотворно на наша почва.

Въщо се състои тая реформа?

Новото рисуване имаше да се справи съ дѣтскитѣ свободни рисунки, на които трѣбва да се гледа като на изразно сръдство, досущъ какъвто е езикътъ. Съ тѣхъ дѣтето изразява и въплотшава съдържанието на своето съзнание. Както въ развитието на езика вървимъ бавно и постепенно къмъ посъвършенъ и издържанъ по форма изказъ, тъй и при рисуването, създавайки условия да се прибѣгва къмъ него, като изразно сръдство, съ една разумна намѣса отъ страна на учителя може да се дойде до сигурна техника.

Ето въ най-малко думи главнитѣ положения на свободното рисуване.

Но защо тогава нашата школска практика, която видимо трѣгна по новитѣ пѣтища, сочени отъ методичитѣ на свободното рисуване, не даде очакванитѣ резултати?

— Защото, бързамъ да отговоря, ние тъкмо сега за прѣвъ пѣтъ се сръщнахме лице съ лице съ нуждата не само да познаваме формитѣ и пѣтищата, които трѣбва да слѣдва обучението, но и да можемъ за случая самитѣ ние да си служимъ отлично съ рисувателното изкуство. И намѣрихме се досущъ неподготвени да си служимъ широко съ свободното рисуване, защото рѣцѣтъ ни се указаха непохватни и непослушни. Ето първачетата сж готови да пристѣпятъ веднага къмъ работа, щомъ имъ поръчае да нарисуватъ сценки нѣкакви или единиченъ прѣдметъ, ала нашата намѣса, която се налага, съ цѣлъ да ги заинтересуваме, прѣдразположимъ и поощримъ къмъ по-дълга и издържлива работа, е несигурна и несигурността ѣ иде тъкмо отъ слабостта ни по прѣдмета, който прѣподаваме и съ който тъй широко трѣбва да си служимъ въ цѣлокупното почти обучение.

Къмъ новитѣ указания на методиката по рисуване, ако се притурѣше и вѣщата рѣчка на учителя — добъръ рисувачъ, щѣхме да видимъ, какви резултати можеше да даде новото реформено движение.

Безъ това условие на лице, ние можемъ съ нашата методика да сваляме и звѣздитѣ отъ небето и пакъ не ще имаме видими резултати.

Но да продължимъ.

Новитѣ разбирания въ методиката на рисуването се прѣлѣха и въ методиката на езикознанието, специално въ методиката на писането. Изтъкна се по-горѣ аналогията между рисуването и езика. Старата методика, която избираше писменнитѣ упражнения на ученицитѣ безъ огледъ къмъ тѣхнитѣ интереси, имаше да стори мѣсто на тъй нареченитѣ свободни съчинения, чийто изборъ и порядъкъ трѣбва да бжде

въ унисонъ съ развоая на езиковия усѣтъ на ученицитѣ, досущъ както при рисуванieto. Първото дѣтско съчинение носи недостатъцитѣ на първата дѣтска рисунка — тѣ сж еднакво несржчни и несклопостни отъ наше гледище и еднакво хубави и пълни за дѣтето — тѣхенъ авторъ. Първа наша длъжностъ е да ги посрѣщнемъ и ние отъ становището на дѣтето. А намѣсата ни съ цѣль да ги усвѣршенствуваме трѣбва да бжде търпѣлива и планомѣрна.

Като първо условие за едно такова обучение, обаче, се явява вѣщината на учителя не само като педагогъ-методикъ, но и като човѣкъ съ тънъкъ езиковенъ усѣтъ.

За голѣма бѣда, трѣбва да си признаемъ, ние не се отличаваме съ сериозно отнасяне къмъ езика, на който говоримъ и пишемъ. Фразата и хубоститѣ на езика не ни интересуватъ — тѣ могатъ да бждатъ и най-свѣршеннитѣ и пакъ да ги отминемъ незабѣлѣзано, както ще отминемъ незабѣлѣзано и най-грубитѣ езиковчи грапавини и неправилности.

Проче, и при методиката на свободнитѣ съчинения се изпрѣчи прѣдъ насъ наложително нуждата отъ по-особна и широка подготовка по прѣдмета, resp. по езика, безъ каквато новата реформа не може да се прихване и да даде резултати.

Друга реформена вълна, която имаше тенденция да залѣе цѣлата училищна практика, бѣше дидактичното художество.

Отвлѣчената мисль не е свойствена на дѣтската възраст. Дѣтето живѣе въ областъта на конкретното. Ако обучението отива срѣщу тази особеностъ на дѣтската психика, т. е. ако не конкретизира учебнитѣ материали, дѣтето остава пасивно, безучастно. Пжтътъ на такова обучение за душата на дѣтето е задръстенъ и то не може никога да достигне нейнитѣ чъртози.

Дидактичното художество иде въ името на това свойство на дѣтската душа.

Прочетете за Рила у нѣкой учебникарь, па веднага слѣдъ това прочетете и „Великата Рилска Пустиня“ на Вазова. Или пъкъ прочетете въ историята за Ивана Александра и сетнѣ едноименната повѣстъ на сжщия писателъ, па сравнете онова, що сте изнесли отъ учебницитѣ, съ това, що ви прѣдставя поетътъ. Ако намѣрите прѣдимства у послѣдния, вие не можете да бждете неприятелъ на дидактичното художество.

Не влазя въ рамкитѣ на темата ни да се впускаме въ подробности за изнасянитѣ реформени движения въ педагогическата практика. Проче, слѣдъ казанитѣ общи мисли за дидактичното художество, ние ще поставимъ питането: може ли да си служимъ съ неговитѣ похвати?

Ще се обяснимъ съ примѣри отъ географията и историята, при прѣподаването на които дидактичното художество е незамѣнимо. За да прѣподадете художествено за Дели-Ормана, като пазите истината, безъ която вие, безспорно, не учите, необходимо нужно е да познавате отлично този географски обектъ.

Опитате ли се да възсъздадете по сщия маниеръ епохата на Симеона, напимѣръ, ще видите, колко много ви недостига, за да бждете конкретни, отъ една страна, и вѣрни на историческата истина, отъ друга.

А кой ще отрече, че ние малко познаваме историята и географията, които, нека си признаемъ, учимъ по учебничета!

Съ такива оскѣдни и книжни познания не може да се направи рѣшително нито стѣпка въ пътя на дидактичното художество.

Случи ни се веднажъ да присѣтствуваме на урокъ, облѣченъ въ мантията на дидактико-художествения разказъ. Мѣрше се да се възсъздаде боятъ при Цариградскитѣ стѣни въвъ врѣмето на Симеона. Ей Богу, че гова бѣше сѣщинска атака, каквато тия стѣни можаха да видятъ едва при насъ, въ наше врѣме! А условията на тогавашното врѣме, културното състояние на народитѣ, тѣхниятъ домашенъ битъ, военното имъ изкуство и пр. нали не сж били както днешнитѣ? Въ тоя видъ и съ такова съдържание урокътъ по история нали бѣше безъ история?

И тука, проче, учебната материя заявява рѣзко своитѣ претенции въ смисълъ да се подхранва грижливо и тя, вмѣсто да се спори само върху облѣклото, съ което трѣбва да бжде прѣдставена прѣдъ дѣцата. Защото, изоставена на заденъ планъ, тя губи живителнитѣ си сокове и на мѣстото ѝ въ новото облѣкло, колкото и гиздаво външно, оставатъ често само призраци.

Нека сега се спремъ на естествознанието, чиято методика трѣбва да прѣтърпи коренна промѣна, поради новитѣ насоки на естествоисторичното изслѣждане.

Естествоисторичното обучение отъ описателно трѣбва да се прѣвърне въ обяснително. Природнитѣ обекти при сегашното състояние на науката не сж само съвѣкупностъ отъ външни бѣлѣзи, но сж сборъ отъ процеси, които чакатъ обяснение. Между това, отдѣлнитѣ твари днесъ се разглеждатъ като частъ на пд-голѣмо цѣло, което на свой редъ е частъ отъ организираната природа, подчинена стройно и неумолимо на закони, които обучението има да разкрие.

Поставете сега единъ природенъ обектъ въ естествената му срѣда и се опитайте да го разгледате съ участието на питомцитѣ си като резултатъ отъ взаимодействието на много и разнородни причини при условията, въ които живѣе.

Ще ви се отдаде ли?

Нашият отговор е — не!

Защото и вашият учител по естествена история не е разглеждал съ васъ природнитѣ твари въ такова освѣтление. Вие сте изучвали, наистина, хиляди животни и растения, на които, може-би, помните още латинскитѣ имена, ала нито едно отъ тѣхъ не сте погледнали прѣзъ очилата на модерната биологична метода.

Ето скалата, ъ която се разбиватъ надеждитѣ на новаторитѣ въ областта на естественоисторичното обучение въ първоначалното училище.

Напослѣдъкъ ни засѣга съ особена сила вълната на трудовото обучение. И тя мѣри да залѣе цѣлокупната училищна практика, като измѣни коренно досегашнитѣ ѣ форми и начини. Обучението трѣбва да бѣде активно — принципъ, за който ратуватъ отъ много години насамъ именити педагози. Централно мѣсто при обучението трѣбва да се даде на учителя, който трѣбва да участвува въ него съ всичкитѣ си творчески сили, съ цѣлата си природа, съ наклонноститѣ и интереситѣ си. Отъ друга страна, ржката, която е създавала цѣлата човѣшка култура, трѣбва да вземе живо участие въ обучението, като важенъ сѣтивенъ органъ.

Трудовиятъ принципъ, трудовото обучение и трудовото училище — това сж злободневнитѣ педагогически въпроси, чиито подробности ние ще изоставимъ.

Бързае, обаче, да се запитае — ние готови ли сме да изнесемъ една такава безспорно права и здраво обоснована реформа?

Школата, която ни е учила, е имала въ основата си книгата — учебника. Тя е оперирала изключително съ нашата паметъ. Всичко друго ние сме придобили случайно и безсистемно, поради което и носи отпечатъка на несвършенството.

А несвършенството въ общото образование на учителя е пагубно.

Къмъ въпроса за специалната подготовка на учителя слѣдва да се отнесе веднага и тоя за неговото солидно общо образование.

Приеме ли си за необходимо, — а това ние изнесохме по-горѣ, — едно солидно и всестранно общо образование за лицето, което смѣта да се нагърби съ учителска мисия, днешнитѣ наши педагогически училища се явяватъ като едно школно недомислие. Защото абсурдно е да се допуска, че учителтъ за новото реформирано сжществено първоначално училище ще може да получи пълно и всестранно общо образование; а сжщо и специалната си професионална подготовка въ единъ курсъ, равенъ гимназиалния.

Педагогическото училище, очевидно, слѣдва да се надстрои върху гимназията.

То трѣбва да земе мѣстото на днешнитѣ висши педагогически курсове или учителски институти.

Трѣбва, обаче, да се има прѣдъ очи още едно необходимо обстоятелство, безъ което и горната реформа нѣма да ни омие очитѣ.

Реформенитѣ течения въ педагогическата практика трѣбва да намѣрятъ отгласъ и въ нашата сръдна школа. Врѣме, крайно врѣме е, да се понамали ролята на учебника и засили участието на ученика въ обучението. Наредъ съ специалиста-учител по тоя или оня учебенъ прѣдметъ трѣбва да се даде мѣсто и на педагога-методикъ. Защото, ако първоначалното училище страда днесъ отъ прѣкаленъ дидактически формализъмъ, сръдната школа изнемогва отъ тежъкъ дидактически материализъмъ. Ако еднитѣ грѣшатъ, като не отдѣлятъ грижи за учебната материя, другитѣ повтарятъ сжщата грѣшка, като не обръщатъ внимание на методичната страна на обучението.

На всички насъ пѣкъ, които сме имали нещастieto да се родимъ въ едно врѣме, чиито училища сж ни създали не малко недостатъци, прѣдстои усиленa работа въ пѣтя на саморазвитието и самообразованието.

И за честъта на учителството, трѣбва да се признае, че то, макаръ и поставено въ крайно неспосни материални и трудови условия, живѣе и се бори за добръ разбранитѣ интереси на учебно-възпѣтателното дѣло у насъ и не му липсватъ нито воля, нито сили да върви съ нуждитѣ и изискванията, които новото врѣме му прѣдвява.

Алфредъ Бяне.

Обучение чрѣзъ дѣйствие.

Главниятъ упрѣкъ, отправянь по адресъ на стария университетски методъ, който, въпрѣки най-справедливата критика, продължава още неограничено да цари, се състои въ това, че тоя методъ се свежда до словесни лекции, които професорътъ чете, а студентътъ пасивно слуша. Лекциитѣ, организирани по такъвъ начинъ, иматъ два недостатъка: първо, тѣ произвеждатъ впечатление на учащия се само по отношение на неговата словесна функция; тѣ му даватъ думи, вмѣсто да го поставятъ въ съприкосновение съ реалнитѣ нѣща; второ, тѣ заставятъ да работи само неговата паметъ, като го поставятъ въ пасивно състояние: той не мисли, не разсждава, не изобрѣтава, не произвежда — той трѣбва само да запомня. Неговиятъ идеалъ се състои въ това — да

възпроизвежда безпогрѣшно, да работи съ паметта си, да знае туй, което е напечатано въ учебника и вѣрно да го повтори на изпита. Тамъ го оцѣняватъ по ефекта на неговата рѣчь, по нейната бързина — съ една дума, по външността, Резултатитѣ отъ тая прѣскрѣбна практика сж такива: прѣди всичко, недостатъченъ интересъ къмъ всичко, което липсва въ книгата, стремежъ да се дири истината само въ книгата, увѣреностъ, че могатъ да се правятъ оригинални изслѣдвания, като се прѣлистватъ книгитѣ, прѣувеличена почитъ къмъ напечатаното мнѣние, равнодушие къмъ уроцитѣ на външния свѣтъ, който минава прѣдъ очитѣ ни, наивна вѣра въ всемогъществото на проститѣ формули, понижение на жизненото чувство, трудно приспособяване къмъ съврѣмения животъ и надъ всичко това — духъ на рутина, твърдѣ немѣстенъ въ това врѣме, когато обществената еволюция става съ адска бързина,

Неотдавна, когато произвеждахъ изслѣдвания върху прѣподаването на философията въ гимназиитѣ, азъ получихъ отъ много мои кореспонденти любопитни признания относно умственото състояние на младитѣ хора отъ класическитѣ класове. Тѣмъ е присжца, казватъ ми тѣ, любовта къмъ прѣпирни — не къмъ фактическитѣ прѣния, а къмъ диалектиката; тѣ се увличатъ отъ ораторскитѣ състезания, при които сж готови да защитаватъ всѣко мнѣние, като употребяватъ теоретически доводи, безъ да се грижатъ за истината.

Станали студенти, ученицитѣ запазватъ полученитѣ въ училището навици. Ако на студента прѣдстои да избира между часоветѣ, въ които се четатъ лекции, и часоветѣ за практически занятия, той рѣшително прѣдпочита първитѣ. Ако въ края на курса професорътъ повика на работа ония, които биха желали да се научатъ да си служатъ съ нѣкакъвъ уредъ или да приготвятъ нѣкакъвъ препаратъ, това ги смуцава; повечето, слѣдъ като запишатъ своитѣ бѣлѣжки, мислятъ само, какъ да избѣгатъ; ако професорътъ настоява, тѣ се разпрѣсватъ, както се разпрѣсва тълпата зяпачи прѣдъ паничката на панаирския палачо, когато събира парса. Дори най-разумнитѣ мжно могатъ да бждатъ заставени да разбератъ, че четеното въ лекциитѣ, даже въ най-хубава форма, се съдържа въ книгитѣ; че лабораторниятъ урокъ не може съ нищо да бжде замѣненъ,

Какви реформи искаме ние и съ какви срѣдства трѣбва да се боримъ срѣщу словесната насока въ възпитанието?

Ние, разбира се, нѣма да отидемъ до такава крайностъ — да забранимъ на учителя употребата на рѣчта. Неговата рѣчь, обаче, не бива да бжде най-сжщественото нѣщо въ обучението: тя трѣбва да бжде само съпроводно спомагателно, пжтеводно срѣдство. Умътъ на ученикътъ трѣбва да бжде туренъ въ прѣко съприкосновение съ природата или съ схе-

ми и образи, които възпроизвеждат природата, или, още по-добър, и съедното и съдругото — съприродата и схемитъ, а рѣчта трѣбва да се намѣси само, за да поясни сътивнитъ впечатления. Особено е необходимо, ученикътъ да бѣде активенъ. Обучението е лошо, ако оставя учащия се неподвиженъ и бездѣенъ: потрѣбно е, обучението да бѣде верига отъ интелектуални рефлексии, които изхождатъ отъ прѣподавателя, отиватъ къмъ ученицитъ и се възвръщатъ къмъ първия; потрѣбно е, обучението да бѣде възбудителъ, който потиква ученика къмъ дѣйствия и създава у него разумна активностъ, защото човѣкъ знае добръ само това, което не само е прѣминало прѣзъ неговитъ сътива и неговия мозъкъ, а и прѣзъ неговитъ мускули; той знае само това, което е извършилъ. Да се изразимъ философски: цѣлиятъ умственъ животъ се състои въ дѣйствиата на приспособлението, а обучението има за задача да застави ученика да осъществи дѣйствиата на приспособлението — отначало лекитъ, а послѣ все по-сложнитъ и по-съвършеннитъ. Ето защо сега поставятъ на първо мѣсто прѣдметнитъ уроци, разходкитъ, рѣчната работа, лабораторнитъ упражнения — тѣ потикватъ ученицитъ къмъ дѣйностъ. Идете въ класъ: видете ли всички ученици неподвижно и спокойно да слушатъ учителя, който възбудено се е разглаголствувалъ отъ катедрата, или видете ли, какъ дѣцата записватъ урока, който имъ диктува учителътъ, кажете си: това е лоша педагогика. Азъ прѣдпочитамъ класъ, дѣто дѣцата сж по-малко спокойни, по-шумливи, но заети съ работа, макаръ и най-скромна, въ която влагатъ лични усилия, съ работа, която изисква мисль, разсѣждение и вкусъ.

Ще ни се възрази, може би: несъмнѣно, това е прѣвъзходенъ методъ за умственото възпитание на дѣтето у дома и дори въ училището. Вмѣсто да му обясняваме идеитъ, по-добър е да го заставяме да ги намира самъ; вмѣсто да му заповѣдваме, по-добър е да му прѣдоставимъ свобода за дѣйствие и да се намѣсваме само за контролъ. Твърдѣ добър е да създадемъ у него навикъ да има свое мнѣние за книгата, която чете, за бесѣдата, на която присѣдствува, за събитията на деня, за които всички приказватъ; добър е да го научимъ да говори, разказва и обяснява това, което е видѣло, да защитява ясно, логично и методически собственитъ си мнѣния; още по-добър е, ако се упражнява да взима различни рѣшения, да се ориентира, когато пѣтува, да си разпрѣдѣля работата прѣзъ деня, да измисля и изобрѣтява, да живѣе на своя смѣтка, да усѣща едновременно и прѣдимствата, и отговорноститъ на свободнитъ дѣйствия. Всичко това, ще ни забѣлѣжатъ, е прѣвъзходно за извънучилищния животъ, при условие, разбира се, че възпитанието, сведено до ролята на контролъ и юзда, ще запази силата си да поправа грѣшкитъ.

Но може ли тоя методъ, при който ученикътъ е активенъ, а учителятъ — пасивенъ, може ли — ще ни възразятъ — тоя методъ за общо възпитание да бжде приложенъ въ обучението? Когато ученикътъ изостря своето внимание, своята воля, своята мисль, нему остава още да научи цѣль редъ нѣща: той трѣбва да усвои материала по граматика, аритметика, геометрия и други учебни прѣдмети. Не ще ли се наложи да прибѣгнемъ до паметъта, за да дадемъ тия познания, и не ще ли попаднемъ подъ властъта на оная необходимостъ, която прави отъ паметъта основа на обучението? Азъ не мисля това. Който е разбралъ истинската смисль на упражненията, лесно ще се досѣти, че чрезъ упражнения могатъ да се усвояватъ всички познания, защото всѣко познание се резюмира въ дѣйствие; затова ние можемъ „да се учимъ чрезъ дѣйствия“ — *learning by doing*; споредъ любимата формула на американскитѣ възпитатели. Да знаешъ граматика, не значи да умѣешъ да повтаряшъ правила, а да умѣешъ да изразявашъ мисльта си въ правила, ясна и логична фраза; да знаешъ умножение, не значи да умѣешъ да повтаряшъ опрѣдѣлението на това дѣйствие, а — да умножавашъ всѣки множителъ съ всѣко множимо и да намирашъ вѣрно произведенията имъ.

По таквъ начинъ всѣкога можемъ да замѣняме формулитѣ съ упражнения или, по-право, да започваме съ упражнения и да чакаме, докато се прѣвърнатъ въ привычка, и слѣдъ туй да дадемъ мѣсто на правилата, формулитѣ, опрѣдѣленията и обобщенията.

Общиятъ планъ на обучението, замислено въ таквъ видъ, по активния методъ, отдавна е набѣлѣзанъ отъ великитѣ философи.

Полезни упжтвания можемъ да намѣримъ у Русо, по-систематични идеи — у Спенсера; пъленъ методически планъ е посоченъ отъ Фрьобела за дѣтскитѣ градини (забавачницитѣ). Въ наше врѣме всичко това е казано, повторено и приложено на практика отъ най-свѣдушитѣ лица. Такива въ Франция сж: Бело за езикознанието, Кеню, за рисуването, Лезанъ за точнитѣ науки, Лебонъ за живитѣ езици и всички учебни прѣдмети. Такива въ Америка сж: Дюи, Станлей Холъ и много други педагози.

Слѣдъ тѣхъ намъ остава само да повтаряме. Учите ли литературната рѣчь, заставяйте дѣцата много да разказватъ, много да четатъ и много да поправятъ; безсмисленитъ уроци по граматика не трѣбва да вървятъ на прѣдъ като прѣчка; граматиката трѣбва да излѣзе на сцената отъ послѣ, за да помогне да се съзнаятъ правилата, които вече сж усвоени чрезъ упражнения. Учите ли аритметика, заставяйте дѣцата да рѣшаватъ задачи; геометрия — прѣдлагайте имъ да правятъ постройки; метрическата система — искайте да правятъ

измѣрвания; физика — заставяйте ги да строятъ и употребяватъ малки груби уреди; естетика — показвайте имъ редомъ съ репродукциитъ на първостепеннитъ творби на искуството и посредствени произведения и ги заставяйте да отгатватъ, обясняватъ и чувствуватъ разликата между еднитъ и другитъ; рисуване — разрѣшавайте свободното рисуване, като оставите за по-късно прѣподаването на перспективнитъ закони; живитъ езици — внушавайте навикъ да се говори на тѣхъ и помагайте да ги разбиратъ.

Като слѣдваме тоя пѣтъ, ние ще имаме огромни прѣдимства. Вмѣсто да се започва съ общи идеи, които сж не-уловими и празни за ония, които не знаятъ съдържанието имъ, ще се започва всѣкога съ конкретния опитъ, съ частния фактъ, защото упражнението всѣкога има частенъ характеръ. Това значи да вървимъ по най-лекия, по най-правия пѣтъ — по пѣтя, който е насоченъ отъ частното къмъ общото. Отъ друга страна, като заставяме дѣтето да дѣйствува, ние му внушаваме интересъ къмъ неговата работа, даваме му сжжпоцѣненъ възбудителъ въ видъ на силни чувства, които съпровождатъ дѣйствието и възнаграждаватъ успѣха на произведеното усилие; тоя възбудителъ ще бжде толкова по-ефикасенъ, колкото по-точно се съобразяваме съ естествентъ дѣтски наклонности и специални способности. Всички или почти всички дѣца, прѣди да бждатъ възпитавани, проявяватъ охота къмъ пѣние, рисуване, разказване, изобрѣтане; обичатъ да държатъ прѣдмети въ ржцѣтъ си, да ги размѣстватъ, да правятъ промѣни въ тѣхъ, да ги употребяватъ за постройки. Като нагодяваме възпитанието и обучението къмъ тази естествена дѣйностъ, ние извличаме полза отъ наклонноститъ, които сж дадени отъ природата; послѣдната създава движението, учителтъ трѣбва само да го насочва. И тъй, отъ това двойко гледище, активниятъ методъ утвърждава своето прѣвъзходство. Може да се каже, че той възпроизвежда основния законъ на еволюцията, защото води дѣтския умъ по сжщия пѣтъ, по който е вървѣло развитието на човѣчеството.

Д-ръ К. Свраковъ — Варна.

Дортмундското трудово училище.

Дортмундъ, неотдавна малко земледѣлческо селище, днесъ е голѣмъ индустриаленъ центъръ въ Сѣверна Германия. Въ работническия кварталъ на тоя градъ има едно основно училище съ 14 паралелки и седемъ отдѣления или класа. Училището се казва „Августово училище“. По инициативата

на училищния настоятел Дорнхектеръ учителитъ отъ това училище още прѣди 10 години се опитаха да приложатъ на практика назрѣлитъ вече идеи за реформирането на дотогавашното „книжно училище“ въ „трудово училище“. Особено благоприятни условия за подобна педагогическа реформа не е имало. Прѣди всичко броятъ на ученицитъ въ всѣки класъ е извънредно голѣмъ — 60 дѣца, но затова пъкъ стопанското развитие на града, голѣмото производство и условията на живота способствуватъ, за да се обърне по-голѣмо внимание на трудовия принципъ, като основа на обучението и възпитанието.

Училищнитъ власти погледнали благосклонно на въпроса и работата била почната. Училището „Августина“ се прѣобръща въ трудово. Голѣми и значителни промѣни се прѣдприематъ, както въ избора и разпрѣдѣлението на учебния материалъ, така и въ разработката му. Реформата засѣга и училищната дисциплина.

Прѣзъ 1912 год. учителитъ отъ това училище издадоха първия отчетъ за уредбата на училището, за своята дѣйностъ и за постигнатитъ резултати.

Още въ първитъ редове на отчета тѣ се спиратъ върху понятието „трудово обучение“, което обясняватъ така: „Подъ трудово обучение ние разбираме обучение, при което дѣтето си създава самостоятелно, доколкото това е възможно, свой свѣтогледъ. Това го върши било чрѣзъ наблюдения и опити, съ помощта на пластично, картинно и езиковно прѣдставяне, било чрѣзъ четени и въпроси.“ Учителитъ само ръководи работата на учащитъ се: той се намиса въ трудовия процесъ само тогава, когато дѣтскитъ сили откажатъ да дѣйствуватъ.

Педагозитъ отъ Дортмундъ сж далечъ отъ мисълта да освобождаватъ дѣцата отъ мжнотиитъ въ тѣхната работа, както това искатъ стари и нови филантрописти. „Нашитъ дѣца се надпрѣварватъ, се казва въ отчета, споредъ силитъ си; всѣко дѣте залага своята честъ въ това надпрѣварване и се стареа да изпрѣвари другитъ“,

Прнеже главната цѣль на трудовото обучение въ „Августина“ е развитието на дѣтскитъ душевни сили въ свръзка съ материали, които иматъ важностъ и значение на културния подемъ, то първата прѣдприета реформа засѣга, както казахъ, избора на учебната материя. Старата програма на училището е ревизирана, прѣработена и коренно измѣнена. Новата програма избира само такова учебно градиво, изъ областта на чистата наука, както и отъ тая на техниката, което има културна важностъ и значение.

Тия области засѣгатъ познанията:

- 1) по морала и религията,
- 2) по родинознание и природознание,

- 3) по формознание,
- 4) по география и история и
- 5) по изкуствата.

Като средства за разработката на материята изъ тия области се сочатъ:

- 1) въпроситъ и говорътъ,
- 2) рисуване и формиране,
- 3) пѣние и
- 4) четене, смѣтане и писане.

Нека не се забравя, че и техниката, която се е развила до най-голъма сръчностъ съ тия, така да кажа, учебни упражнения, не е сама по себе цѣль, а средство, за да се разработятъ и усвоятъ реалнитѣ знания, за да се постигне по-голъма и по-пълна нагледностъ въ обучението и да се контролира, дали отъ словеснитѣ прѣдстави ще могатъ да се образуватъ точни и ясни прѣдметни прѣдстави и понятия.

Въ трудовото училище се отдава голъмо значение на упражнението на ръката. Тукъ дѣцата моделиратъ съ пластилинъ, глина и пѣськъ, рѣжатъ съ ножици и ножчета, прѣплитатъ съ пръчици, прѣгъватъ листове и т. н.

За центъръ и основа на обучението, когато се избира и разработка учебното градиво, се взима градъ Дортмундъ: живота въ него, производството му, търговския подемъ и богатото му стопанство. Фирмитѣ „Унионъ“ и „Хьошъ“ изпращатъ своитѣ машини и желѣзни конструкции въ Китай, Япония, Африка и т. н. Дортмундската бира се пие навсѣкждѣ. Колониалнитѣ магазини и дрехарскитѣ и обуварскитѣ работилници сж най-добритѣ изходни точки за обучение по география. Цѣнни сж и вѣстникарскитѣ реклами и отчетитѣ на търговската камара. Тѣ се използватъ сжщо въ училищното обучение.

Всевъзможнитѣ растения и животни, съ имената на които сж прѣпълнени учебнитѣ програми, не се учатъ сега въ „Августина“. Само ония животни и растения се изучаватъ, които иматъ значение за културната дѣйностъ, които сж отъ полза въ културната борба за съществуване. Колкото се отнася въ изучаването на природата, то достатъчна материя за това училището намира въ хубавитѣ обществени паркове, въ близката гора и въ растенията, отглеждани по прозорцитѣ и въ коридоритѣ на училището. Тукъ се правятъ всички наблюдения, които въ горнитѣ класове добиватъ чисто наученъ характеръ, понеже тамъ на дѣцата се дава микроскопъ и се почватъ биологически опити. Най-важни сж, обаче, познанията, които се даватъ на дѣцата за всевъзможнитѣ функции на човѣшкото тѣло. Поради голъмото значение на физиката, химията и геометрията въ областта на индустрията и стопанския животъ, на тия прѣдмети се обръща сжщо голъмо вни-

мание. Отъ тукъ и голѣмото значение на моделирането, рисуването, чертанието и ржчната работа.

Не по-малко грижи се полагатъ тукъ и за естетическото развитие на учащитѣ се. Въ послѣдния класъ на училището дѣцата се запознаватъ съ творческата дѣйность на А. Дюреръ, Л. Рихтеръ, Ретелъ, Щайнхаузенъ, Уде, Менцелъ и др., разбира се, въ свръзка съ самитѣ имъ творения.

При обучението въ Дортмундъ не се задоволяватъ само съ старитѣ, нѣкога много прѣпоръчвани сръдства за нагледность. Тамъ, освѣнъ на показването и прѣдставянето, видно мѣсто се дава и на самата дѣйность. Ученицитѣ се завеждатъ редовно, по опрѣдѣленъ планъ, въ работилницитѣ, фабричнитѣ заведения, търговскитѣ складове, за да видятъ, изпитатъ и се увѣрятъ въ практическата приложба на човѣшкитѣ придобивки въ областъта на науката, индустрията и търговията. Но за това по-послѣ.

Нека сега обърнемъ внимание върху дисциплината въ Дортмундското трудово училище. Тукъ не сподѣлятъ възгледитѣ на Ж. Ж. Русо върху природата на човѣка. Дѣтето по природа не е безъ грѣшки и слабости, даже и пороци, ето защо тукъ се изисква отъ него безусловна подчиненость на волята на учителя. Гьоте пише на своето внуче въ неговото албумче: „учи се да слушашъ!“ Тия умни думи трѣбва да се осъществятъ. Училището е трудово: Всѣки сериозенъ работникъ трѣбва да бжде въ работата си точенъ и редовенъ, ето защо въ „Августовото училище“ има голѣмъ редъ и отлична дисциплина. Тая дисциплина не прѣчи за добритѣ отношения между учители и ученици. Довѣрието е пълно. Добрата дисциплина подпомага развитието на самообладанието у младитѣ. Отъ голѣмо значение е тукъ и въведеното въ послѣдния класъ „самоуправление на ученицитѣ“. Това е вече начало на сжщинско гражданско възпитание.*)

Т. Моретъ.

Методъ на г-жа д-ръ Монтесори.

Изгледъ на една забавачница, уредена по тоя методъ.

На пръвъ погледъ забавачницата „Монтесори“ много прилича на Фрьобелова забавачница. Никакви чинове. Малки маси, малки столове — всичко леко, за да може да се мѣсти лесно. Въ тая забавачница прѣдпочитатъ отдѣлни маси за

*) Въ слѣднитѣ книжки на „Педагогическа практика“ ще дадемъ нѣколко урока изъ обучението по всички учебни прѣдмети въ това училище.

всѣки ученикъ прѣдъ общитѣ такива въ Фрьобеловитѣ „дѣтски градини“. Дълги черни дъски наоколо по стѣнитѣ, растения, играчки върху низки етажерки и непрѣмено омивалникъ въ самата учебна стая или, още по-просто, 4—5 леки лигена върху низка маса и канчета и кофи, колкото е възможно по-леки. Дѣцата сж напълно свободни да си измиватъ ржцѣтѣ безъ чужда помощъ всѣкога, когато поискатъ.

Ето „Дѣтскиятъ домъ“ — „Casa dei Bombini“ — който е далъ името си на първото съчинение на госпожа д-ръ Монтесори. Тоя домъ може да побере повече дѣца, отколкото една обикновена забавачница. Една учителка може да надзирава до 35 дѣца.

Какво правятъ дѣцата и учителката тамъ?

Влѣзте и ще ги видите понѣкога заняти, както въ обикновенитѣ забавачници, съ домакинство, съ отглеждане на животни или пъкъ съ всички ония домашни занятия, които виждатъ у възрастнитѣ. Тѣ ги извършватъ сръчно и охотно. Другъ пжтъ ги виждате да се занимаватъ съ странна работа: откопчватъ и закопчватъ платъ, опнатъ върху малка дървена рамка. Долапътъ за учебни помагала съдържа цѣла редица отъ тия малки рамки съ опнатъ платъ, върху който дѣцата се научаватъ да откопчватъ и закопчватъ копчета отъ разна голѣмина, копчета за обуца, секретни копчета, да навървятъ и развървятъ връзки за обуца, да свързватъ ширити и панделки. Дѣцата минаватъ спокойно прѣзъ залата, избиратъ си рамка отъ долапа и пакъ си отиватъ на мѣстата. Тѣ не искатъ отъ никого нищо.

Ето други, на чиято маса се намира дълъгъ дървенъ блокъ съ вдлъбнатини, подобни на вдлъбнатинитѣ въ дървенитѣ кутии, въ които сж наредени месинговитѣ (пиринченитѣ) мѣрки за тежина. Въ дупкитѣ сж помѣстени дървени цилиндри, прилични на месинговитѣ мѣрки за тежина, само че по-голѣми. Нѣкои блокове съдържатъ цѣла редица цилиндри съ низходяща височина, други съ низходяща дебелина, трети и съ низходяща височина и съ низходяща дебелина. Ще видите малкитѣ дѣца съ съсрѣдоточено внимание да изваждатъ и пакъ да намѣстватъ тия дървени цилиндри: по-много пжти наредъ, често до 20, а понѣкога и повече пжти.

Ето и трети, седнали на земята върху малко зелено килимче, трупатъ едно върху друго цѣла серия дървени кубчета, боядисани розово. Тѣ си строятъ кула: поставятъ най-голѣмото кубче (съ ржбъ 7—8 с.м.) най-отдолу, а най-малкото — отгорѣ. Четвърти си правятъ стълбички съ дървени блокчета, които иматъ форма на паралелопипеди съ низходяща голѣмина.

Тия дѣца сж 3—4-годишни. Ето едно 4-годишно дѣте, погълнато цѣло въ работа съ редица малки картончета, на които сж навити копринени конци съ различни цвѣтове и

цвѣтни тонове—отъ най-тъмния до най-блѣдния. То сравнява двѣ серии отъ тия картончета. Едно негово врѣстниче на друга маса нарежда по градация цвѣтове отъ нѣколко серии.

Ето и нѣколко други 3—4-годишни дѣца, събрани около една маса, върху която има серия отъ 10 дървени пръчки. Първата е дълга 1 м. и е раздѣлена на 10 дециметра. Дециметритѣ сж боядисани съ синя и червена боя: единъ синь, другъ червенъ, трети синь, четвърти червенъ и т. н.

Втората пръчка е дълга 9 дцм., третата—8, четвъртата — 7 и т. н. до 1 дцм. Пръчките сж разбъркани. Дѣцата трѣбва да ги наредятъ тъй, че гледани отъ страна, да прѣдставятъ стълба съ 10 стъпала.

Учителката, която се движи между маситѣ, нагледъ безцѣлно, се спира при тия дѣца и пита:

— „Колко стъпала има стълбата?“

— Десетъ.

— „Колко сини и червени дѣления има върху голѣмата пръчка?“

— Десетъ.

— „Какъ се нарича това?“

— Десетъ. И т. н.

Послѣ взима „едното“ и го поставя при „деветѣтъ“, „деветѣтъ“ при „осемѣтъ“. Дѣцата веднага схващатъ играта:

— „Ние ще го направимъ, ние ще го направимъ!“ Учителката не продумва нищо повече: усмихва се и се отдалечава.

Тя се спира при друго дѣте и го гледа, какъ се занимава. Прѣдъ него се намира чекмедже отъ малко долапче; прѣдъ други дѣца сж останалитѣ чекмеджета. Въ това чекмедже има редица дървени плочи съ издълбани въ срѣдата кржгове. Голѣмината на кржговетѣ е различна въ различнитѣ плочи. Дѣтето поставя въ всѣка вдлъбнатина по единъ дървенъ дискъ, снабденъ съ дръжка. То свършва: всички вдлъбнатини сж запълнени. Учителката поставя тогава прѣдъ него едно играло, съставено отъ цѣла серия мукави. Върху нѣкои отъ тия мукави сж нарисувани пълни кржгове, голѣми колкото кржглитѣ вдлъбнатини върху дървенитѣ плочи. Върху други сж изобразени само окръжности, дебели 1 с. м., а върху трети — тѣ сж отбѣлѣзани съ тънка черта. Дѣтето взима мукавитѣ. То изважда единъ дървенъ дискъ отъ вдлъбнатината и гърси бързо мукава, върху която може да го наложи. Тогава върху всѣка дървена плоча то налага точно споредъ голѣмината подходящитѣ мукави съ пълнитѣ кржгове, съ кржговетѣ, заобиколени съ дебела и ония съ тънка черта, послѣ покрива всички съ дървенитѣ дискове, съ които провѣрява голѣмината на вдлъбнатинитѣ и кржговетѣ. Понѣкога дѣтето събръква. Но играта, споредъ думитѣ на г-жа Монтесори, сама се поправя, сжщо както играта съ дървенитѣ блокове, които се запълнятъ, както и подложкитѣ за грамовете. Въ края на игра-

та дѣтето само ще забѣлѣжи, че има нѣйде грѣшка, защото известни части не могат да бждат поставени въ свободните мѣста. Азъ видѣхъ дѣца, които безъ да продуматъ нѣщо, търсятъ търпѣливо грѣшката си или пъкъ почватъ всичко отъ ново. Видѣхъ и такива, които, свършили играта си (това е игра, която може да трае повече отъ 20 минути), измѣкватъ мукавитѣ, разбъркватъ ги и почватъ доброволно отъ ново за удоволствие.

Въ другитѣ плочи на малкото долапче вдлъбнатинитѣ сж четвъртити, тригълни, яйцеобразни, елипсовидни, петогълни, шестогълни и пр. Когато на нѣкое дѣте омръзне играта, то нарежда пособието и го поставя на мѣстото, като си избира, често пжти само друга играчка. Понѣкога то си поисква такава отъ учителката; тя му дава съ готовност нова, съ която още не е играло.

Никога не съмъ добивала по-странно впечатление отъ онова, което ми направи дѣтския домъ „Монтесори“. Не на учителката се дължи това впечатление: дѣцата често си говорятъ помежду отъ маса на маса, често се разреждатъ и натрупватъ на едно мѣсто. То се дължи на абсолютното имъ спокойствие. По лицето на повечето дѣца се чете напръгнато внимание и доволство. Учителката се движи помежду имъ мълчеливо; навежда се тукъ, тамъ казва нѣколко думи, като се обръща къмъ едно или друго дѣте.

Тя нѣма съсредоточения и заетъ видъ на учителка, която „занимава ученицитѣ си.“ Тя не изглежда ни уморена, ни отечена. Тя има изгледъ само на човѣкъ, който бди търпѣливо. На лицето ѝ се вижда изражение на работникъ отъ лаборатория, който, спокоенъ и бавенъ като майката — природа, чака търпѣливо резултата отъ опита, който произвежда, — чака явлението да стане.

Кое е това явление?

Принципи на метода.

„Явлението“ е познато на всички майки. Тѣмъ сж известни добри ония моменти, когато дѣтето въ съсѣдната стая прѣстава да шуми: пълна, мъртва тишина! — „Сигурно, върши нѣкоя глупостъ!“ казва майката. Влиза бързо въ стаята, и прѣдположението ѝ се оправдава: то, дѣйствително, се е залисало съ една „глупостъ“ — сапунисано чакъ до гуша, разлива сапунена вода; рѣже нѣкоя трапезна кърпа или коситѣ си съ ножици. Понѣкога пъкъ е погълнато отъ съвсѣмъ безвръдно занятие: съ обувка въ ржка, то се мъчи да я навърви, като измѣква желѣзцата отъ връзката. Тая работа често е наричана „глупостъ“, защото, като резултатъ отъ нея, връзкитѣ на обувката сж съвсѣмъ заплетени и ржцѣтѣ на дѣтето изцапани съ вакса.

„Явлението“ не е глупостта: то е тишината, при която се извършва. Тая тишина показва, че дѣтето е цѣло погълнато отъ занятieto си, че всичкото му внимание е напръгнато. То трепва, когато го обезпокоятъ, и, обикновено, то е съвсѣмъ неспособно да прѣцѣни грозната си постѣпка. То се очудва, че го гълчатъ. Възрастниятъ, който се намѣсва въ дѣтския миръ, прѣкъсва една жизнена работа. Когато се опитва да възпроизведе едно дѣйствие, видѣно у възрастнитѣ, дѣтето го анализира. Всичката сила на внимаението му е напръгната: най-напрѣдъ, за да анализира, послѣ, за да контролира мускулнитѣ си движения, чрѣзъ които ще извърши дѣйствието, и най-послѣ, за да го извърши — да го синтезира.

„Явлението“ — това е спонтанното внимание на дѣтето, което само се учи. Чрѣзъ анализъ и синтезъ това малко сжщество, което смѣтатъ за повърхностно и разсѣено, може да се вдълбочи дълго врѣме въ работата си, ако цѣлиятъ му интересъ е възбуденъ. А това, което възбужда най-много интереса му, това е именно „новата придобивка.“

Цѣлата система на г-жа д-ръ Монтесори е изградена върху горното.

Ние познаваме, че дѣтето ще научи нѣщо само по единъ бѣлѣгъ: само по спонтанното му внимание. Възпитанието трѣбва да се стреми да обгради дѣтето съ прѣдмети, които ще прѣдизвикватъ появата на тоя бѣлѣгъ, т. е. които ще импулсиратъ спонтанното внимание сжщо тъй, както единъ кжсъ храна, поставенъ въ устата, прѣдизвиква отдѣлянето на плюнката, която е необходима за храносмилането. Сжщината на системата е: да се постави дѣтето въ срѣда, въ която, когато се прояви спонтанното му внимание, нищо да не смущава работата му — въ срѣда, при която никога не ще виждаме страхливи и печални дѣтски лица. Тая срѣда трѣбва да покровителствува дѣтето: при нея то трѣбва да има пълна възможность да се отдава на занятията, които свободно си избира, толкова врѣме, колкото иска. Свободниятъ изборъ има важно значение: дѣтето си избира безпогрѣшно най-добрия моментъ, за да се учи. Ние, възрастнитѣ, нѣмаме или имаме твърдѣ малко срѣдства, за да проникнемъ въ неговата душа. Въ извѣстни часове дѣтето е особено добрѣ разположено да упражнява своитѣ абстракционни способности, напр., да смѣта. Въ другъ моментъ то чувствува голѣма потрѣба да упражни зрѣнието си — несъзнателно, разбира се. Фактътъ, че то прѣдпочита едно занятие прѣдъ друго, показва, че въ даденъ моментъ тоя или оня органъ е повече готовъ да реагира на външнитѣ раздражения. Дѣтето слѣпо слѣдва своя инстинктъ.

Обстоятелството, че всички дѣца не сж разположени да

извършватъ едноврѣменно едно и сѣщо нѣщо, налага системата на индивидуалнитѣ занятия.

Ето защо въ дѣтския домъ „Монтесори“ ние виждаме едни дѣца да закопчаватъ копчета или да вързватъ върви върху рамки, когато други сѣ заняти съ съвсѣмъ друга работа.

Рамкитѣ сѣ привлѣкли нѣкои дѣца, понеже въ тоя моментъ тѣ чувствуватъ повелителна нужда да упражнятъ мускулитѣ на рѣцѣтъ си. Въ деня, въ който рамкитѣ прѣставатъ да ги интересуватъ, това е знакъ, че цѣльта е постигната. И такова дѣте прѣстава да се интересува отъ рамкитѣ, слѣдъ като ги е използувало прѣзъ цѣла седмица, когато друго се занимава съ тѣхъ още много седмици. Какъ учителката ще прѣдвиди, че послѣдното дѣте по-трудно отъ първото ще стане господаръ на мускулитѣ на рѣцѣтъ си? И ако тя можеше да прѣдвиди, колко несправедливо щѣше да бже да задържи при тия рамки, станали вече безполезни, по-похвѣтното дѣте, което иска нови потици, за да тури въ дѣйствиe ново свое влѣчение?

— Но тогава учителката не е потрѣбна, ще ми кажете вие. Всѣка слугиня би могла да надзирава дѣцата. Защо я отождествявате съ лабораторния работникъ, когато „явлението“, чудесното явление на спонтаното внимание, става само, стига само да има нуждния материалъ? Какво добавя тя?

Най-напрѣдъ тя регистрирова: всѣко естествено явление заслужава да бже регистрирано, защото ние не познаваме тайнственитѣ богатства, които съдържа то. Психологията, особено дѣтската психология, е още въ пелени. Дѣтскиятъ домъ „Монтесори“ може да ѝ служи за прѣкрасна лаборатория, защото дѣцата, върху които се произвеждатъ опититѣ, сѣ поставени при условия, при които се развиватъ естествено и нѣма нищо, което може да поврѣди на резултатитѣ отъ опититѣ.

И най-послѣ, учителката, както и цѣлиятъ материалъ, трѣбва да създава потици къмъ работа. Само видѣтъ на рамкитѣ, на кубчетата, прѣди да си построи кула и да получи възприятие за размѣритѣ имъ, на вдлѣбнатинитѣ, прѣди да му дадатъ възприятия за геометрическитѣ абстракции, на прѣчкитѣ, прѣди да му послужатъ за смѣтане, не е достатъченъ, за да опрѣдѣли избора на малкото дѣте, което ги вижда за пръвъ пжтъ. Съ новодошлитѣ дѣца учителката постѣпва по слѣдния начинъ: прѣдъ тѣхъ, безъ каквито и да е обяснения, извършва съ помагалата ония работи, за които сѣ нагодени, и чака отговора на дѣцата. Послѣднитѣ, както показва практиката, скоро избиратъ една или друга игра. Поѣкога дѣтето взима единъ прѣдметъ, послѣ го оставя, взима другъ, оставя и него и т. н. Дѣтското внимание не може да бже завладѣно и съсрѣдоточено тутаки: то се съсрѣдоточава постепенно — слѣдъ по-късо или по-продъл-

жително врѣме. Обикновено, за това сж потрѣбни не повече отъ три седмици. Причинитѣ, поради които дѣтето тѣй бавно съсрѣдоточава вниманието си, още не сж извѣстни.

Съсрѣдоточи ли го, обаче, веднажъ, то го съсрѣдоточава вече всѣкога. Дѣтето схваща, че има прѣдъ себе си материалъ, отъ който може да научи всичко, каквото желае да знае, макаръ и естеството на желанията му да е още тъмно за него. Тогава го виждаме да прѣминава цѣлата редица упражнения. То никога не губи напразно врѣмето си. То оползотворява всичкитѣ си сили, всичкитѣ си способности въ най-благоприятнитѣ моменти. Отъ тукъ произхожда онова спокойствие, оня редъ, който характеризира дѣтския домъ „Монтесори“. Дѣто всички дѣца сж научени да реагиратъ на всички стимули.

Въ края на нѣкоя утринъ, прѣкарана добръ въ работа, ние виждаме дѣцата, слѣдъ като сж наредили материала си, да седятъ съвършено спокойно. По лицата имъ се чете не умора, а щастие. Изражението на лицата имъ е изражение на дѣца, чиито нужди сж напълно удовлетворени. То напомня изражението на човѣкъ, който добръ се наобѣдвалъ.

Дѣтето, което е привършило работата си, наблюдава съ братско съчувствие дѣцата, които още работятъ. То знае, какво правятъ тѣ. То знае, какво е извършило. То ясно съзава, че само се е научило и само си е създало собствена дисциплина.

Етапи на метода.

Отъ това, което видѣхме въ „дѣтския домъ“, както и отъ принципитѣ, върху които се гради методътъ на г-жа д-ръ Монтесори, не можемъ да заключимъ, каква става съ дѣтето, което живѣе подъ такъвъ режимъ. На пръвъ погледъ изглежда, че тоя методъ има за цѣль само да подготви дѣтето за първитѣ години въ първоначалното училище. Въ сжщностъ чрѣзъ него се постигатъ много по-голѣми резултати. Опитътъ показва, че дѣцата, върху които се прилага тоя методъ, се развиватъ най-малко една година по-рано отъ дѣцата, върху които се прилагатъ обикновенитѣ методи. Но сжщественото въ него е прѣдварителната подготовка на дѣцата, която започва къмъ 3 до 3½-годишната имъ възраст.

Дѣтското съзнание отначалото е много хаотично. Дѣтето получава различни усѣщания, но не може още добръ да ги локализира. То не може сжщо да контролира двигателнитѣ си мускули. Езикътъ, на който говорятъ възрастнитѣ наоколо му, крие още много тайни за него. То се научава да свързва прѣдметитѣ или прѣдставитѣ съ съответнитѣ думи лека-полека, бавно, понеже не може да асимилира изведнажъ многобройнитѣ думи, които чува. Прѣзъ тоя периодъ дѣтето завладѣва само външния свѣтъ и срѣдствата за изказъ. Фрѣбе-

ловият методъ чрезъ емпирични сръдства се опита да покровителствува и да подкрѣпи дѣтето прѣзъ врѣме на това завладѣване.

Г-жа д-ръ Монтесори чрезъ прѣкрасни научни наблюдения върху дѣцата откри новъ пжтъ. Тя откри методъ, който подпомага дѣтето въ неговитѣ усилия. Той се състои просто въ това: да се даватъ на дѣтето сръдства, чрезъ които ще може самó да разграничава въ хаоса на своето съзнание прѣдставитѣ си и да ги класира. И ако се помисли малко — не е ли това смисълътъ на думата „възпитание“, за която и възраст да се прилага? Да се разграничава, да се класира — това сж два акта, които иматъ стойностъ, когато всѣки ги извършва самъ.

Нека разгледаме накжсо всички етапи на метода.

Първата придобивка, която дѣтето трѣбва да извоюва, е да овладѣе себе си. Прѣди всичко то трѣбва да тури редъ въ своитѣ усѣщания. Дѣтскиятъ рѣчникъ ще има стойностъ само тогава, когато всѣка негова дума съотвѣтствува точно на едно получено възприятие. Внимателнитѣ майки знаятъ много добръ, че това става едва къмъ четвъртата година. Азъ познавамъ едно малко дѣте на 3½ години, което употребява съвсѣмъ неумѣстно думитѣ: „горещо“, „студено“ и „хладно“ и смѣсва „тежко“ съ „кораво“.

Проче, потрѣбно е да се дадатъ на дѣтето сръдства, да разграничи, колкото е възможно по-скоро, своитѣ усѣщания. За тая цѣль помагалата на г-жа д-ръ Монтесори съдържатъ дъсчици, покрити съ грапава хартия, грапавината на която постепенно намалява, докато въ послѣдната дъсчица съвсѣмъ изчезва и хартията става гладка; една колекция отъ копринени, кадифяни, вълнени, памучни и др. платове, дървени блокове съ еднакви размѣри, но съ различна тежина. Малкитѣ дѣца пипатъ тия прѣдмети, играятъ съ тѣхъ толкова врѣме, колкото имъ се харесва (често пжти твърдѣ дълго врѣме). Ролята на учителката се състои единствено въ това, да дава съотвѣтната дума за всѣко усѣщание. Видѣхме, че омивалникътъ е една отъ главнитѣ покжщини въ дѣтския домъ. Дѣцата си измиватъ често ржцѣтъ, за да не цапатъ помагалата, които постоянно пипатъ. Честото измиване имъ и друго значение: осѣзанието е много по-изострено, когато ржцѣтъ сж измити, особено съ хладка вода. Освѣнъ туй, съ помощта на водата дѣтето се учи да различава температурнитѣ усѣщания.

Тухлитѣ и дървениятѣ кубове служатъ за упражнение на сѣтивото за формитѣ въ пространството. Тукъ осѣзателнитѣ усѣщания се свързватъ съ зрителнитѣ: дѣцата правятъ упражнения съ вързани очи. Тѣзи упражнения много имъ се харесватъ.

Зрителното сѣtivo измѣрва формитѣ и различава цвѣ-

товетъ. Вдлъбнатинитъ въ дървенитъ блокчета, които наподобяватъ кутии за грамове, кулата отъ кубчета и тухленитъ стълбички даватъ възможностъ на дѣтето да измѣрва формитъ; плоскитъ вдлъбнатини му даватъ бързо прѣдстава за абстрактнитъ геометрични форми, а колекцията отъ картончета, на които сж навити разноцветни копринени конци, го запознава съ цвѣтоветъ.

Между помагалата на д-ръ Монтесори има и серия звънци, които образуватъ двѣ сходни гами. Звънцитъ се даватъ разбъркано; дѣцата ги нареждатъ споредъ гамитъ. Това упражнение развива чудесно дѣтския слухъ. Къмъ него се прибавятъ и „упражнения въ мълчание“: въ тъмна стая учителката произнася съвсѣмъ тихо имената на дѣцата, и тѣ трѣбва да се обаждатъ. Съ това упражнение се цѣли да се изостри дѣтския слухъ. Усилието, което прави дѣтето, за да мълчи прѣзъ врѣме на тая игра и да отговаря само, когато чуе името си, е сжщеврѣменно упражнение на волята.

Напомнямъ, че учителката само прѣдлага тѣзи упражнения, безъ да ги натрапва; дѣцата сж всѣкога свободни да ги приематъ или да ги отхвърлятъ. Паралелно съ упражненията, съ които се цѣли да се разграничатъ и класиратъ усещанията, се взематъ и упражнения, съ които дѣцата се привикватъ да владѣятъ движенията си. Такива сж упражненията върху рамкитъ съ копчета, съ върви и др.

Мукавитъ, върху които сж изрѣзани различни рисунки, се използватъ за подготовителни упражнения по рисуване и писане. Подъ мукавата се поставя листъ хартия. Дѣтето боядисва съ цвѣтенъ моливъ или четка тази частъ отъ хартията, която се вижда прѣзъ изрѣзаната фигура на мукавата. Изрѣзката ограничава движенията на молива или на четката. Малко по-късно му се внушава да нарисува само контурата на изрѣзката, да вдигне слѣдъ това мукавата и да запълни свободно очертаната върху листа контура. При това трѣбва да се внимава да не се излѣзе вънъ отъ контурата. Рисунката се провѣрвява съ мукаваната изрѣзка. Това, като методъ за рисуване, може да изглежда сухо, но трѣбва да се прѣклонимъ прѣдъ факта, че дѣцата обичатъ тоя простъ и ясенъ начинъ за рисуване и чрѣзъ него бърже привикватъ да си служатъ сръчно съ молива и четката. Впрочемъ, тѣ сж свободни да си рисуватъ каквото и колкото щатъ на черната дѣска и на хартия. Даватъ имъ сжщо и глина за моделиране,

Всички тѣзи упражнения запълватъ живота на дѣтето между третата и четвъртата година. На тая възраст неговото съзнание започва да се прояснява. Отъ проясненото съзнание се издигатъ нови нужди. Тѣ сж първитъ интелектуални нужди: да смѣта най-напрѣдъ и послѣ да се изказва. Ние описахме помагалата, съ помощта на които дѣтето се учи почти само да смѣта и да си образува числови прѣдстави — тѣ сж

боядисанитѣ съ синьо и червено прѣчки. Това помагало се допълня отъ една кутия съ десетъ отдѣления, въ всѣко едно отъ които е написана по една цифра: едно, двѣ, три, четири и т. н. Дѣцата трѣбва да нареждатъ въ всѣко отдѣление по толкова прѣдмети, колкото показва цифрата,

Нуждата, която заставя дѣтето да изразява мислитѣ и чувствата си, е наполовина удовлетворена съ постигнатитѣ успѣхи по рисуване и моделиране; тя ще бѣде напълно задоволена съ писането. Откриването на това срѣдство за изказъ е едно събитие въ дѣтския животъ, ако, разбира се, то бѣде открито чрѣзъ лични усилия, а не натрапено отъ нѣкое възрастно лице.

Ще посочимъ въ друга статия, какъ дѣтето може да бѣде доведено до това спонтанно откритие и какъ послѣдното може да послужи напълно за основа на свободното възпитание на дѣтето прѣзъ училищнитѣ години.

Ефт. Велпновъ — Шуменъ.

Трудовиятъ принципъ въ прѣдметното обучение.

Прѣдметното обучение въ програмата за основнитѣ училища отъ 1907 г. е вмѣкнато въ цикъла на учебнитѣ дисциплини „български езикъ“. Това обстоятелство, както и цѣльта на обучението по тоя прѣдметъ, дадена въ програмата — „Свободни разговори върху обекти, случки и прояви изъ непосредствената ученикова околностъ съ цѣль да се развие говорътъ и наблюдателната способностъ на ученицитѣ“ — заблуждава и забърква твърдѣ много новоначинаещитѣ и неопитнитѣ учители върху избора, наредбата и разработката на учебното градиво. Едни учители разработватъ прѣзъ цѣлата година „Робинзонъ Крузо“, за да упражнятъ ученицитѣ си въ „свободни разговори върху обекти, случки и прояви“ . . . , други за сжщата цѣль разказватъ безкрайни приказки за „Дѣдо и баба“, за „Кумалиса и кумчо вълчо“, за „Червената шапчица“, за „Козата съ седемтъ ярета“ и др. т., трети въ сухи, еднообразни и досадни бесѣди раздрѣпватъ трупа, главата и краищата на всички домашни животни по редъ и завършватъ всѣки урокъ съ едни и сжщи изводи: „кучето има глава, трупъ и краища; на главата си има очи, за да гледа, уши, за да слуша, уста, за да яде, зъби, за да дъвче“ . . . ; кокошката има три части, на главата си има . . . ; коньтъ има три части, на главата си има . . . “ и т. н.

Съ тия шаблонни описания, които още отъ първия учебенъ часъ втръсватъ на ученицитѣ, се изчерпва развитието на дѣтскитѣ наблюдателни способности и на говора. Ледено мъртвило и мжчителна досада цари въ часоветѣ по предметно обучение. Ученикътъ не се учи да наблюдава, да изслѣдва, изнамира и твори. Той трѣбва само да гледа, да слуша и да отговаря по заповѣдь на стереотипнитѣ учителски въпроси, въ които въ повечето случаи се съдържатъ и отговоритѣ и на които, за да се отговори, не е потребно да се мисли... Въмѣсто да се обогатява съ вериги и комплекси отъ ясни и живи реални прѣдстави, добити чрѣзъ непосредствени наблюдения на нѣщата и явленията, дѣтското съзнание се пълни само съ нѣколко десетки еднообразни празни думи, които въ всѣки урокъ се повтарятъ до втръсване. Дѣтската рѣчь не се разнообразява съ нови думи и изрази. Ученикътъ не се привиква да излага самостоятелно въ свързана рѣчь своитѣ наблюдения и прѣживявания.

Мнозина учители не знаятъ, какво да работятъ въ часоветѣ по предметно обучение. За тѣхъ, както и за ученицитѣ, тоя предметъ е цѣло мжчилище. Недоволни отъ явно яловитѣ резултати отъ обучението, вмѣсто да подирятъ срѣдства и начини, за да го съживятъ и подобрятъ, тѣ го ампутиратъ: часоветѣ, опрѣдѣлени за предметно обучение, се замѣстватъ съ четене, смѣтане, писане или пѣние.

Всичко това говори, че не се разбиратъ задачитѣ, които се прѣслѣдватъ съ тоя предметъ, че не се схваща неговото голѣмо значение за умствено развитие на дѣтето, че не се знаятъ или най-малко неумѣло се подбиратъ срѣдствата и похватитѣ, чрѣзъ които могатъ да се постигнатъ тия задачи.

Предметното учение е пропедевтика на всички почти учебни прѣдмети, застъпени въ програмата на първоначалното училище: естествознание, география, история, езикознание, смѣтане, геометрия и дори законъ Божи. Негова първа и най-голѣма задача е да създаде въ дѣтското съзнание ония основни крѣгове отъ реални и словесни прѣдстави, върху които отпослѣ ще се гради обучението по всѣки единъ отъ изброенитѣ учебни прѣдмети. То трѣбва да тури дори основитѣ на бждешитѣ писмени свободни съчинения, като прѣвърне всѣки ученишки разказъ за видѣното, чуто, прѣживѣното и извършеното въ сжщински „устни свободни съчинения“.

Съ какви срѣдства и по какъвъ пжтъ могатъ да се постигнатъ тия задачи? — Отговорътъ ще подиримъ въ законитѣ за развитието на дѣтето, въ подготовката му, въ начинитѣ, по които то живѣе, наблюдава, дѣйствува, твори и се учи само вънъ отъ училището.

Погледнете игритѣ му, особено ония, въ които опитва, изслѣдва и изучава околнитѣ прѣдмети, случки и явления; игритѣ, въ които подражавайки на възрастнитѣ, то работи

строи, изнамира и твори, и ще разберете, откъде трябва да започне и по какви пътища трябва да върви прѣнебрѣганото до сега прѣдметно обучение.

Макаръ и съвременната дѣтска психология, пъкъ и личнитѣ ни наблюдения да установятъ по безспоренъ начинъ, че дѣтето е дѣйна, подвижна натура, че то не може да се застоява бездѣйно дори 3 минути на едно мѣсто, ние забравяме тази истина, щомъ то прѣскочи прага на нашето училище. Гледайки на него като на възрастенъ, ние го затваряме въ класната стая, поставяме го на чина и го заставяме да не мърда, да не става, да не излиза, да не говори, а само да пасува и слуша нашитѣ уроци по четене, писане, смѣтане, законъ Божи и прѣдметно учене. И прѣзъ тия дълги и мъчителни часове, ние работимъ и говоримъ повече, отколкото нашитѣ 40—50 първаци, макаръ и да знаемъ, че по природа дѣцата сж дѣйни и подвижни, че тѣ сж въ стихията си, само когато, работятъ и „произвеждатъ“, и че не ние, а дѣцата трябва да се учатъ и упражняватъ.

Дѣцата идватъ въ училище достатъчно запознати и ориентирани съ домашната срѣда и обстановка. Още отъ люлка тѣ общатъ съ близки — родители, братя, сестри, роднини; опознаватъ се съ кѣщнитѣ прѣдмети, животни и растения; послѣ влизатъ въ кръга на своитѣ другари и връстници, съ които, играейки и подражавайки на живота, привичкитѣ и занятията на възрастнитѣ, изучаватъ околнитѣ прѣдмети и явления. Тази спонтанна дѣтска дѣйност не бива да се прѣкъсва въ училището, защото тя е първостепенно условие за правилното душевно и тѣлесно развитие на дѣтето. Тя трябва да бѣде използвана най-широко въ обучението, като се разшири, разнообрази и обогати съ нови цѣнности. Не дѣтето трябва да се приспособява къмъ суровия училищенъ режимъ, а училището трябва да се нагоди къмъ дѣтето или, по право, къмъ неговото естествено развитие.

Изводитѣ отъ тази педагогическа аксиома говорятъ ясно, какви трябва да бѣдатъ уроцитѣ ни по прѣдметно учение и какво трябва да правятъ ученицитѣ и учителя при тѣхъ. Тѣ ни повеляватъ да не затваряме още отъ първитѣ учебни часове игривитѣ и подвижни дѣца въ учебнитѣ стаи, да не ги принуждаваме да скръстятъ рѣцѣ и покорно да слушатъ приключенията на „Робинзонъ Крузо“, на „Червената шапчица“, на „Козата съ седемтъ ярета“ или ония на „Кумчо вълчо и кума лиса“, а да ги изведемъ въ училищния дворъ или на полето и още по-пѣтя да започнемъ съ тѣхъ свободенъ и непринуденъ веселъ разговоръ за тѣхъ, за близкитѣ имъ — родители, братя, сестри, за домашнитѣ имъ животни, за градинскитѣ имъ растения, за хубавитѣ имъ игри и забави и т. н.

Като стигнемъ на избраното мѣсто — рѣчно пѣсьчище,

прѣсна орница или другадѣ, кждѣто има рохкава прѣстъ, пѣськъ, камъчета, керемидки, клечици и др. т., ще побесѣд-
ваме съ дѣцата за тѣхнитѣ кжщи, за стаитѣ, въ които жи-
вѣятъ и спятъ, за прѣдметитѣ, които се намиратъ въ тѣхъ,
и слѣдъ кратки упжтвания, ще поискаме отъ всѣки ученикъ
да построи съ камъчета или керемидки собствената си стая,
като остави, разбира се, врата и прозорци такива и толкова,
колкото сж въ дѣйствителностъ.

Изградатъ ли стѣнитѣ на стаята и отворитѣ за вратитѣ
и прозорцитѣ, упжтваме ги да възпроизведатъ съ камъчета,
керемиди, царевичинки (кукурузеничета), клечици и парцал-
чета всички прѣдмети въ нея: огнище, печка, креватъ, маса,
столове, скринове и др. Слѣдъ туй всѣки въ своята стая
прѣдставя съ царевичинки (кочани) нейнитѣ обитатели: ба-
щата, майката, братята, сестритѣ и себе си. Ако има на близу
глина или калъ, хората могатъ да се моделиратъ тѣй, както
дѣцата още отъ своитѣ свободни игри знаятъ да ги модели-
ратъ. Кой не ги е виждалъ, съ какво внимание и съ какъвъ
интересъ си лѣпятъ отъ калъ „човѣчета“? Първото дѣтско
моделиране, както и първото дѣтско рисуване, избира за
обектъ човѣшката фигура.

Съ нея трѣба да започнемъ съвсѣмъ непринудено и
училищното обучение по моделиране.

Ученичкитѣ могатъ да донесатъ и да поставятъ въ „стаи-
тѣ“ и своитѣ кукли, изобразяващи родителитѣ, братята, сест-
ритѣ и самитѣ тѣхъ. Ако нѣматъ такива, упжтваме ги да си
направятъ. Какъвъ възторгъ, какъвъ интересъ и какъвъ не-
удържимъ устремъ къмъ изобрѣтяване и творчество ще бли-
ка въ такъвъ единъ урокъ! Който не познава дѣтския жи-
вотъ, който не е наблюдавалъ дѣтскитѣ игри на „кжщички“,
който не може живо да възпроизведе споменитѣ отъ дѣтски-
тѣ си години, само той не може да разбере, че въ единъ та-
къвъ урокъ по прѣдметно учение ще трепти въ най-ярки
нюанси дѣтския животъ съ всичката си прѣлестъ.

Стаята е вече наредена, трѣбва да се покрие. Край двѣ
отъ противоположнитѣ стѣни, по срѣдата имъ, дѣцата заби-
ватъ по една пржчка съ чаталче, върху която слагатъ (дебела
пржчка, върху нея и стѣнитѣ поставятъ „гредитѣ“ на
покрива, а върху тѣхъ — трѣва, слама, царевична шума,
клечки, листа и др. „Стаитѣ“ вече сж готови. Сега искаме
отъ всѣки ученикъ да ни разкаже просто и непринудено,
какво е направилъ, какъ го е направилъ и защо го е направи-
вилъ тѣй. Ученицитѣ се напрѣдварватъ да разказватъ съ ра-
достъ. Нѣкой по-живи и по дяволити дѣца не пропускатъ до-
ри да похвалятъ своята „кжща“ прѣдъ ония на съсѣдитѣ си.
Закачки, шеги и смѣхъ. Разказътъ върви плавно, стройно,
свързано, защото всѣки разказвачъ има ясни и живи прѣд-
стави за токущо извършената работа. Не само дѣцата, но и

ние, възрастнитѣ, знаемъ да разказваме по-добрѣ не онова, което сме чули и чели, а онова, което сами сме извършили.

Но ето една неочаквана задача за разрѣшение. Кжщичкитѣ се правятъ за живѣне, нали? Дѣцата, когато си правятъ „кжщички“ у дома, понѣкога влизатъ въ тѣхъ да си „поживѣятъ“. Да опитаме, дали не можемъ да направимъ сжщото и въ нашитѣ кжщички. Смѣхъ и шеги цѣлъ потокъ. Не може да се влѣзе, защото и стѣнитѣ, и вратитѣ, и покривитѣ на „стаитѣ“ сж малки.

— „Колко ли пжти сж по-малки отъ вашитѣ истински кжщи? Има ли два пжти?“

— „Не. По-малки сж.“

— „Какъ ще познаемъ, колко сж по малки?“

— „Като измѣримъ, колко пжти нашата стаичка може да се помѣсти въ голѣмата“.

Дѣцата прѣмѣрватъ съ една пржчка дължината на своитѣ стаички и, като си отидатъ у дома, мѣрятъ и намиратъ, колко пжти се съдържа въ дължината на тѣхната дѣйствителна стая. Ето и първитѣ прѣдстави за пространството, за съотношенията на пространственитѣ величини и, бихъ казалъ, и първитѣ прѣдстави за числата, дадени естествено, непринудено и неусѣтно чрѣзъ увлѣкателна работа. Въ слѣдния урокъ едни дѣца вече знаятъ, че сжщинскитѣ стаи сж 3, 4, 5, 10 пжти по-голѣми отъ тѣхнитѣ, други, коиго нѣматъ още нужднитѣ числови прѣдстави, могатъ да кажатъ само, че сж много по-голѣми отъ малкитѣ имъ стаички. Ето новъ поводъ да започнемъ и първитѣ уроци по смѣтане. Броятъ на вратитѣ, прозорцитѣ, стѣнитѣ, количеството на употребенитѣ материали при постройката трѣбва да се узнае. Единъ е употребилъ повече греди, другъ по-малко. Колко? Брои се, измѣрва се, сравнява се и числовитѣ прѣдстави, безъ изкуствени смѣтала и безъ мъртви „числови картини,“ една слѣдъ друга се раждатъ и ясно и здраво се слагатъ въ дѣтскитѣ съзнания.

При втория урокъ по прѣдмѣтно учение въ свръзка съ стаята бесѣдваме по-подробно съ дѣцата за домашния имъ животъ, за работата на родителитѣ, братята и сестритѣ имъ, за покжщинитѣ, за котката, която се навъртва въ стаята. Въ тая бесѣда набѣлѣзваме редъ теми за наблюдения и разговоръ, които се разработватъ въ отдѣлни уроци.

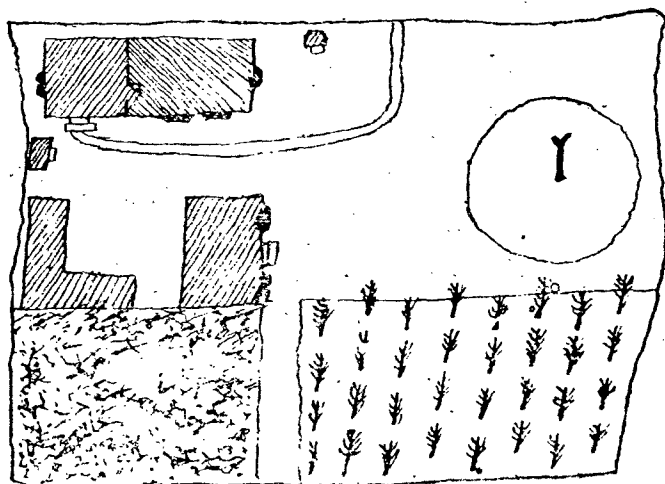
Въ единъ или два урока по сжщия начинъ, по който се построи стаята, всѣки ученикъ построява родителската си кжща съ всичкитѣ ѣ разпрѣдѣления: спални, кухня, коридоръ, келеръ, изба и др., като възпроизвежда и поставя на мѣстото имъ и всички прѣдмети, които се намиратъ тамъ. Ето пакъ нови поводи и теми за смѣтане, моделиране, рисуване и оживѣни увлѣкателни разговори. Сега може да се побесѣдва и за вѣрния пазачъ на кжщата — кучето и слѣдъ туй да се

моделира отъ глина и да се нарисува. Всѣки ще рисува и моделира своето куче. За у дома задача — да се построи отъ дъсчици, картонъ, глина, пръчици или другъ материалъ кѣщата на кучето.

Нова серия постройки: всѣки ученикъ възпроизвежда домашния дворъ съ всичкитѣ му постройки, хармана, оwoцната и зеленчуковата градина, пчелницитѣ. „Дворътъ“ се тренира, както е въ дѣйствителностъ — равенъ, съ наклонъ, съ вада, пжтъ по срѣдата; прѣдава му се форма, каквато има дѣйствителния дворъ; огражда се съ ограда, подобна на дѣйствителната: съ прѣстъ, камъчета, керемиди, клечици, тръни; построяватъ се и вжтрѣшнитѣ огради — на градината, на пчелника, на хармана и слѣдъ туй се изграждатъ по редъ всички сгради, като се започне отъ кѣщата, която вече е строена веднѣжъ. Оборътъ и яхъра се построяватъ съ яслитѣ, въ които се туря трѣва и слама; тамъ се вързватъ и конетѣ, кравитѣ и биволицитѣ, изобразени съ царевичинки или, още по-добрѣ, моделирани отъ глина, изрѣзани отъ дебела хартия и мукава или сковани отъ дъсчици, както се правятъ дѣтскитѣ играчки. По сжщия начинъ и съ сжщитѣ срѣдства се възпроизвеждатъ кошарата съ овцетѣ и козитѣ, курникътъ съ кокошкитѣ и другитѣ домашни птици, кочината съ свинята, пчелника, кѣщата на кучето. Посаждатъ се и дървета въ двора и градината, като се изобразяватъ съ клончета отъ самитѣ дървета.

На тая работа ще се посветятъ нѣколко урока, въ които ще се разгледатъ и изучатъ домашния животъ на ученицитѣ и тѣхнитѣ родители, начинитѣ и срѣдствата за прѣпитаване, орждията и животнитѣ, съ които си служи за тая цѣль човѣкъ, и изобщо всичко, което обуславя и улеснява неговия животъ.

Понеже прѣзъ врѣме на тия ни занятия ще слѣдватъ паралелно и уроцитѣ ни по писане, когато видимъ, че дѣтската ржка е достатъчно окършена и способна да чертае линии и форми, ще поискаме отъ дѣцата да чертаятъ на плочитѣ или тетрадкитѣ си това, което сж изработили пластично. За тази цѣль ще ги упжтимъ да начертаятъ най-напрѣдъ оградата на двора, а слѣдъ това да чертаятъ и нанасятъ сградитѣ, хармана, пчелника, градинитѣ. Сградитѣ ще се изпълнятъ съ полегати или кръстосани линии, градинитѣ ще се изпълнятъ съ свободно нахвърляни черти, а дърветата ще се означатъ съ малки рисунки. Разбира се, за върностъ, точностъ, а още по-малко за художественостъ, и дума не може да става. Отвждната скица прѣдставя, какъ трѣбва приблизително да се изпълни това.

Слѣдъ родителския домъ и дворъ по сжщия начинъ и съ сжщитѣ срѣдства — чрѣзъ наблюдения и работа — възпроизвеждаме и изучаваме училището и неговата околностъ, селската черква, дюкяна, бакалницата, ковачницата, селската чешма и други забѣлжителни мѣста. Въ свръзка съ това ние запознаваме ученицитѣ съ занятията, поминъка, съ условията за работа, съ сѣчивата, съ облѣклото и храната, съ най-типичнитѣ и най-характернитѣ мѣстни обичаи и нрави, съ начина за животъ на хората отъ селото, съ прѣданията, легендитѣ и историята на сградитѣ, които възпроизвеждаме.

Не ще и дума, планътъ за прѣдметното обучение въ тая си частъ не може да бжде еднакъвъ и общъ за всѣко селище. Ще се възпроизвежда и изучава само онова, което може да се наблюдава въ дадено мѣсто. Градътъ дава едни теми за наблюдения, възпроизвеждане и бесѣди, селото — други. За туй всѣки учител трѣбва да си изработи планъ, съобразенъ съ условията на живота въ селището, дѣто работи.

Не е нужно да изброявамъ, какви разнообразни и благодатни теми за разговоръ може да ни даде разглеждането на условията, при които работятъ родителитѣ на нашитѣ ученици, и какъвъ богатъ и неизчерпаемъ източникъ за дѣйствително опознаване и разбиране на живота могатъ да станатъ тѣ.

Непринуденитѣ трудови занятия ще даватъ хиляди поводи, случаи и потици на дѣцата да броятъ, събиратъ, изваждатъ, мѣрятъ и дѣлятъ, ще имъ поставятъ въ процеса на самата работа задачи, пълни съ животъ, чрѣзъ които лесно, бързо и неусѣтно ще усвоятъ елементитѣ на смѣтането, ще имъ даватъ най-идеалнитѣ числени картини, ще ги потик-

ватъ да наблюдаватъ и строятъ най-разнообразни геометрически форми и положения и ще ги научатъ да разбиратъ и да си служатъ съ „умаляването“, макаръ и да не знаятъ думата „масщабъ“. Тѣ ще ни поднасятъ — не, тѣ ще ни налагатъ — неизчерпаемъ богатъ, разнообразенъ и интересенъ материалъ и за четене, и за писане, и за смѣтане, и за моделиране, и за рисуване, дори и за пѣние и законъ Божий. И досадата, мъртвилото, което сега цари въ повечето уроци въ I и II отдѣление, ще изчезне. Бездушнитѣ уроци ще бждатъ изгонени чрѣзъ оня магически жезълъ, който се нарича: „обучение чрѣзъ творческа работа“, осмилена, подѣтинена, приспособена къмъ дѣтското развитие и дѣтскитѣ влѣчения и вкусове.

Предметното обучение, ненавизданото сега предметно обучение, когато се влѣятъ въ него живителнитѣ струи на дѣтската самодеятелностъ, на спонтанната дѣтска изобрѣтателностъ и творчество, ще стане най-любимия предметъ и за учители и за ученици и ще заеме достойно мѣстото, което му се пада като срѣдище и основа на цѣлокупното обучение въ първоначалното училище.

Хр Спасовски — София.

Въ защита на дѣтето.

Човѣкътъ, който въ нашитѣ врѣмена най-силно мразѣше и най-нѣжно обичаше, бѣ Пенчо Славейковъ. Неговата жестока, но свята омраза се излѣ върху всичко дребнавъ въ нашия животъ. Своята нѣжностъ, обаче, той ревниво спастряше и всрѣдъ усамотение и мълчание излѣ я въ най-сладкитѣ и възвишени пѣсни за всичко свѣтло и чисто. Въ дълбочината на душата си той, както самъ изповѣда, запази най-скжпата милувка и запази я за златиститѣ косички на оная малка прицеса, прѣзъ чиито модри очички гледатъ дѣцата на цѣлъ свѣтъ. Единствено дѣтето бѣ достойно за най-сладката милувка на поета, който всѣкога държеше високо дигната своята чепата патерица, готова да налага съ нея всѣки филистеръ.

Дѣтето всѣкога е било най-цѣнния бисеръ въ тинята на нашия животъ. Тоя бисеръ е будилъ въсторгъ не само у Пенчо Славейковъ, а у всички велики и благородни умове на човѣчеството. Тѣ сж били и най-добритѣ приятели на дѣцата.

Голготскиятъ мъченикъ единствено тѣхъ посочи достойни за своето царство. За ония, които биха ги покварили, той каза, че е по-добрѣ да имъ се тури водениченъ камъкъ на шията и да се хвърлятъ въ морскитѣ дълбини.

Яснополянскиятъ апостолъ, най-новиятъ проповѣдникъ на

чистото християнство, посвети старинитѣ си на дѣцата и сочеше тѣхната невиностъ за образецъ на възрастнитѣ. Въ древността сж боготворили и въздигали храмове на майкитѣ заради тѣхнитѣ дѣца. Необеза, тиванската царица, имала седемь прѣкрасни щерки и толкова синове. Само заради тѣхъ — нейнитѣ поданници ѝ въздигнали храмъ и въ него поставили изваянието ѝ. Тогавашинитѣ богове, които имали всички човѣшки слабости, ѝ завидѣли и изпратили чудовища да изтрѣбятъ рожбитѣ ѝ. Тя ги бранила, като излагала собственото си тѣло и живота си, но напраздно. Когато всички тѣ лежали вече мъртви на земята, майката отъ скръбъ се вкаменила, а изъ очитѣ ѝ неспирно струели двѣ кристални поточета — нейнитѣ сълзи.

Въ епохата на възраждането великитѣ художници сж имали за най-любимъ свой сюжетъ майчинството. Него тѣ въздигнали въ култъ. Младата майка съ дѣте на рѣцѣ се е боготворѣла като Богородица.

Въ новитѣ врѣмена напрѣдничавитѣ обществени движения посвѣщаватъ най-голѣмо внимание, отдѣлятъ най-много грижи и срѣдства пакъ за дѣцата. Тѣ искатъ да обезпечатъ за тѣхъ сгодни условия за развитие и закрѣпване отъ зачатieto имъ до пълното имъ израстване.

Сами ние — учителитѣ — сме били и си оставаме на теория най-голѣмитѣ защитници на дѣцата, на ония, които сж грижа въ радоститѣ и радость въ скърбитѣ не само на родителитѣ си, а и на нацията си. Така е на теория, но на практика? На практика все още се намиратъ учители, които тѣй си служатъ съ показалката, че отъ „показване“ края ѝ се нацѣпва. Дѣтскитѣ странички, по които трѣбва да играе само смѣхътъ, все още понѣкога съ часове носятъ слѣди отъ прѣститѣ на несдържани възпитатели. Ушитѣ на дѣцата сжщо продължаватъ да бждатъ на много мѣста обектъ на особени възпитателски грижи. Съ моливчето и тебешира по единъ модеренъ начинъ се втѣлпяватъ тукъ-тамъ въ главитѣ на дѣцата знания направо прѣзъ кожата. А между това, тѣлеснитѣ наказания отдавна сж осждени. Тѣхъ никой не прѣпоръчва нито като срѣдство за възпитание, нито като срѣдство за обучение. Противъ тѣхъ рѣшително се произнесе и медицината. И ако гласътъ на науката е безсиленъ, то духътъ на новото врѣме не може да търпи повече въ училището това варварско възпитателно срѣдство. Осжждахме и ругахме едно врѣме офицеритѣ, че биели войницитѣ. Едно дѣте е хиляди пжти по-невинно отъ единъ пакостникъ въ шинелъ. И при все това войнитѣ докараха офицеритѣ да виждатъ въ лицето на войника не само човѣкъ, но и цѣненъ свой другаръ. Правото да биятъ въ казармитѣ сж си запазили още само фелдфебелитѣ и ефрейторитѣ. Може само да се съжелява, че въ училището тукъ-тамъ все още се намиратъ фелдфебели —

понѣкога въ фусти, настоящи и бждещи майки. И че въ нѣкои прогимназии се практикува твърдѣ често дисциплинарното срѣдство „мъмрене насамѣ“ отъ директора.

Не само тѣлеснитѣ наказания, а и грубитѣ обноски спрѣмо ученицитѣ не трѣбва да намиратъ повече мѣсто въ училището. Тѣ убиватъ прѣди всичко срама у дѣцата. А срамътъ е най-цѣнното украшение на човѣка. „Дѣте, което изгуби срама си, изгубва всичко.“ „Човѣкъ, който е изгубилъ способността да се черви, не заслужава да се вѣрва.“

Тѣлеснитѣ наказания и грубитѣ обноски убиватъ дѣтското честолюбие. А човѣкъ безъ честолюбие, безъ собствено достойнство, е човѣкъ безъ всѣкаква човѣщина. Само животнитѣ нѣматъ лично достойнство и оня, който потѣпкава у дѣцата това цѣнно качество, той работи за тѣхното оскотяване. Дѣцата идватъ повечето пжти въ училище съ всичката си дѣтска доброта, а излизатъ отъ него съ култивирано безсрамие, дебелоочие и нахалство. На такива дѣца кажете най-обиднитѣ думи, разкжсайте честолюбието имъ на парчета, унижете достойнството имъ, тѣ прѣсторено ще наведатъ глава, а задъ гърба ви ще се изкикотятъ и изблѣщятъ. И това въ повечето случаи е резултатъ изключително отъ възпитателната училищна работа.

Слѣдъ като се унищожи честолюбието и срама у дѣцата, задрѣстватъ се всички пжтища за въздѣйствиe върху тѣхната душа. Остава широко откритъ само единъ пжтъ — пжтътъ на насилието. Той е широкъ и удобенъ, край него има за излежавање хубави дебели сѣнки. Подъ сѣнката на училищната си властъ, изъ друма на насилието, учителитѣ се чувствува свободенъ отъ много грижи. Чрѣзъ насилие звѣрове се укротяватъ, та дѣца ли нѣма да се дресиратъ!? „Властѣта развращава хората,“ казватъ анархиститѣ и се борятъ противъ всѣка властъ. Дали нѣма да има нѣщо вѣрно въ тая мисль, щомъ и учителитѣ — тия родени демократи — се подхлѣзватъ, кога се намѣтналъ съ властническата си тога?! Но властъ не значи тирания и насилие. Троноветѣ на подобна властъ днесъ се рушатъ по всички направления. Неудобно ще бжде повече и за учителя да си служи съ такава властъ надъ дѣцата. Достойно за нашата професия, достойно за новитѣ врѣмена ще бжде всички учители сами — доброволно — да се откажатъ отъ тая властъ. Азъ видѣхъ вече мнозина учители развѣнчани отъ нея. Властническата тога тѣ сж замѣнили съ мантията на любовѣта къмъ дѣцата. И какъ хубаво имъ допада тя! Нея носѣха всички благородни сърдца и всички велики умове на човѣчеството. Единственно тя е достойна и за учителя! Заметнатъ съ нея Пенчо Славейковъ изпѣ слѣдната пѣсень за своето внуче:

Азъ имамъ внуче, дивно мило дѣте,

И то еднажъ, прѣмѣтнало ржцѣтъ

Около моята шия, ме запита:

„Да бѣше живъ Христосъ и като скита
Тукъ на земята, вуйко, ако мине
По нашенско, — кждѣ ще се отбие
Да си почине?“

— „Мое свидно дѣте,

Христосъ е живъ. И често него лѣтъ

Сж виждали по нашенско да ходи,

Когато зрѣятъ ниви хлѣбороди,

И съ тиха ги усмивка благославя;

Но той не се отбива, не остава

Тукъ никждѣ — ни въ града, ни въ село.

Той отминава свелъ скърбяще чело

Въ мълчане. Наврѣдъ е тукъ студено

И непривѣтно. Нѣма за уморено

Сърдце подслона въ сърдца корави.

Какво Христосъ по нашенско ще прави,

Отъ гдѣто сж на земната тревога

Безумствата пропждали и Бога? . . .

За другадѣ отива той съ усмивка.

Безъ да спре тука на почивка.

Дѣца само, гдѣто поминува,

Ако съзре, той тихо ги цѣлува —

Тѣхъ — праведнитѣ въ тая земя грѣшна.

Той до сега не те ли нѣйдѣ срѣщна?

Ант. Борлаковъ.

Новиятъ законопроектъ за народното просвѣщение

Нуждитѣ и духътъ на врѣмето наложиха реформи въ образователното дѣло на всички културни страни. Тѣ ги налагатъ и у насъ. Днешното народното училище е твърдѣ малко и твърдѣ немошно: то не може да изиграе голѣмата роль, която и държавници и общественици му възлагатъ да изиграе при разрѣшението на голѣмитѣ и тежки обществени, стопански и морални проблеми, завѣщани отъ войната и нейнитѣ послѣдици. Създадено въ единъ вѣкъ на луди милитаристични надпрѣварвания и прахосничества, народното училище на всички културни страни бѣ често прѣнебрѣгвано и забравяно въ плановетѣ и кроежитѣ на ония, които ржководѣха сждбинитѣ на народитѣ. За него почти винаги се отдѣляха мащенски грижи. Когато въ зиналата уста на ненаситния милитаризъмъ се поднасяше лъвския дѣлъ отъ общественитѣ срѣдства, на народното училище се подхвърляха

трохитѣ отъ държавната трапеза. И то, злѣ гледано и злѣ подхранвано, израстна като сираче — бездомниче: дрипаво, хилаво и негодно за голѣмата творческа работа, която въ своитѣ мечти му отреждаха утопиститѣ отъ края на осемнадесетия и началото на миналия вѣкъ.

Трѣбваше да дойдатъ ужаснитѣ уроци [на токущо прѣживѣната война, за да се разрушатъ много илюзии, за да се видятъ много грѣшки и много прѣстѣпления, извършени за смѣтка на народното благоденствие. Трѣбваше демокрацията, която мнозина смѣтаха за сила, да пропадне на своя изпитъ за зрѣлостъ, каквѣто бѣше войната и послѣдвалия слѣдъ нея миръ, за да се разбере, колко малко е направено още за истинското възпитание на народнитѣ маси.

Днесъ дѣлятъ народитѣ на побѣдени и побѣдители. Това е едно заблуждение. Побѣдени и побѣдители има и у държавитѣ, които побѣдиха, както и у държавитѣ, които бѣха сломени. Побѣдена е демокрацията на всички културни страни: побѣдена бѣше тя и при започване на войната, и прѣзъ самата война, и при сключването на мира. Побѣдителъ бѣ навсѣкждѣ онова малцинство отъ управници, което, въпрѣки нейната воля, я тласна въ страшнитѣ полета на смъртта, и слѣдъ туй и наложи единъ миръ, който носи всички зародиши на нови бури и нови страдания за нея. Защо? — Защото на демокрацията въ всички културни страни липсва онова високо обществено съзнание, което ще я направи първостепененъ факторъ въ държавния животъ и ще я освободи отъ унизителната роль да бжде марионетка въ рѣцѣтъ на модернитѣ олигархии подъ всички етикети и всички примамливи имена.

И днесъ демокрацията на културния свѣтъ не е налагаща се сила, както не бѣше и вчера. Да допускаме противното, значи да си затваряме очитѣ прѣдъ печалната дѣйствителность.

Демокрацията ще стане сила, слѣдъ като се прѣвъзпита. Въ нейното прѣвъзпитание народното училище има да изиграе най-голѣмата роль. То, обаче, днесъ още не е готово за тая роль. То е още училище само за слаба грамотность, то е училище за сухи книжни знания, които нѣматъ почти никаква стойность въ живота. Отъ тукъ и общия повикъ навсѣкждѣ за корени реформи въ народопросвѣтното дѣло. Отъ тукъ и ония прѣбързани обвинения, които се сиятъ върху му, за да се прѣкриятъ, може би, мащенскитѣ грижи въ миналото за него — обвинения, които сж намѣрили откликъ дори и въ мотивитѣ къмъ законопроекта за народното просвѣщение, внесенъ сега въ нашето Народно Събрание.

Основателни ли сж тия обвинения?

Оставено редъ години въ негодни, нехигиенични и недостатъчни помѣщения, натѣпкано въ кръчми, хамбари, плѣвници, запуснѣли селски кѣщи и дори въ воденици, бѣдно

отъ покъщнини, лишено отъ най-необходимитѣ помагала, лишено отъ сръдства да задоволи най-належащитѣ си нужди, вѣчно прашно и задимено, потънало въ калъ и мизерия; съ единъ учителъ, лошо платенъ, гладенъ и опърпанъ, изтощенъ отъ непосилень трудъ и отъ недояждане и поради туй мраченъ, обезвѣренъ и злѣ настроенъ сръщу всичко и всички, проклинайки деня и часа, въ който се е прѣдалъ на учителското поприще; съ едно настоятелство, което не знае нито своитѣ права, нито своитѣ длѣжности и което вѣчно трѣбва да бжде мушкано съ остень, за да упражнява единитѣ и да изпѣлнява другитѣ, — поставено при такива условия, нашето народно училище не можеше да върви ржка за ржка съ обществения прогресъ, не можеше да влияе върху него, не можеше да твори чрѣзъ поколѣнията, на които даваше само книжни знания, нови цѣнности въ живота.

Неугледната наша училищна дѣйствителностъ и лошо оцѣнения и лошо платения учителювъ трудъ пропъди и продължава да пропъжда добритѣ, дѣйнитѣ и способнитѣ учители отъ народното училище, покруси и продължава да покрусява духа и волята за творческа работа у ония, които, приписнати отъ нуждата, сж принудени по-дълго врѣме да се застояватъ въ учителскитѣ редове. Дългогодишни учители днесъ ставатъ бакали, крѣчмари, книжари, обикновени работници и дори хамали на пристанищата, защото грубиятъ механически трудъ на единъ хамалинъ сега е десетократно по-добръ цѣненъ и по-добръ платенъ, отколкото най-деликатното, най-цѣнното и сжщеврѣменно най-трудното изкуство: да се възвисяватъ и облагородяватъ душитѣ на подрастващитѣ поколѣния.

Това печално положение ясно сочи и рѣзко очертава задачитѣ на българския училищенъ законодатель. Да се създадатъ всички необходими условия за плодотворна работа въ народното училище и да му се даде добъръ, способенъ, дѣенъ, спокоенъ и беззавѣтно прѣданъ на попрището си учителъ — ето двѣтѣ голѣми проблеми, които прѣди всички други училищни реформи трѣбва да бждатъ разрѣшени отъ българското училищно законодателство.

Рарѣшава ли ги новиятъ законопроектъ за народното просвѣщение?

Не може да се откаже, че общитѣ идеи и положения, легнали въ основитѣ на законопроекта, отговарятъ на духа и нуждитѣ на новото врѣме. Да се разшири курса на задължителното учение, да се направи послѣдното достъпно за всички дѣца на народа, да се унифицира образователната система и да се приспособи къмъ исканията на живота, да се развие паралелно съ общото (и професионалното образование, съобразно развитието на стопански животъ въ страната — това сж задачи, върху разрѣшението на които днесъ е спрѣно

вниманието на училищния законодател въ всички културни страни. Противъ разрѣшението на тия задачи у насъ никой не е въ правото си да вика. Който би сторилъ това, той не знае, какво иска: той не познава нито нуждитъ на нашето училище, нито нуждитъ на нашия общественъ и стопански животъ.

Другъ е въпросътъ, какъ ги разрѣшава новиятъ законопроектъ. Както всички законопроекти, той съдържа не малко празнини и дефекти въ подробноститъ си. Дефектитъ се посочиха вече въ нашия печатъ, изтъкнаха се и въ рѣшенията на учителскитъ и инспекторскитъ съвѣти, както и въ резолюциитъ на учителскитъ дружества. Върху тѣхъ ние смѣтаме за излишно да се спираме повече.

Ще се спремъ върху празнинитъ въ законопроекта — върху ония условия, безъ които очертанитъ въ него голѣми реформи ще си останатъ платонически пожелания, каквито останаха и много отъ постановленията на закона отъ 1891 година, както и на она отъ 1909 г. Не е достатъчно, законодателътъ да даде програма за реформи. Той е длъженъ да се погрижи за създаването на условията, при които желанитъ реформи ще могатъ да се осъществятъ. Безъ това законопроектитъ, и когато станатъ закони, пакъ ще си останатъ проекти.

Най-слаба страна на законопроекта е, че той не засѣга никакъ единъ отъ най-болнитъ въпроси въ нашата училищна организация — въпросътъ за финансирането на училищнитъ общини. Много пжти до сега и въ резолюциитъ на учителскитъ дружества, и въ рѣшенията на учителскитъ, инспекторскитъ и окръжнитъ училищни съвѣти, и въ годишнитъ отчети и доклади на училищнитъ инспектори е изтъкванъ и подчертаванъ факта, че нашитъ народни училища, въпрѣки всички добри жлания, не могатъ да се уредятъ добръ, защото училищнитъ общини, особено селскитъ, не разполагатъ съ потребнитъ парични срѣдства, за да удовлетворятъ често пжти дори най-належащитъ нужди. Ако училищнитъ сгради на много мѣста сж негодни или недостатъчни, ако не се ремонтиратъ и почистватъ наврѣме, ако повечето селски училища сж лишени отъ необходимитъ училищни покжщнини и помагала, причината за туй трѣбва да се дири въ осѣднитъ финансови срѣдства на училищнитъ общини. Послѣднитъ черпятъ срѣдствата си отъ два главни источника: 1) отъ субсидиитъ, които ежегодно имъ отпускатъ административнитъ общини, и 2) отъ приходитъ на училищнитъ имоти и капитали. По-голѣмата частъ отъ субсидиитъ, давани отъ административнитъ общини, отиватъ за вноситѣ, които се плащатъ отъ общинитъ на държавата за учителски заплати, За домакинското обзавеждане на училищата отъ тия субсидии почти нищо не остава. Самитъ административни общини не могатъ

да даватъ по-голѣми помощи, отколкото даваха до сега, защото и тѣхното финансово положение е твърдѣ лошо. Редовнитѣ и извънреднитѣ врѣхнини, съ които е обложено населението, отдавна сж достигнали максималнитѣ размѣри, опрѣдѣлени въ чл. 89 на Закона за градскитѣ и чл. 67 на Закона за селскитѣ общини, и не могатъ да се увеличаватъ повече, а задълженията, съ които се отрупватъ административнитѣ общини по различни специални закони, безспирно растатъ. Все нови и нови разходи се натрапватъ на административнитѣ общини и за благоустройството на населенитѣ мѣста, и за повдигането на земледѣлието, и за уредбата на селската и горската полиция, и за издръжката на училищата, и за много други обществени работи, за изпълнението на които се изискватъ грамадни срѣдства, каквито разклатенитѣ общински финансии не могатъ да дадатъ.

За да могатъ да изпълнятъ поне отчасти многобройнитѣ си задължения, общинскитѣ съвѣти сж принудени да правятъ нежелателни икономии отъ всичко и отвсѣкждѣ: най-често отъ субсидиитѣ, които даватъ за издръжка на училищата. Общинскитѣ съвѣти съкращаватъ и развалятъ бюджетитѣ на училищнитѣ настоятелства, не гласуватъ достатъчни кредити за уредбата и издръжката на училищата. Ако окръжнитѣ постоянни комисии, по искането на училищнитѣ инспектори, впишатъ нужднитѣ субсидии въ общинскитѣ бюджети, общинскитѣ кметове и секретарь-бирници не ги изплащатъ напълно на настоятелствата, и утвърденитѣ училищни бюжети въ повечето случаи дори наполовина не се реализиратъ.

Приходитѣ отъ училищнитѣ имоти и капитали въ много села сжщо сж недостатъчни. Надеждата, че съ тия приходи въ близко врѣме ще може да се покрие по-голѣмата частъ отъ училищнитѣ разходи и че чрѣзъ фондоветѣ, създадени по закона отъ 1909 г., училищнитѣ общини ще се освободятъ скоро отъ финансовата си зависимостъ отъ административнитѣ общини, не се оправда. Нуждитѣ на училищата отъ година на година растатъ, разходите се увеличаватъ, а приходитѣ оставатъ почти сжщитѣ. Единъ примѣръ ще поясни по-добрѣ нашата мисль.

Споредъ чл. 106, буква в., отъ Закона на Народното Просвѣщение въ всѣка училищна община се отдѣля отъ общинската мера за училищенъ фондъ минимумъ по 1 декарь на кжща. Ако се вземе прѣдъ видъ, че броятъ на дѣцата, които подлежатъ на задължително учение, се съвпада съ броя на кжщитѣ въ всѣко населено мѣсто, ще се види, че приходътъ отъ опрѣдѣлениятъ минимумъ земя е недостатъченъ за издръжка на училището. Единъ декарь земя дава сега срѣдне по 130 лв. наемъ, а разходите за издръжка на нашитѣ първоначални училища при днешното мизерно положение, въ което сж поставени, възлизатъ кржгло 250 лв. на уче-

никъ. Разликата между 130 лв. и 250 лв. трѣбва да се покрие съ общинска субсидия. За едно училище съ 50 ученика административната община трѣбва да дава годишно най-малко по 6000 лв. помощъ, безъ да се смѣтатъ извънреднитѣ разходи, които се налагатъ за постройка и разширение на училищни сгради, за огради на училищни дворове, за училищни нужници и др. т. Въ много села, обаче, общинската помощ варира между 30 до 50 лв. на ученикъ. Явно е, че съ тия съвсѣмъ недостатъчни парични срѣдства училищата не могатъ да задоволяватъ своитѣ растящи нужди и че домакинскитѣ неуредици въ тѣхъ не ще могатъ да се прѣмахнатъ скоро.

Сега съ новия законопроектъ на училищнитѣ общини се налагатъ нови голѣми разходи: тѣ трѣбва да издържатъ прогимназии, допълнителни курсове, реални училища, нисши професионални училища, да даватъ безплатни квартири на учителитѣ и безплатно учебници и помагала на всички ученици. Отдѣ ще взематъ тѣ необходимитѣ парични срѣдства, за да посрѣщнатъ тия си нови разходи, щомъ сегашнитѣ имъ финансови ресурси сж недостатъчни, за да уредятъ дори, сносно своитѣ първоначални училища? — Училищнитѣ фондове не могатъ да имъ ги дадатъ, административнитѣ общини нѣма отдѣ, да имъ ги дадатъ. Нови земи за училищнитѣ фондове на много мѣста не могатъ вече да се отдѣлятъ, защото тия мѣста или нѣматъ мери, или, ако иматъ такива, тѣ сж вече тѣсни и недостатъчни за нуждитѣ на населението.

Безъ потребнитѣ финансови срѣдства голѣмитѣ реформи, очертани въ законопроекта, не ще могатъ да се осжществятъ. Опитътъ да се осжществятъ тѣ при сегашното финансово положение на административнитѣ и училищнитѣ ни общини ще има само една послѣдница: ще влоши още повече положението на народнитѣ първоначални училища и ще увеличи въ тѣхъ домакинскитѣ неуредици, защото голѣма частъ отъ осжжднитѣ финансови срѣдства, съ които разполагатъ сегашнитѣ училищни общини, ще трѣбва да се отдѣли и за издржката на прогимназиитѣ, откриването на които става задължително въ всички населени мѣста, дѣто всѣка година най-малко 20 дѣца свършватъ IV отдѣление. Нито първоначалнитѣ училища, нито прогимназиитѣ ще могатъ да се уредятъ както трѣбва. Резултатитѣ отъ учебно-възпитателната работа и въ еднитѣ и въ другитѣ ще бждатъ по-незадоволителни, отколкото сж сега, защото тя ще се извършва при много по-лоши трудови условия, отколкото сж днешнитѣ.

Има само единъ изходъ отъ това положение: да се създадатъ на училищнитѣ общини нови приходни източници. И законодателятъ е длъженъ да го намѣри, ако иска проектитѣ му да се осжществятъ.

При това не трѣбва да се забравя, че досегашната финансова зависимостъ на училищнитѣ общини отъ адми-

нистративният е била най-голямата пречка за добрата уредба на нашите основни училища. Дѣйността на училищният настоятелства трѣбва да се освободи от колебанията на неуредените финансии на административните общини, отъ благоволенията, капризите и, бихме казали, отъ своеволията на общинските съвети, кметове и секретарь-бирници. Училищната община трѣбва да има свои приходи и съвсѣмъ отдѣленъ бюджетъ отъ бюджета на административната община. Субсидиите, които сега се даватъ отъ административните общини за издрѣжка на училищата, трѣбва да се прекратятъ. Въмѣсто тѣхъ по-добре е да се създаде специална общинска училищна връхнина, налагана отъ училищните настоятелства, събирана отъ държавните бирници, както всички други данъци, и внасяна направо въ училищната каса, безъ да се смѣсва съ връхнините и приходите на административните общини. Така училищните общини ще се снабдятъ бързо съ достатъчно приходи, а училищните настоятелства ще станатъ пълни господари и распоредители на тѣхъ и ще могатъ наврѣме да задоволяватъ училищните нужди.

Вънъ отъ туй, материалното положение на училищните общини чувствително ще се подобри, ако се освободятъ отъ вносите, които сега плащатъ на държавата за учителски заплати. Споредъ държавниятъ бюджетъ за финансовата 1920/1921 г., общините внасятъ на държавата за заплати на учителите въ основните училища 16,000,000 лв. Въ сравнение съ общия държавенъ бюджетъ, който възлиза на 2,613,530,000 лв., сумата, която държавата получава отъ общините срѣщу учителските заплати, е капка въ море. Ако държавата се откаже отъ нея, държавните финансови нѣма да пострадатъ: тя има достатъчно срѣдства и възможность да се компенсира отъ другаде. Училищните общини, обаче, биха могли съ тая сума да направятъ много нѣщо за по-добрата домакинска уредба на училищата си. 16 милиона, разпрѣдѣлени между 3,641 първоначални училища и 400 прогимназии, ще дадатъ срѣдне на училище по 4,000 лв. Съ тая сума, ако се изразходва нѣколко години наредъ, всѣко училище ще може да си набави всички необходими покѣщнини и помагала, а слѣдъ туй ще може да посрѣща и другите си належащи разходи.

Срѣщу такова едно искане може да се възрази, както се е възразявало много пѣти до сега отъ трибуната на Народното Събрание, че принципътъ, общините да назначаватъ учителите, налага и задължението — тѣ да участвуватъ въ изплащането на заплатите имъ. За угода на единъ принципъ отъ конституционното право, чиито принципи нѣматъ стойность на безспорни научни истини, не бива да се жертвуватъ очевидно голѣми и жизнени интереси на нашето народно училище. За угода на партийни програми, скроени по теркове, взети отъ чужда дѣйствителность, която нѣма нищо общо или

има малко общо съ нашата, прѣстѣпно е да се държи повече народното училище въ мизерното положение, въ което се намира днесъ. Прѣди освобождението нашитѣ бащи умѣха по-добрѣ и по-цѣлесъобразно да си редятъ училищата, защото тѣ не се водиха отъ чужди политически доктрини, а отъ нуждитѣ на нашата тогавашна дѣйствителностъ и отъ условията, при които дѣйствуваха. Да се твърди, че било антидемократично държавата да поеме издръжката на основнитѣ училища, значи да се твърди, че самата днешна държава е антидемократична, че тя е нѣщо, като държавата на единъ Людовикъ XIV, че държава и народъ, държава и община и днесъ продължаватъ да бждатъ двѣ противни страни, а не едно органическо, недѣлимо цѣло. Такива твърдѣния могатъ да се родятъ само въ главитѣ на ония, които папагалски сж учили правознание въ чужди страни и които, безъ да държатъ смѣтка за нашитѣ традиции, за нашето минало, за условията на нашия държавенъ и общественъ животъ, искатъ слѣпешката да прилагатъ наизустенитѣ и злѣ разбрани правнишки формули.

Надъ всички подобни формули и принципи, съ които до сега е оправдавано лошото положение на народнитѣ училища, стои единъ върховенъ повелителенъ дългъ на днешната демократична държава: тя трѣбва да даде на подрастващитѣ поколения здраво и отговаряще на нуждитѣ на живота образование и да създаде отъ тѣхъ достойни граждани. Таково образование не може да се дава въ училища, въ които вѣчно сжществуватъ домакински неуредици, при които е невъзможна редовна и ползотворна учебно-възпитателна работа. Държавата не е изпълнила и не ще изпълни напълно своя върховенъ дългъ, ако тя не се притече на помощъ съ своитѣ срѣдства на бѣдното народно училище.

* * *

Новиятъ законопроектъ оставя откритъ и другъ боленъ въпросъ — въпросътъ за мѣрkitѣ, които трѣбва да се взематъ, за да се приложи напълно принципа на задължителното учение. Броятъ на дѣцата, които прѣзъ училищната си възраст оставатъ вънъ отъ училището, както и на ония, които постѣпватъ въ него и го напускатъ още прѣзъ първата или втората учебна година, е твърдѣ голѣмъ. Едва 30—40% отъ дѣцата, постѣпили въ училището, достигатъ до четвърто отделение. Колко сме останали назадъ въ това отношение, може да се види, като се сравни процента на ученицитѣ у насъ съ оня въ другитѣ страни. Отъ 100 дѣца на училищна възраст сж ученици:

въ Франция	89·9,	България	42·2,
Англия	82·3,	Италия	39·3,
Германия	74·3,	Гърция	37·6,
Холандия	70·4,	Ромжния	35·1,
Швеция	69·4,	Португалия	23·8,
Швейцария	67·9,	Турция	20·
Дания	63·3,	Русия	19·6,
Австро-Унгария	61·8,	Сърбия	17·5*)
Белгия	60·8,		

57·7% отъ населението въ България, безъ дѣцата на възраст отъ 0 до 8 год., сж неграмотни, а въ Франция — само 14%.

Тия мъртви цифри за просвѣтата на българския народъ, който, споредъ уводнитѣ думи въ мотивитѣ къмъ законопроекта, се отличава съ „особената си обичъ къмъ просвѣтата“, съ „силниятъ си стремежъ къмъ образование“, съ своята „заякчена вѣра въ силата на науката“, не сж ли единъ тежъкъ обвинителенъ актъ срѣщу училищната политика на българскитѣ правителства отъ четиридесетъ години насамъ?

Четири сж главнитѣ причини, поради които до сега у насъ оставаха вънъ отъ училището голѣмъ брой дѣца, подлежащи на задължително учение: 1) липса на достатѣчни училищни помѣщения и покѣщенини, 2) липса на училища въ малкитѣ населени мѣста, 3) нехайство на родителитѣ и 4) бѣднотия на частъ отъ населението.

Първата причина ще бжде скоро отстранена, ако се приложи строго и неотстъпчиво навсѣкждѣ новия Законъ за строене на училищни здания и ако на училищнитѣ общини се дадатъ финансовитѣ срѣдства, които посочихме. За отстранението на втората законопроектътъ прави една малка стѣпка напредъ, като позволява да се откриватъ народни първоначални училища и въ села или сборъ отъ села, дѣто има най-малко 20 дѣца, подлежащи на задължително учение (чл. 38). Ако се осъществи това законоположение, броятъ на населенитѣ мѣста съ училища, безспорно, ще се увеличи, но въсе пакъ голѣмо число малки балкански селища, които иматъ по-малко отъ 20 дѣца на училищна възраст и не могатъ да бждатъ групирани въ съставни училищни общини поради голѣмото разстояние помежду имъ, не ще видятъ училища. Безъ просвѣта ще останатъ, както оставаха и до сега, и дѣцата на малобройнитѣ български сѣмейства, заселени въ села съ турско население, както и дѣцата на ония сѣмейства, които поради занаятието си сж принудени да живѣятъ вънъ отъ населенитѣ мѣста. Наистина, законопроектътъ задължава общинитѣ въ планинскитѣ селища да построятъ пансионни за дѣ-

*) Вижъ стр. 12 и 13 въ „Краткъ географско-статистически сборникъ на България. Отъ Н. Михайловъ и Ж. Чанковъ. София 1920 г.“

цата, чиито жилища сж отдалечени отъ училището, но това задължение ще си остане само хубаво пожелание, защото знайно е, че поради своята голѣма бѣднотия балканскитѣ общини не ще могатъ съ свои срѣдства да построятъ и издържатъ пансиони, нито пъкъ да събиратъ такси отъ ученицитѣ. (Забѣлѣжка къмъ чл. 63 отъ законопроекта). По тоя въпросъ българскиятъ законодателъ би могълъ да научи полезни нѣща отъ новиятъ законопроектъ за задължителното учение въ Франция, поставенъ на дневенъ редъ сега въ парижкия парламентъ*). Споредъ французския законопроектъ, държавата, заедно съ окръжията, урежда и издържа интернати за всички дѣца на училищна възраст, които, по каквито и да е било причини, не могатъ да посѣщаватъ обикновенитѣ народни училища. Тя урежда и издържа интернати сжщо и за всички глухонѣми, слѣпи и туберкулозни дѣца. Не би ли могло да се направи сжщото и у насъ за дѣцата отъ планинскитѣ селища, както и за дѣцата на малобройнитѣ български сѣмейства, които живѣятъ въ полскитѣ турски села или вънъ отъ населенитѣ мѣста?

Нехайството на родителитѣ, особено въ селата, е третата голѣма причина, поради която оставатъ вънъ отъ народното училище голѣмъ процентъ дѣца, подлежащи на задължително учение. Можемъ да хвалимъ, колкото си щемъ „ученолюбие-то“ на нашия народъ, но фактътъ, че мнозина заможни родители, въпрѣки заплашванията и глобитѣ, не изпращатъ дѣцата си на училище и че не малко родители не биха ги изпратили никакъ, ако не бѣха наказанията, си остава печаленъ фактъ. Само който не е билъ селски учителъ, само който не се е опитвалъ да прилага строго и неостъпчиво законоположенията за задължителното учение въ село, само който не е билъ принуждаванъ да докарва отъ десетъ рѣки вода, за да убѣждава нехайни бащи и майки въ една очевидна истина—че е полезно и необходимо да учатъ дѣцата си,—само той не знае, докъдѣ се простира ученолюбието на нашия народъ, и само той може да си прави илюзии, че безъ репресивни мѣрки може да се приложи напълно у насъ принципа на задължителното учение.

Мѣрките, прѣдвидени за тая цѣль въ дѣйствующия Законъ за народното просвѣщение, се указаха неефикасни. Размѣрътъ на глобитѣ, налагани отъ окръжнитѣ училищни инспектори и окръжнитѣ училищни съвети, при днешното обезцѣняване на парата е твърдѣ малъкъ. Мнозина родители прѣдпочитатъ да задържатъ дѣцата си на работа въ стопанството си и да плащатъ малкитѣ глоби, вмѣсто да плащатъ високи заплати на работници и слуги за работата, която безплатно имъ вършатъ дѣцата. Тѣ си правятъ обикновено такива смѣт-

*) Вижъ въ отдѣла „Въ чужбина“.

ки: „Ако си условия работникъ за оранъ или сѣитба или, ако си цѣня пастиръ за овцетѣ, свинитѣ или конетѣ, ще трѣбва да плащамъ сега надници най-малко по 20—30 лв., освѣнъ храната, която ще давамъ. Ако не пратя дѣтето си на училище и го взема да ми помага на нивата или го пратя да ми пасе овцетѣ, ще платя най-много по 20—50 ст. глоба на день и ще спестя по 19—29 лв. дневно. Ще платя глобата и пакъ нѣма да го пратя на училище.“

Въ законопроекта размѣра на глобитѣ е увеличенъ отъ 20—50 ст., колкото бѣше до сега, на 1—5 лв. за всѣко дневно отсъствие. Това е недостатъчно. Упоритостъта, скѣперничеството и безразсѣдството на родителитѣ, които се грижатъ повече за отглеждането на свинитѣ, овцетѣ и конетѣ си, отколкото за възпитанието на дѣцата си, могатъ да бждатъ сломени съ репресивни мѣрки, които ще направятъ безполезно прѣдпочитането на безплатния дѣтски трудъ прѣдъ платения трудъ на потрѣбния възрастенъ работникъ или слуга. Тсва лесно може да се постигне, ако за всѣко неизвинено дневно отсъствие се налага глоба не по 1 до 5 лв., а глоба, равна или дори по-голъма отъ срѣдната работнишка надница, която се плаща прѣзъ врѣмето, когато сж отсъствуvalи отъ училището дѣцата на ония заможни родители, които поради скѣперничество или невѣжество използватъ дѣтския трудъ въ стопанството си. Всѣки родителъ, който прѣзъ учебно врѣме използва труда на дѣтето си, трѣбва да плаща на училището надница, каквато би плащаль, ако си услови за сжщата работа работникъ или слуга. За рецедивиститѣ размѣрътъ на глобитѣ може и трѣбва да се увеличава прогресивно. За господаритѣ, които иматъ особена обичъ, къмъ ефтения наеменъ трудъ на бѣднитѣ дѣца, глобитѣ могатъ да бждатъ удвоени и утроени. Никой родителъ и никой господаръ тогава не само не ще прѣдпочита, но и не ще помисли дори да прѣдпочете труда на дѣцата, които трѣбва да се учатъ въ училището, прѣдъ труда на възрастния слуга или работникъ, отъ който има нужда въ стопанството си.

На нѣкои сантиментални поклонници на книжнитѣ политически формули за свободата на личностъта тия мѣрки, може би, ще се видятъ твърдѣ драконовски. Културнитѣ и много по-напрѣдналитѣ отъ насъ народи, когато се касае за възпитанието на подрастващитѣ поколѣния, днесъ взиматъ много по-драконовски мѣрки отъ тия, които посочваме. Невѣроятно, но фактъ е, че законодательтъ на Франция, въ която 89⁹⁰% отъ дѣцата, подлежащи на задължително учение, сж ученици и въ която общата култура на народнитѣ маси е, безспорно, много по-висока отъ оная на нашето население, прѣдвижда въ законопроекта, за които вече поменахме, слѣднитѣ репресивни мѣрки:

1. Родители, настойници или отговорни лица, които не

заявят и не запишатъ въ общинското управление едно дѣте, достигнало на училищна възраст, въ списъка на подлежащитѣ на задължително учение дѣца, се лишаватъ по исканieto на инспектора на първоначалнитѣ училища и по рѣшение на окръжния съдъ отъ граждански, политически и сѣмейни права.

2. Родители, настойници и отговорни лица, чиито дѣца сж отсъствували отъ училището повече отъ половината учебни часове прѣзъ годината, както и господаритѣ, които прѣзъ учебно врѣме използватъ дѣтския трудъ, се подлагатъ на сжщото наказание.

Французскиятъ законодатель е правъ: демократична държава безъ просвѣтени и съзнателни граждани е празна илюзия. Можете да имате най-съвършената конституция на свѣта, можете да имате най-либералнитѣ и най-демократичнитѣ закони на земното кълбо, нѣмате ли просвѣтено и съзнателно гражданство, ще имате винаги олигархия, която, макаръ и да носи най-хубави и примамливи имена — конституционна монархия, демократична република, съвѣтска република, ще си остава все тѣй безскрупулна, както и всички стари олигархии, издигани върху несъзнанието и невѣжеството на народнитѣ маси. Затуй не е и не може да бжде добъръ баща и добъръ гражданинъ оня, който не дава на своитѣ или прѣчи съ своята алчностъ да се дава просвѣта на чуждитѣ дѣца. Такъвъ баща и гражданинъ върши прѣстѣпление, по-големо отъ най-големитѣ обикновени прѣстѣпления, и не заслужава да се ползува съ граждански, политически и дори сѣмейни права въ просвѣтната демократична държава. Тѣй разсждава умниятъ и прѣдвидливиятъ французки законодатель . . .

Глобитѣ могатъ да упражнятъ очакваното въздѣйствие върху нехайнитѣ родители, когато се налагатъ наврѣме и се събиратъ бързо. Поради небрѣжностъ или поради нежелание да си навличатъ умразата на глобенитѣ родители, секретарь-бирницитѣ, съ твърдѣ малки изключения, не събиратъ наложенитѣ глоби въ опрѣдѣления срокъ. Срѣщу тѣхната немарливостъ, станала вече пословична, училищнитѣ инспекции не могатъ да взематъ никакви ефикасни мѣрки, защото въ закона не сж прѣдвидени такива. Законътъ задължава секретарь-бирницитѣ да събиратъ глобитѣ въ петдневенъ срокъ, но не казва, какво трѣбва да се прави съ отговорнитѣ лица, когато не изпълнятъ това си задължение. Надникнете въ прѣпискитѣ на която щете окръжна инспекция и ще видите, какъ нехайството, упоритостъта и хитринитѣ на селскитѣ секретарь-бирници анулиратъ законоположенията за задължителното учение у насъ. Всѣка година трѣбва да се водятъ дълги и прѣдълги прѣписки съ общински кметове и окр. управителъ, трѣбва да минатъ седмици и мѣсеци, трѣбва да се изсипятъ купъ покани, напомнания и заплашвания, докато се

заставят немарливия секретарь-бирница да изпълняват изпратените им заповеди за глобяване на родители и то да ги изпълняват тогава, когато вече няма нужда и полза от изпълнението им.¹⁾

На тази игра трябва да се тури край. Във новия закон, редомъ с задълженията на секретарь-бирницата, трябва да се предвидят и наказанията, на които подлежат, когато не изпълняват или изпълняват ненавременно дълга си. Такива наказания могат да бъдат пакъ глоби въ размѣръ отъ 100 до 1000 лл. за всѣко нарушение. Тѣ трябва да се налагатъ отъ окръжния училищенъ инспекторъ, а не отъ окръжния управителъ или окръжния училищенъ съветъ, защото въ последния случай пакъ ще се създаватъ излишни дълги прѣписки, и наказанията не ще се налагатъ наврѣме и не ще постигатъ цѣльта си.

Още една малка, но неизлишна подробностъ. Законътъ трябва да опредѣли точно реда, по който ще се съставятъ списъците на дѣцата, подлежащи на задължително учение, както и отговорноститъ за ненавременно и неточното имъ съставяне. Въ никой окръгъ до сега не сме имали върни и пълни списъци за всички дѣца на училищна възраст. Ние не знаемъ точно, колко такива дѣца има не само въ цѣлото Царство, но дори и въ отдѣлните общини. Броятъ на дѣцата, подлежащи на задължително учение, посочванъ въ официалните отчети и доклади, е по-малкъ отъ дѣйствителния брой на всички дѣца на училищна възраст.²⁾ Отъ тамъ и погрѣшните изчисления, отъ които въ отчетитъ на Министерството на Народното Просвѣщение се изкарва, че у насъ 77.60% и дори 80%³⁾ отъ всички дѣца на училищна възраст сж ученици въ народните първоначални училища. Да бѣха върни тия проценти, България щѣше да бѣде Швейцария или Дания на Балканитѣ!

И по тоя нагледъ маловаженъ въпросъ нашиятъ училищенъ законодател може да научи нѣщо ново отъ новия французки законопроектъ за задължителното учение. Пълни

1) Въ Варненския учебенъ окръгъ въ края на миналата учебна година имаше несъбрани глоби на сума 52,000 лв. Тѣ бѣха събрани едва прѣзъ м. августъ и септемврий.

2) Прѣзъ миналата година, когато работѣхме върху годишния отчетъ за състоянието на първоначалните училища въ Варненския окръгъ, се натъкнахме на единъ интересенъ курioзъ: броятъ на подлежащите на задължително учение дѣца споредъ списъцитъ, съставени отъ общинските управления и провѣрени отъ настоятелствата, излѣзе съ около 2000 дѣца по-малкъ отъ броя на всички дѣца, постѣпили въ народните първоначални училища на окръга.

3) Виж. „Архивъ на Министерството на Народното Просвѣщение, год. III., кн. II., ст. 164. Грѣшката се дължи на това, че при изчисленията не се взима подъ внимание броя на дѣцата въ населенитѣ мѣста безъ училища, както и броя на дѣцата отъ чужда народностъ.

и върни списъци за всички дѣца на училищна възраст ще могат да се съставят само тогава, когато се съставят по сжция редъ, съ сжщитѣ отговорности и по сжщия начинъ, както се съставят наборнитѣ списъци за войницитѣ. Всѣки родителъ е длъженъ да заяви и запише дѣтето си въ списъцитѣ на кметството прѣзъ оня мѣсецъ, прѣзъ който навършва 6 или $6\frac{1}{2}$ години. Родители, настойници или отговорни лица за едно дѣте, които не изпълнятъ това си задължение или го изпълнятъ ненавръме, се глобяватъ. Кметоветѣ, които не се грижатъ да се съставятъ и попълнятъ навръме списъцитѣ и не ги изпратятъ 20 дни прѣди започването на учебната година на надлежнитѣ главни учители, сжщо се глобяватъ.

Къмъ тия мѣрки може да се прибави още една, посочена отъ Варненския инспекторски съвѣтъ и одобрена отъ Министерството на Народното Просвѣщение миналата година: въ всѣка училищна община съставенитѣ отъ общинското управление списъци се провѣрватъ и завѣрватъ отъ комисия, образувана отъ единъ общински съвѣтникъ, назначенъ отъ общинския съвѣтъ, отъ единъ настоятелъ, назначенъ отъ надлежното училищно настоятелство, и отъ единъ учителъ, избранъ отъ учителския съвѣтъ. Въ голѣмитѣ общини се съставятъ нѣколко такива комисии. Тая наредба трѣбва да бжде вписана въ новия законъ, като се допълни съ слѣдното постановление: „Членове на провѣрителната комисия, които не изпълняватъ навръме длъжността си или я изпълнятъ нехайно, се глобяватъ отъ окръжния училищенъ съвѣтъ съ 100 до 1000 лв.“

Личното въздѣйствие на учителитѣ, върху родителитѣ, които не искатъ да изпращатъ дѣцата си на училище, сжщо не бива да прѣнебрѣгва, когато е дума да се приложи напълно принципа на задължителното учение. Често пжти съ увѣщания и съвѣти, както показва опитътъ, могат да се постигнатъ по-добри резултати, отколкото съ репресивни мѣрки.

Учителтъ трѣбва да употреби всички възможни срѣдства, за да набере въ училището всички дѣца, подлежащи на задължително учение, и да ги задържи, докато завършатъ курса на основното училище. Той трѣбва да узнава причинитѣ на всѣко ученишко отсъствие; той трѣбва често да се срѣща съ родителитѣ, чиито дѣца не посѣщаватъ редовно училището, и да имъ въздѣйствува съ увѣщания, съвѣти и прѣдупрѣждения.

За да се потикнатъ всички учители да прибѣгватъ до тия срѣдства, не е достатъчно да се впишатъ като тѣхно задължение въ училищнитѣ закони и правилници. Потрѣбно е да се създадатъ стимули, които ще каратъ дори и най-бездѣйния, и най-неподвижния учителъ да намира по своя инициатива начини и срѣдства, за да прибира въ отдѣлението

или класа си повече ученици и да ги задържа тамъ до края на учебната година. Такъвъ стимулъ може да бжде слѣдната мѣрка: училищната община плаща въ края на учебната година на всѣки учителъ общо добавъчно възнаграждение споредъ броя на ученицитѣ, останали въ отдѣлението или класа му до годишното утро, като се смѣта по 20—50 лв. на ученикъ. Размѣрътъ на възнаграждението трѣбва да бжде по-голѣмъ за горнитѣ отдѣления и за прогимназиалнитѣ класове, отколкото за долнитѣ отдѣления, понеже въ първитѣ винаги има по-малко ученици, отколкото въ послѣднитѣ. Резултатитѣ отъ тая мѣрка лесно могатъ да се прѣдвидятъ: за да получи въ края на учебната година по-голѣмо възнаграждение, всѣки учителъ ще се стреми да прибере и задържи въ отдѣлението или класа си възможния най-голѣмъ брой ученици. Напусканията и отсъствията на ученицитѣ ще намаляватъ, родителитѣ и учителитѣ ще се срѣщатъ по-често и глобитѣ въ много случаи ще станатъ съвсѣмъ излишни или ще се прилагатъ само като крайно срѣдство.

Като посочваме тая мѣрка, ние не мислимъ и не допускаме, че само добрата воля, грижитѣ и усилията на учителя сж достатѣчни, за да се приложи напълно принципътъ на задължителното учение. Ние знаемъ причинитѣ, поради които много дѣца на училищна възраст оставатъ вънъ отъ училището. Споредъ причинитѣ, ще диримъ и срѣдствата, споредъ болката — и цѣра.

Бѣднотията на мнозина родители, покрай нехайството и невѣжеството, е сжщо една отъ голѣмитѣ причини, поради които доста голѣмъ процентъ дѣца у насъ оставатъ безграмотни. Бѣднитѣ дѣца въ селата се броятъ на прѣсти, но въ градоветѣ, особено въ голѣмитѣ градове, тѣ сж цѣла армия. Мнозина бѣдни родители съ многочисленни сѣмейства, макаръ и да съзнаватъ нуждата и ползата отъ образованието, не изпращатъ дѣцата си въ училище, защото не могатъ да ги снабдятъ съ облѣкло, обувца и учебници, а често пѣти не могатъ дори и да ги хранятъ. За да облекчатъ издрѣжката на сѣмействата си, тѣ изпращатъ дѣцата си още отъ ранна възраст да слугуватъ по чужди кѣщи, да черакуватъ изъ занаятчийски работилници и търговски заведения или да работятъ въ земеделски стопанства. Колкото и да е нежелателно това, все е по-малко зло отъ друго зло, което ясно и рѣзко се очертава въ голѣмитѣ ни градове сега — слѣдъ войнитѣ. Въ чуждата кѣща, въ работилницата, въ търговското и индустриалното заведение или въ селското домакинство дѣтето — работникъ расте подъ надзоръ; като работи, то се учи на редъ и прилежание, усвоява похвати, отъ които ще има нужда въ живота си. Повечето отъ нашитѣ дребни занаятчии, търговци и земеделци, мнозина отъ които сж малограмотни или съвсѣмъ неграмотни хора, сж минали прѣзъ тая проста

школа на нуждата и ранния дѣтски трудъ и отъ слуги и чираци съ трудъ и пестовностъ сж станали добри работници-домакини и граждани.

Войнитѣ унищожиха много дребни стопанства, изхвърлиха на улицата много работни ржѣ като непотрѣбни и увеличиха сиромашията и мизерията. Наемниятъ дѣтски трудъ не може да намѣри приложение днесъ не само затуй, защото специаленъ законъ го забранява, а и защото излишъкътъ отъ възрастни работници го прави ненуженъ. И много бѣдни дѣца, които, поради лошото материално положение на родителитѣ си, не посѣщаватъ училището, не могатъ да постъпятъ на работа и да се учатъ въ домакинствата, работилницитѣ, търговскитѣ и индустриалнитѣ заведения, както нѣкога. Тѣ сж оставени да се скитатъ безцѣлно, да растатъ, да се учатъ и да се възпитаватъ на улицата. Какво може да научи младежта отъ улицата, особено отъ улицата на голѣмия градъ, се знае. Тя е школа за всички съблазни, пороци и прѣстѣпления. Нейнитѣ ефикасни уроци подготвятъ отъ младежта бъдещата клиентела на углавнитѣ отдѣления въ сѣдилищата, на полицейскитѣ участъци и на затворитѣ. И у насъ, както на Западъ, има вече дѣца-скитници, дѣца-гамени, дѣца-апаши — Гаврошеви отъ всички видове. И у насъ, както въ странитѣ на голѣмото богатство и на голѣмата сиромашия, става нужда да се откриватъ вече изправителни заведения за малолѣтни прѣстѣпници. И каква глупостъ, какво кжсогледство, каква непростима непрѣдвидливостъ! Държавата се скжпи днесъ да даде достатъчно сръдства за възпитанието на тия обездомени нещастни дѣца, за училища, интернати и учители, а утрѣ съ двѣ ржѣ ще прѣска десеторно повече сръдства за многобройни полицаи, които ще гонятъ и ловятъ новитѣ legionи отъ прѣстѣпници, за многобройни сѣдилища и сѣдии, които ще ги сѣдятъ, за многобройни затвори, които ще се мжчатъ да поправятъ непоправимото. Ще прѣстѣдватъ и коренятъ послѣдницитѣ, вмѣсто да коренятъ причинитѣ.

За образованието на бѣднитѣ дѣца и въ градоветѣ и въ селата може да се направи много нѣщо. Тѣ могатъ всички да бждатъ прибрани въ народното училище, ако се осигури пълната имъ издрѣжка отъ училищната община или отъ държавата. Въ това отношение въ новия законопроектъ е направенъ хубавъ жестъ: училищната община се задължава да дава безплатно учебници на всички ученици.*) Това, обаче, е недостатъчно, за да се привлѣкатъ и задържатъ въ училището всички бѣдни дѣца. Много бѣдни дѣца не постѣпватъ

*) Тая мѣрка се прилага вече отъ 10 години въ Видинската община, а напоследъкъ и въ нѣколко десетки други градски и селски общини. Тя дава очакванитѣ резултати: назѣкждѣ, дѣто са даватъ безплатно учебници на всички дѣца, процентътъ на дѣцата, които постѣпватъ доброволно въ училището, е значително увеличенъ.

въ училището не само затуй, че не могат да си купят учебници (учебници на бѣднитѣ дѣца се даваха и до сега безплатно въ почти всички наши първоначални училища), но и затуй, че не могат да бждатъ сносно облѣчени, обути и хранени отъ своитѣ родители. Въ новиятъ законъ, за да отговори на тая нужда, трѣбва да се вмѣкнатъ слѣднитѣ постановления:

1. Училищнитѣ общини сж длѣжни да снабдяватъ съ облѣкло, обуца, учебници и учебни помагала всички бѣдни ученици отъ основнитѣ училища.

2. Училищнитѣ общини, въ основнитѣ училища на които има най-малко 10 крайно бѣдни ученици, задължително уреждатъ и издържатъ безплатни дѣтски трапезарии. Ако общинитѣ откажатъ да уредятъ такива, уреждането имъ, по рѣшението на окръжния училищенъ съвѣтъ, се възлага за смѣтка на надлежнитѣ общини на учителския съвѣтъ. Сумитѣ, необходими за издрѣжка на трапезариитѣ, въ послѣдния случай се прибиратъ отъ държавния бирникъ и се внасятъ направо на респективния главенъ учител или директоръ.

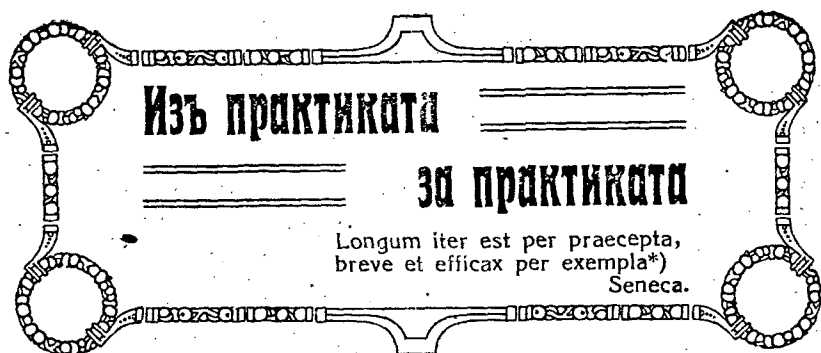
3. За издрѣжката на ученишкитѣ трапезарии и за снабдяване на бѣднитѣ ученици съ облѣкло, обуца и учебници се опредѣля въ размѣръ 10--20% върху всички прѣки данъци специаленъ прогресивенъ налогъ, който се събира отъ държавата и се разпрѣдѣля всѣка година отъ Министерството на Народното Просвѣщение между училищнитѣ общини споредъ броя на бѣднитѣ ученици.¹⁾

Налогътъ трѣбва да се събира и разпрѣдѣля отъ държавата, а не отъ общинитѣ, защото въ послѣдния случай много бѣдни общини, каквито сж повечето отъ балканскитѣ ни селища, не ще могатъ да събератъ достатъчно срѣдства поради това, че населението въ тѣхъ е малоимотно и плаща малко прѣки данъци. Ако държавата събира и разпрѣдѣля, тя ще взима отъ тамъ, дѣто сж струпани богатствата, и ще дава тамъ, дѣто се шири сиромашията.

Това ще бжде дѣло на истинско човѣколюбие, на обществена справедливостъ и солидарностъ.

(слѣдва).

1) За сжщата цѣль би могълъ да се използва и сегашния училищенъ налогъ (15,000,000), като се отстъпи на общинитѣ и се увеличи размѣрътъ му.

Violino Primo.

Петорка.

(Картинка изъ „Весели часове“) 1).

Едно врѣме имало едно хубаво, мило и много добро момиченце. Викали го Добринка. Тя била безъ татко. Добринка не помнѣла, кога билъ умрѣлъ татко ѝ. Тя живѣла само съ своята бѣдна майчица. Но единъ день мама ѝ се поболѣла... Когато бѣдната жена разбрала, че ще умрѣ, казала на момиченцето си: „Мила ми Добринке, азъ умирамъ и те оставамъ самичка... Бъди винаги добра и милозлива, както си била до сега и единъ день ще получишъ наградата си!“ Умрѣла майката и останала Добринка сама саминка... Горкото момиченце нѣмало, при кого да се прибере. Намислило да бѣга далечъ, та си прибрало нѣщата. Тѣ били нѣколко: 1) една питка, 2) едно прѣстено стомниче за водича, 3) една шапчица, 4) едни чехлички. Колко ставатъ?

— Ставатъ четири нѣща,

— Но Добринка имала още едно нѣщо — една ризка, та ставатъ?

— Съ ризката ставатъ петъ нѣща.

— Да повториме сега нѣщата и да броимъ! Азъ ще ги именувамъ, а вие бройте, колко ставатъ!

— Една питка?

— Едно!

— Едно столче?

— Двѣ.

— Една шапчица?

— Три!

— Едни чехлички?

— Четири!

— И една ризка?

— Ставатъ петъ.

*) „Дълъгъ е пътятъ чрѣзъ поучението, късъ и дѣйствителенъ е чрѣзъ примѣра“.

2) Изъ неиздадената книга „Какъ да смѣтаме съ първацитъ.“

— Ето азъ ще ги нарисувамъ наредъ на таблата! Да ги прѣброимъ пакъ! Едно, двѣ, три четири, петъ нѣща!

Прибрала си Добринка петътъ нѣща и тръгнала, дѣто ѝ видятъ очитѣ. Вървѣла, вървѣла, срѣщнала единъ дрипавъ просякъ,

— Добринке, моля ти се, дай ми твоята питка, че отъ два деня нищичко не съмъ хапвалъ! — помолилъ се просякътъ и прострѣлъ треперяща ржка.

— На, дѣдо, заповѣдай! — отвърнало момиченцето и подарило питката си.

Изтрихъ нарисуваната питка и запитахъ: — Колко нѣща останаха на Добринка?

— Четири, учителю: стомничето, шапката, чехличкитѣ и ризката.

— Вървѣло, вървѣло момиченцето, срѣщнало една прѣгърбена бабичка. Устнитѣ ѝ били напукани отъ жажда, и езикътъ прѣсъхналъ, защото имало голѣма жегѧ.

— Моля ти се, Добринке, дай ми стомничето си, че умирамъ за вода! — едва продумала бабичката и политнала да падне.

— На, бабичко, заповѣдай! — отвърнала Добринка и подарила стомничето съ водата.

Изтрихме и стомничето. — Колко нѣща сж останали на момиченцето?

— Три: ризката, шапчицата и чехличкитѣ.

— А колко нѣща подарила тя?

— Двѣ подарила: едно на дѣдото, друго на бабата.

— Ами какво ще прави горката Добринка, кога огладнѣе и ожѣднѣе?! — съ съжаление се питатъ дѣцата.

И първацитѣ изтриха на своята рисунка двѣтъ нѣща.

— Вървѣла Добринка, колкото вървѣла, срѣщналъ я други старецъ, болнавъ и изморенъ. Той държалъ двѣтъ си костеливи ржцѣ върху главата, защото тя била съвсѣмъ гола а мухитѣ и комаритѣ го хапѣли страшно.

— Мила, Добринке, подари ми твоята шапчица, че ме изядоха тия проклети комари. Твоята косица е голѣма и ще те пази добръ — жално рекълъ старецътъ.

— На, дѣдо, заповѣдай! — отвърнала Добринка и подарила шапчицата си,

— Нека изтриемъ сега и шапчицата! Колко нѣща останали на момиченцето? А колко подарила? А колко бѣха всичкитѣ?

— Почнало да се стъмнява. Ето насрѣща иде една много стара бабичка... краката ѝ били нарѣзани отъ остритѣ камъне и цѣли потънали въ рани и кръвъ. Бабичката съ плачъ продумала:

— Добринке, добро дѣтенце, подари ми твоитѣ чехлич-

ки, че краката ми въ рани потънаха... Ти си лека и скорлива, лесно ще прѣминешъ.

— На, бабичко, заповѣдай! — отвърнала Добринка и подарила чехличкитѣ си,

— На момиченцото останало само едно нѣщо. Кое?

— Само ризката, учителю!

— А колко нѣща подарило?

— Четири: една питка, една стомничка, една шапчица и едни чехлички...

— Най-сетнѣ, когато било вече тъмно, Добринка срѣщнала друга бабичка, която вжрвѣла и плачела...

— Добринке, Добринке, смили се надъ бѣдното ми болно внуце! — Голичко е горкото, умира! Дай ми ризката си, да му я занеса!

Добринка помислила, помислила, па си рекла: „Вече е тъмно, кой ще ме види?... Че и гората е близу—ще се скрия навжтрѣ!“

— На, бѣдна бабичко, заповѣдай! — отвърнала Добринка и дала ризката отъ гърба си... Отъ многото добрини, останала Добринка съвсѣмъ голичка!

— Охъ, горкичкото..., защо пъкъ се отъ нея искатъ?... Петъ нѣща имаше и петътѣ раздаде! — жалятъ и окайватъ първацитѣ.

И тукъ пакъ си повторихме петътѣ нѣща и прѣсмѣтахме, какъ едно по едно намалѣвали, докато се свършили всички. Послѣ продължихме:

— Влѣзла Добринка въ гората, намѣрила едно хралупато (кухо) дърво и се скрила вжтрѣ. Свила се горката Добринка и скоро заспа... По едно врѣме се събудила, погледнала и се смаяла: хубава свѣтла стая, позлатена и посребрена, а въ стаята наредени петъ златни креватчета, до тѣхъ петъ сребърни масички, до масичкитѣ петъ бисерни столчета! На всѣка масичка имало по една паничка, по една лъжичка, по една виличка... А на креватчетата имало по едно хубаво дѣте—двѣтѣ били момченца, а тритѣ—момиченца. — Колко ставатъ? — Така, дѣцата били петъ!

— Станало първото момиченце, прѣгърнало Добринка и засмѣно рекло:

— Добринке, ти ми подари питката си, затова сега азъ ще те храня съ най-хубавитѣ госби.

Второто момиченце рекло:

— Добринке, ти ми подари шапчицата си, затова сега ще ти дамъ златна шапчица.

Скочило тетрo момиченце, цѣлунало Добринка и весело казало:

— Мила Добринке, ти ми подари стомничето си, затова сега азъ ще черпя и ще те поя съ сладки и медени питиета.

Четвъртото дѣте рекло:

— Добринке, добра душичке, ти ми подари чехличкитѣ си, затова сега азъ ще те обуя въ златни чепички.

А петото дѣте уловило Добринка за ржцѣтъ и сладко продумало:

— Ахъ, Добринке, добра душичке, на мене подари ризката отъ гърба си, затова сега ще те облѣка въ сърма и коприна!...

Очитѣ на първацитѣ свѣтъха отъ радостъ и доволство.

— Ха така! Браво!... заплѣскаха ржцѣтъ и оживѣно зашушукаха.

Материалътъ, който тая приказчица дава, е доста и е разнообразенъ: петъ креватчета, петъ масички, петъ столчета, петъ чашки, петъ панички и пр.

Послѣ ние направихме смѣтка: колко креватчета сж за момченцата и колко за момиченцата, колко масички сж за момиченцата и колко — за момченцата и пр. пр.

Нарисувахме кжщичка съ петъ креватчета, петъ масички — всичко по петъ.

Отъ петъ клечици направяме една такава кжщича:

Но най-голѣмъ смѣхъ и най-голѣмо оживление настана, когато си направихме едно магаренце само отъ петъ клечици така. Ппостѣ и друго магаренце, на което рѣжатъ дър-

ва, — ето го Ето и вила И тънко комарче

Въ часа по моделиране изработихме: гнѣздо съ петъ яйца, панерче съ петъ ябълки, кокошка съ петъ пиленца и др.

II.

Ето ни и въ нашия дюкянъ. Днесъ има голѣмъ пазаръ — купувачи, продавачи, колкото щещъ! И бай Калчо е тука, и дѣдо Ганчо и Ефтинъ Колю е тука, и дѣдо Яко — много-много!

Излиза Борисчо, отива при запретнатия Мишо и дума:

— Бай Калчо, колко давашъ сольта?

— Грошъ, грошъ килограма! Колкото да не е безъ пари... хи-хи-хи!

— Дай ми петъ килограма, ама по ситничка!

— Сега! Я дай най-първо да видя, колко пари носишъ. За 1 кгр. — грошъ, за петѣтъ трѣбва петъ гроша. Цѣло левче! Имашъ ли?

Борисъ дава лева и „бохчата“. Започна бай Колю да пълни „бохчата“: сложи я на вѣзнитѣ, сложи на другото блюдо цѣлото 5 кгр и внимателно тегли.

— Още, още иска! — вика Борисчо.

— Чакай ти, ще ги изравня азъ, не бързай!

Мишо, насипа още съ лопатката. Ето че много натегна. Хайде отнемай пъкъ назадъ!

Както и да е, прѣтеглиха 5 кгр. соль — нацѣло. Идва другъ купувачъ.

— Бай Калчо, — дума смѣешкомъ Смилка — дай ми 5 кгр. захаръ! . . . Ами по колко я давашъ днесъ?

— Само единъ левъ, само единъ левъ килото! Ама чиста стока. Едра е — на бучки. Колко пари носишъ?

— Петъ лева. Единъ левъ на килограмъ, нали? Петъ кгр. правятъ петъ лева. Ето!

— Дѣ ти е торбичката? Нѣмашъ ли?! Ами „бохча“? — Че дѣ ще я туришъ? И азъ нѣмамъ голѣма книжна торба.

— Е, че намѣри му лесното, . . . нали продавашъ? — иронично дума Смилка.

— Че какво лесно! . . . като нѣма торба голѣма? Ето нѣ, имамъ за два килограма, имамъ други за три кгр., ама за петъ нѣмамъ . . . Е . . . какво ще правимъ? Дай си прѣстил ката! ха-ха-ха! Така зеръ! . . .

— Уфъ, бай Калчо, не дождамъ вече втори пътъ при тебе! Ще ида при дѣда Ганча . . .

Ами сега? . . . Бай Калчо се цупи, сърди се, ала нищо не може да намѣри.

— Охъ, охъ, глупче, и ти бакалинъ си станалъ и стока ще продавашъ — закача го Лидка и се киска. Кискатъ се и другитѣ дѣца, а бай Калчо съвсѣмъ възкисна и изпжди купувачката.

— Ехей, толкозъ ли си простъ бе Мишо? Че прѣтегли ъ въ едната кесия 2 кгр., а въ другата 3 кгр. и . . . нѣ ти тебе петъ кгр. захаръ! — викна нетърпеливо Милчо . . .

Отдѣлението грѣмна отъ смѣхъ . . . Бай Калчо се засрами . . . и се скри чакъ подъ тезгяфа . . . И, захаръта бѣ найсетнѣ прѣтеглена: два кгр. плюсь три кгр. въ отдѣлни торбички.

Започна да се обажда дѣдо Яко:

„Ефтинъ шарланъ! . . . гасъ! . . . оцетъ!“

При дѣдо Яко купихме 5 литри гасъ въ едно бѣло мѣнче, защото нѣмаме такива шишета. При Ефтинъ Колю . . . басма и хасе . . .

Мѣримъ, теглимъ, наливаме, проливаме . . . И така ние натравихме най-различни комбинации: първо, теглихме петъ кгр. нацѣло, второ, два плюсь три кгр., трето, два кгр. плюсь два кгр. плюсь 1 кгр., четвърто, четири кгр. плюсь единъ кгр., постъ петъ пъти по единъ и др. Накрай прѣтеглихме въ една платнена торбичка петъ кгр. „оризъ“ и я зашихме. Провѣрихме го съ други тяжести, сравнихме го и на ржка опитахме тежината. Сетнѣ му лепнахме единъ красивъ етикетъ . . . и го наредихме на „поли-

цата“ при другитѣ „мостри.“ За жалость, не можахме да си отмѣримъ петъ литра оцетъ въ особено шише съ етикетъ и да си го наредимъ. Направихме друго нѣщо — отмѣрихме петъ метра канапъ, отбѣлѣзахме на канапа съ червена боя всѣки метъръ, опънахме канапа на стѣната и му заковахме двата края. Така ние винаги ще можемъ да се справяме съ петметрова дължина. На тая стѣна имаме подъ редъ опънати и заковани: 1 м., 2 м., 3 м., 4 м. и 5 м. Имаме на другата стѣна начертани съ бои метри и комбинации отъ тѣхъ . . .

„Бодлю“ се яви на сцената. Първацитѣ извадиха своитѣ бодливи смѣталца, които тѣ нарекоха „таралежчета“. Ще си набодемъ петъ топки на Бодля и по петъ мънистенца на таралежчетата . . . Много лесно! Четиригѣ топчета се редѣха на четиригѣ кюшенца, а сега петото, разбира се, ще бжде въ срѣдата. Каква хубава картинка . . . Направихме я нѣколко пѣти на смѣталцата, направихме я и съ бобчета на чина, напихме я и на таблата.

Слагаме ржка на чина и броимъ разперенитѣ прѣсти: едно, двѣ, три, четри, петъ!

Нашата ржка е една постоянна петорка. Тя е нашето хубаво, нераздѣлно и неизмѣнно смѣталце . . . Ето сега ще си посмѣтаме! Съ дѣсната ржка държимъ писалката и съ нея раздѣляме петорка на ржката на групи.

— Турете изправена писалката между срѣдния прѣстъ и показалеца! Колко прѣсти останаха отлѣво? Колко отдѣсно? Турете показалката между срѣдния прѣстъ и безименко! Колко сж отлѣво? Отдѣсно? И други . . .

Сега ще плѣснемъ петъ пѣти поредъ съ ржцѣ. Чукнахме и съ писалката върху плочата петъ пѣти наредъ. Съ юмручето тупнахме петъ пѣти наредъ, тропнахме петъ пѣти, станахме петъ пѣти, ржцѣтъ махнахме петъ пѣти. Едно първаче направи петъ крачки.

— На телеграфъ, на телеграфъ да поиграемъ, учителю! завикаха първацитѣ.

— Добрѣ, да поиграемъ. Написахъ на таблата петъ точки въ хоризонталенъ редъ, така Това значи: „чук-чук-чук-чук. Стой! и чук!“

— Дѣца, ето телеграмата! Да я прѣдадемъ сега съ нашия малъкъ телеграфъ. Готови! Почни!

— Чукъ-чукъ-чукъ-чукъ, стой! — чукъ.

— Сега съ плѣскане на ржцѣ. Почни!

— Цапъ-цапъ-цапъ-цапъ-стой!-цапъ.

— Сега съ юмручето на чина. Почни!

— Тумъ-тумъ-тумъ-тумъ!-Стой!-тумъ.

— Сега съ дѣсния кракъ! Почни!

— Тропъ-тропъ-тропъ-тропъ!-стой!-тропъ!

бота. И завършихме съ пословицата: „Петим'а Петка не чакатъ“.

Ив. Ап. Поповъ — Плѣвень.

Задачи отъ живота.

Смѣтането би могло да бжде единъ отъ най-любимитѣ за дѣцата прѣдмети въ първоначалното училище.

Дѣцата на народа рано се сблъскватъ съ практическия животъ, обичатъ да се занимаватъ съ смѣтане. Ние, обаче, съ нашия суровъ формализъмъ не само че не доразвиваме до степенъ на висшъ интересъ тази тѣхна обичъ, но, привличайки вниманието имъ къмъ книгата — къмъ книжнитѣ задачи, убиваме още въ зародишъ тоя дѣтски интересъ.

Живителни струи могатъ да се влѣятъ въ обучението по смѣтане, ако учителтъ потикне ученицитѣ си и имъ прѣдостави сами да събиратъ числови данни отъ живота и сами да съставятъ отъ тѣхъ задачи. Съ тѣзи собствени задачи се открива просторъ за дѣтската самодѣйность и се възбужда висшъ интересъ къмъ самия прѣдметъ, който въ много наши училища съ тягостъ се прѣподава!

Ученицитѣ отъ горнитѣ и долнитѣ отдѣления съ най-големо удоволствие се отдаватъ на съчиняване практически задачи, взети отъ непосредствения животъ. Часовѣтъ по смѣтане така се подслаждатъ и осмислятъ.

Често пжти при самостоятелното съчиняване на задачи тѣ се случватъ редъ несъобразности, но самитѣ тия несъобразности даватъ новъ материалъ за пробуждане на дѣтската самодѣйность и инициатива.

Важно е смѣтницата, която е въведена, да дава и тѣло-тикъ въ тази насока.

Посѣтихъ едно второ отдѣление. Миналия учебенъ часъ ученицитѣ сж били запознати съ „събиране чисти десетици съ чисти десетици“,

Учителтъ запитва: — „Ходихте ли въ кооперацията?“

Всички ученици даватъ знакъ да отговарятъ. Повиква се единъ ученикъ.

— Азъ ходихъ, господине учителю, и отбѣлѣзахъ всичко, както ти ни поржча вчера.

— Седни! Кой другъ е ходилъ. Почти всички искатъ да отговарятъ. Повиква се другъ ученикъ.

— Прочети какво си отбѣлѣзълъ въ тетрадката си!

Става грижливо срѣсана ученичка.

— Въ нашата кооперация има много прѣдмети, господине учителю, но не на всички цѣнитѣ сж чисти десетици,

както ни казахте. Съ цѣни чисти десетици има слѣднитѣ прѣдмети :

Захаръ на бучки	кгр. 20 лв.
Сапунъ двойни калъпчета	10 лв.
Маслини I качество	кгр. 30 лв.
Газъ американска	кгр. 10 лв.
Оризъ	кгр. 20 лв.

— Сѣдни, Иванке! Имате ли си отбѣлѣзани тѣзи цѣни?

— Да, отговарятъ хубаво всички ученици.

— Всички ще си извадите смѣтницитѣ. . . Смѣтницитѣ сж на писалището. — Отворете на страница единадесета! Прѣгледайте всички смѣткитѣ: „При бакалина!“

Нѣкои дѣца прѣглеждатъ, нѣкои вече даватъ знакъ за да отговарятъ.

— Прѣгледахте ли? Какво ви обрѣща вниманието? Вдигнатия ученикъ: „Всички цѣни сж отпрѣди войната“.

— „Тогава какво да правимъ? . . . Кой ще измисли една задача, като замѣни старитѣ цѣни съ сегашнитѣ цѣни на стокитѣ?“

— Кой ще повтори и рѣши задачката? Надпрѣварване.

— Кой ще измисли нова задача?

— Кой ще повтори и рѣши задачката?

— Кой другъ?

Така продължава манипулацията съ заети изъ една и сжща областъ задачи прѣзъ цѣлия часъ.

Въ отдѣлението владѣе бодростъ. Дисциплина пълна. Всичко е напрѣгнато къмъ творчество!*

Въ края на часа се дава нова цѣль:

— Днесъ слѣдъ обѣдъ идете въ зеленчуковата градина и въ тетрадкитѣ си запишете всички видове зеленчуци и цѣната имъ.

Втъпява се заповѣдта.

Ученицитѣ изпълха приятна мелодия на два гласа. Звънецътъ удари.

*) Старитѣ цѣни въ смѣтаниитѣ, съпоставени съ сегашнитѣ цѣни и тѣхнитѣ постоянни колебания, могатъ да бждатъ използвани, за да се състави цѣла редица новъ типъ интересни задачи за поскжпването и поефтиняването на стокитѣ. Чрѣзъ тѣзи задачи ще запознаемъ ученицитѣ съ азбукето на движението въ стопанския животъ.

При изваждане: — Колко се е продавала захарътъ прѣди войната? Колко се продава сега? Съ колко лева е поскжпнала? Колко се продаваше миналата година? Съ колко лева е поефтинѣла сега? Защо е поефтинѣла? — Не знайте. Това ще научимъ въ урока по прѣдметно учение. . .

При мѣрене: — Колко се е продаваль сапунътъ прѣди войната? Колко се продава сега? Колко пжти е поскжпналь? Колко пжти е билъ по-ефтинъ прѣди войната? И т. н.

Бѣлѣжка на редакцията.

Йорданъ Савовъ — Разградъ.

Кълвачъ.

Разработка. 1. — Вървѣхъ изъ гората. Дебели кло-
нясти джбове прѣплитаха клони надъ главата ми. Изведнажъ
слушамъ: „тъкъ-тъкъ-тъкъ!“ на едно старо дърво. Какво ли
ще е това? Кой ли чука?

— Кълвачъ!

— Спирамъ се и гледамъ: наистина една птица. Перо-
шината ѝ бѣ тъмносива. На главата си има червено петно.
Сжщи кълвачъ.

— На нашата черница често иде единъ кълвачъ. Той оби-
каля по стѣблото и лази нагорѣ. Спира се тукъ-тамъ и сил-
но чука.

— И азъ видѣхъ кълвачъ. Съ татка бѣхме отишли за
дърва. На едно голѣмо почти изсъхнало дърво имаше дупка.
Отъ дупката изкочи кълвачъ. Подъ дървото имаше сухи трѣс-
ки и разтрошени кори.

— На нашето лозе, въ старата черѣша, имаше гнѣздо
на кълвачи. Татко си пѣхна ржката въ дупката на черѣшата
и напипа гнѣздото имъ. Кората на черѣшата бѣше напукана.
Въ гнѣздото нѣмаше ни яйца, ни кълвачета.

— Чичо Христо бѣше убилъ единъ кълвачъ. Той бѣше
пѣстъръ.

— Като пасѣхме конетъ на покосената ливада, единъ
кълвачъ кацна близо до насъ. Той започна да подскача и
да гони малки бубулечници, червейчета. Послѣ хвъркна и кацна
на хралупатата върба и започна да я обикаля и чука по нея.

— И на нашиятъ орѣхъ идва да чука кълвачъ.

— И тѣй, мнозина сж виждали кълвачъ. Забѣлѣзвали ли
сте, каква е перошината му? Ето вижте картината.

— Крилата и опашката сж черни и изпѣстрени тукъ-та-
мъ сж бѣли петна. Опашката е ясночервена.

— А забѣлѣзвали ли сте, на какви дървета кацва къл-
вачътъ?

— На сухи, изгнили.

— Въ гората често пжти се срѣщатъ дървета, които на-
гледъ изглеждатъ здрави, а въ сжщностъ сж гнили. На такива
дървета отъ случайно счупенитъ клони водата почва да разяж-
да дървесината и тѣ започватъ да гниятъ: дървото става меко.

— Кълвачътъ хвърчи отъ дърво на дърво и почуква. По-
чукането познава, дали дървото е здраво или изсъхнало.

— Но защо кълвачътъ посѣщава изсъхналитъ дървета?

— Да си търси храна.

— Подъ кората на изсъхналитъ дървета се вждятъ много
насъкоми. За тия насъкоми именно той идва да чука. Въ здра-

вото и яко дърво неговата човка не може да работи. Но неговата човка лесно троши напуканата кора. Ето защо не е върно, гдѣто нѣкои хора мислятъ, че кълвачътъ поврѣжда дърветата; напротивъ той ги лѣкува.

— А какъ си търси храната?

— Когато кацне на дървото, той почва да го оглежда и изслѣдва отдолу нагорѣ, чука съ човка тукъ-тамъ по кората, скрива се задъ дървото, поглежда насамъ-натамъ и подскача все нагорѣ. Отъ тоя клонъ той подхвърква на другъ; отъ това дърво — на онова. Всждѣ извършва една и сѣща работа. Отъ сутринъ до обѣдъ неуморно чука и обикаля дърветата. Неговиятъ дълъгъ езикъ лесно се подвиря подъ кората, за да вади червейчетата, мравки и други дребни животинки. При това той (езикътъ) е тѣнъкъ, гъвкавъ и на върхътъ твърдъ, остъръ и назъбенъ като пилица.

— Споредъ храната е направена и човката. Тя е остра като клинъ. Вижте! При това дълга, права и яка!

— А главата? — Голѣма. Така той може да нанася тежки удари.

— А знаете ли, що помага на кълвача да се държи здраво на дървото и да се катери лесно?

— Краката и опашката! Ноктитѣ му сж остри и закривени. Когато пълзи, той се подпира и съ опашката си. Затова и перата ѣ сж твърди и като пружина отхвърлятъ чукача.

— Кълвачътъ е домовита птица. Той не обича да се скита, както другитѣ птици, нито да спи, гдѣто го свари нощта. Почне ли да се смръква, той се отправя къмъ мѣстото, гдѣто му е гнѣздото.

— Кога хвърчи, той се издига и снишава.

Когато стигне при гнѣздото си, той не лѣга въ него, а се задържа съ ноктитѣ за стѣнитѣ на дървото. И почне ли да се зазорява, той веднага се събужда. Щомъ изхвъркне, надава викъ, който се чува далечъ по гората. Кълвачътъ ходи да си търси храната винаги самъ; рѣдко се срѣща съ другаритѣ си.

Свещане — надписи: а. Дѣ живѣе кълвачътъ. б. Съ що се храни. в. Тѣлото му.

2. — Коста каза, че видѣлъ кълвачъ да изкача отъ дупката на едно дърво. Кой ли е направилъ тая дупка?

— Кълвачътъ.

— Какъ? — Дълбае го съ човка. И женскитъ и мъжскитъ кълвачъ безспирно чукатъ цѣли дни подредъ, докато си приготвятъ гнѣздо. Входътъ на гнѣздото се прави много тѣсенъ. Защо ли? — Да не влиза друга птица.

— Кога дойде пролѣтъ, кълвачитѣ си отглеждатъ малки. Първо тѣ прѣглеждатъ гнѣздото, а послѣ снисатъ и яйца.

— Еднажъ съ нашия Петко намѣрихме едно гнѣздо на кълвачи. Петко се покачи на дървото и бръкна въ дупката.

Въ него нѣмаше ни перошина, ни суха трѣва; имаше само сухи трѣски, нападали когато кълвачитѣ дѣлбали гнѣздото. Върху тия корици имаше сложени 6 яйца.

— Дѣйствително кълвачитѣ не си постилать гнѣздото; тѣ се задоволяватъ съ малко.

Мжтенето на яйцата става подредъ — и отъ двѣтѣ птици. Дватама родители сжщо редомъ топлятъ и нѣжно хранятъ своитѣ дѣца, когато се излюпватъ.

— Малкитѣ кълвачета сж грозни. Батко бѣше извадилъ еднажъ двѣчки отъ едно гнѣздо. Тѣ имаха желтичко около устата си. Но майка имъ, като видѣ батка, почна да вика: „чокъ-чокъ-чокъ!“ и щѣше да го клѣвне. Батко се уплаши, остави малкитѣ въ гнѣздото и слѣзе отъ дървото.

— Да! макаръ малкитѣ кълвачета да сж грозни, но колко сж мили тѣ на майката и бащата! . . . Едва къмъ третата седмица малкитѣ почватъ да се подаватъ отъ дупката и да поглеждатъ.

— На нашата черница бѣха се измжтили кълвачета. Единъ день бѣха изкочили отъ дупката всичкитѣ. Тѣ се учеха да се катерятъ по дърветата и да хвърчатъ отъ клонъ на клонъ. Родителитѣ имъ ги подмахваха и учеха да се криятъ пакъ въ дупката. Отъ черницата тѣ хвърчаха слѣдъ нѣкой другъ день на орѣха, а отъ тамъ и по други дървета. Подиръ нѣколко дни всички изхвъркнаха и не се върнаха вече.

— Тогава всѣка птица отъ малкитѣ ношува дѣто завърне изъ дупкитѣ на дърветата, докато си намѣри другаръ . . .

Кълвачътъ е птица съ веселъ нравъ. Цѣлъ день изъ гората се раздава неговия гласъ и викъ. Между това, той е и една отъ най-полезнитѣ горски птици. Завѣди ли се брѣмбаръ подъ кората, ето че горскиятъ санитаръ го прѣмахва. Много птици при това си правятъ гнѣзда въ дупкитѣ, които кълвачитѣ дѣлбаатъ. По тоя начинъ тѣ правятъ услуга на дърветата, като даватъ възможность на птицитѣ да се заселватъ въ тѣхъ. Защото птицитѣ унищожаватъ съ хиляди и хиляди брѣмбари, насѣкоми, мрави и врѣдителни червеи, които пакостятъ на дърветата. Ето защо кълвачътъ заслужава да го пазимъ и обичаме. Той е горски лѣкаръ.

Схващане — надписи: а. Гнѣздото на кълвачътъ и отглеждане малки. б. Нравъ. в. Полза — Горски лѣкаръ.

3. — Кои ли сж неприятелитѣ на кълвачътъ?

— Ловцитѣ.

— Въ върбалака, край селската воденица, единъ кълвачъ почукваше кората на една хралупата върба. Воденичарътъ го издебна и уби съ пушка. Опекохме кълвачътъ, но месото му бѣше синьо и не тѣй сладко . . .

Освѣнъ хората — ловцитѣ, неприятели му сж и змиитѣ.

Ето що ми разказваше веднажъ единъ горски стражаръ:

Обикаляхъ гората, що пазѣхъ. Тя бѣше стара, отъ дѣл-

ги години не видѣла топоръ. Дебелитѣ и клонести дървета, проточили на разни страни клоне, правѣха гжста сѣнка. По земята се прѣчеха паднали джбове, дървесината на които се ронѣше, като прахънъ и на много мѣста бѣ гжбясала. Безброй птички подскачаха по клонетѣ и пѣха своитѣ пѣсни, като веселѣха сърдцето на пжтника. Кълвачи околорвръст се катерѣха по стѣблата на дебелитѣ дървета и вършеха своята санитарно-горска работа...

Сѣднахъ да си почина на зелената морава до единъ дебелъ букъ. Неволно погледѣтъ ми падна върху единъ кълвачъ, който тършуваше кората на отсрѣщното дърво.!

Пъстрата птица обикаляше околорвръст напуканата кора, почукваше тукъ-тамъ по кората, лющѣше съ якия си клонъ дребни трески и се вглеждаше. Шавне ли мравичка, покаже ли се бубулечица, кълвачътъ проточваше езикъ и веднага поглѣщаше животинката. Така почуквайки кората, той обходи почти цѣлото дърво. Отъ това дърво кълвачътъ се прѣхвърли на единъ старъ джбъ, кривитѣ клони на които бѣха почти изсъхнали. Стѣблото на тоя вѣковенъ гигантъ бѣ почти проядено, една широка хралупа зѣеше, а по клонетѣ се забѣлѣзваха дупки.

Кълвачътъ огледа и прѣчисти стѣблото на това дърво, подхвъркна на единъ клонъ, загледа се срѣщу една дупка и веднага се пхна вжтрѣ. Съ влизането си, обаче, той изкочи вънъ, — нѣщо го прогони отвѣтрѣ. Веднага той разпери крилѣ, завъртѣ се около дупката и отчаено нададе викъ: „Чокъ-чокъ-чокъ!...“ Долѣтъ и другъ кълвачъ, той сжщо кацна прѣдъ дупката и веднага се пхна въ нея. Тоя кълвачъ приседѣ малко повече въ дупката, която навѣрно, бѣ тѣхно гнѣздо.

Заинтересуванъ отъ тревожния викъ на кълвачитѣ, дебишкомъ и криящъ се задъ дънеритѣ на дърветата, азъ се приближихъ до дървото, гдѣто бѣ дупката. Двѣтъ птици продължаваха да надаватъ още по-отчаенъ викъ — „чокъ-чокъ-чокъ!...“ Тѣ хвърчаха бързо, поглеждаха въ гнѣздото си, пхваха се за мигъ, изкачаха уплашено и пакъ прѣлѣтѣваха къмъ отвора на дупката. Едната отъ тѣхъ — види се по-рѣшителна — дори три пжти послѣдователно се завира въ дупката и пакъ изкача...

Азъ продължавахъ да бжда нѣмъ свидѣтель на тая сцена. Изведнажъ, обаче, забѣлѣзахъ, че отъ гнѣздото се подаде сива пржчка, която почна бързо да се измича. Това бѣ една пепелянка. Тя бѣ отишла да гостува, види се, въ кълвачевото гнѣздо.

Когато змията се измъкна — дълга около 1 м. — кълвачитѣ се спуснаха върху нея и почнаха да ѝ нанисатъ, лѣтейки, удари съ човката си. При всѣки ударъ тя се извиваше, повдигаше глава и зловѣщо съскаше срѣщу птицитѣ. За мигъ тя

се изви и почна да се спуска по стъблото надолу. Кълвачитѣ почнаха да обикалят дървото и да нанисат удари на змията, ала, личеше си, тия тѣхни атаки малко засѣгаха хищника. Птицитѣ се страхуваха да се приближат твърдѣ близу до змията.

За мигъ азъ се спуснахъ и съ дебелията си дрѣнова тояга нанесохъ нѣколко силни удара на пепелянката. Докато тя се опомни, азъ ѝ прѣмазахъ главата. Окачихъ я на единъ клонъ. Отъ прѣмазаната ѝ глава закапа кръвъ... Ала двѣтѣ птици продължаваха да хвъркатъ около дупката и да викатъ. Когато се отдалечихъ, тревожното имъ: „чокъ-чокъ-чокъ!...“, се разнасяше още изъ гората. Спрѣхъ се и отдалечъ загледахъ, що ще правятъ птицитѣ. Едната отъ тѣхъ кацна на дупката, озърна се и веднага се шмугна вжтрѣ. Слѣдъ нея се пхна и втората, ала веднага изкочи. Първата остана доста дълго време вжтрѣ.

Какво правѣше тая птица сега вжтрѣ? Дали тия кълвачи имаха яйца? Или малки? Бѣше ли успѣла змията да имъ направи пакостъ? — Незнамъ, но азъ си трѣгнахъ замисленъ прѣдъ тая сцена на клетитѣ птици“...

Схващане — надписъ: а. Враговетѣ на кълвачитѣ. б. Какъ се пазятъ кълвачитѣ.

Общо схващане: А. Рекапитулация. 1. Дѣ живѣе кълвачътъ. 2. Съ що се храни. 3. Тѣлото на кълвача. 4. Гнѣздото на кълвача. 5. Отглеждане малкитѣ. 6. Ползъ.

Б. Повторение въ новъ редъ. 1. Кълвачътъ е горски лѣкаръ. 2. Лѣкарътъ на работа. 3. Кълвачътъ има веселъ нравъ. 4. Неговитѣ неприятели.

В. Схващане въ нова форма. 1. Какво разказва единъ кълвачъ за своята борба съ една пепелянка. 2. Какъ единъ кълвачъ си направи гнѣздо въ едно черѣшово дърво.

Изводи: 1. Краката на кълвача иматъ остри и закривени нокти, понеже трѣбва да се държи здраво ѓ кората. 2. Перата на опашката му сж твърди, за да се подпира. 3. Човката му е остра като клинъ. 4. Главата е голѣма, за да нася ударъ. 5. Езикътъ му е тънъкъ, гъвкавъ и на върхътъ твърдъ, остъръ и наржбенъ, като пилица, за да се подвиря подъ кората и вади червейчета.

Рисуване и моделиране. Кълвачъ въ разни положения: 1. кога чука кората; 2) спи въ гнѣздо; 3) лежи въ гнѣздо; 4) излиза отъ дупката си.

При моделирането трѣбва да се внимава главата да се направи валчеста, а клюна — дълъгъ и остъръ. Опашката сжщо се прави широка и подпрѣна ѓ подложка. Добрѣ е моделираната птица да се боядиса и постави върху клонъ. Отдѣлно може да се моделира: глава на кълвачъ, крака, яйца, гнѣздо.

Ал. Кръстевъ — Варна.

ПЪСНИ ЗА ЗИМАТА.

1. Кой съмъ азъ?

(по народенъ мотивъ).

Бързо,

муз. Ал. Кръстевъ.

Цѣла скрежъ ми е брадата,
Отъ бѣлъ снѣгъ ми е косата,
Ледни дишамъ вѣтрове,
Страшни трупамъ снѣгове.
Дѣто щипна — червенѣе,
Дѣто хапна — посинѣе.
Знаете ли кой съмъ азъ?
— Бѣлобради дѣдо Мразъ.

Цѣла скрежъ ми е брадата,
Отъ бѣлъ снѣгъ ми е косата,
Ледни дишамъ вѣтрове,
Страшни трупамъ снѣгове.

Дѣто щипна — червенѣе,
Дѣто хапна — посинѣе.
Знаете ли кой съмъ азъ?
— Бѣлобради дѣдо Мразъ.

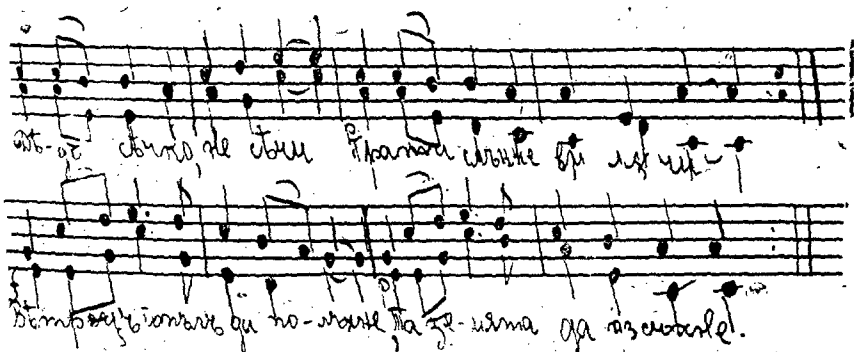
Елинъ Пепинъ

2. Дѣдо Сѣчко не сѣчи.

(по народенъ мотивъ).

Бързо-хороводно.

муз. Ал. Кръстевъ.

Дѣдо Сѣчко не сѣчи,
Прати слънчеви лжчи,
Вѣтрець топъль да полъхне,
Та земята да изсѣхне.

И полето нажалено
Постели ти сѣ зелено,
Да поникне минзухаръ,
На цвѣтята златни царъ.

Съ пѣсни, веселби и смѣхъ
Ще ги женимъ двама тѣхъ
Съ това хубаво кокиче,
Бѣло мартино момиче.

Въ хресталака кукуряка,
Ще ги чака и вѣнчей —
Отъ клонитѣ на върбака
Косъ молитва ще имъ пѣй.

Елинъ Пелинъ.

Събрания и конференции.

Конференции на столичнитѣ учители.

Всѣки четвъртъкъ, отъ 2 до 6 часа слѣдъ обѣдъ, първоначалнитѣ и прогимназиалнитѣ учители въ София, на брой близу 500 души, редовно се събиратъ на конференции.

Първиятъ рефератъ бѣ: „Организация и методъ на трудовото училище“ *) отъ Софийския градски окр. училищенъ инспекторъ г. Д. Лазовъ.

Разискванията върху тоя рефератъ продължаватъ вече четири заседания и ще продължатъ, вѣроятно, още толкова. Прѣзъ течение на тия разисквания ще бждатъ доосвѣтлени нѣкои отъ повдигнатитѣ въпроси, затова ще бжде прѣждевременно да се правятъ съобщения върху застъпенитѣ гледища.

Отъ страна на комуниститѣ се говори твърдѣ обстойно, както върху теоритичната, тъй и върху практичната страна на тоя твърдѣ важенъ и интересенъ въпросъ. Заяви се, че трудовото училище не е смътенъ и непостижимъ блѣтъ: то може да се организира още сега.

Ето какъ си прѣдставлява тая организация единъ отъ най-интелегентнитѣ водители на учителитѣ-комунисти: „За просвѣтнитѣ нужди на столицата ми сж необходими 50 сгради — палати. Отъ тѣхъ 20 сж въ мое разположение — това сж нѣколкото великолѣпни постройки за първоначални училища и прогимназии. Готови сж сжщо и останалитѣ 30 сгради. Тѣ се издигатъ и красятъ разнитѣ части на прѣстолния градъ. Азъ имамъ списъка имъ. Тѣхъ ще конфискувамъ въ името на великата идея за трудовата школа. Вмѣсто досегашнитѣ имъ обитатели, въ тѣхнитѣ пространни и свѣтли стаи ще настаня да се обучаватъ дѣцата на народа.

Ще ми сж необходими още машини, инструменти и разни материали за обзавеждане работилницитѣ и лабораториитѣ въ училищата. Тѣхъ ще имамъ, като подиря и конфискувамъ всички народни богатства, които доскоро се съхраняваха въ военния арсеналъ. Сега тѣ сж задигнати отъ тамъ, но се знаятъ гдѣ, сж. Тѣ сж купувани и събирани отъ сѣдствата

*) Рефератътъ на г. Д. Лазовъ ще бжде напечатанъ въ II кн. на „Педагогическа практика“.

на народа и трѣбва да се дадатъ въ разположение на народното училище.

Трудовата школа ще дава широко и високо естетично възпитание на дѣцата. Тя трѣбва да разполага съ творенията на родното искуство. Тѣхъ азъ ще взема отъ салонитѣ на самозванитѣ покровители на народното искуство. Тѣ сж ги купували съ незаконно натрупани богатства, украсили сж своитѣ салони, за да се наслаждаватъ отъ тѣхъ и да имъ се смилатъ по-лесно храната. Безъ тоя луксъ нѣма да умратъ тия господа. Художественитѣ творения трѣбва да станатъ достояние на всички отрудени и на тѣхнитѣ дѣца. Художниците ще почерпятъ импулъс за работа, когато видятъ творенията си да красятъ стѣнитѣ на храмоветѣ на просвѣтата.

Имамъ сгради, обзаведени работилници и богато украсени художествени салони. Трѣбватъ ми пари за издрѣжка на училищата. Тѣхъ ще взема отъ банкеритѣ. Отивамъ при тѣхъ, когато сж се събрали на пиръ въ нѣкой раскошенъ, изпълненъ съ най-разнообразни и финни ястия и напитки салонъ. Извиквамъ да спратъ своето пиршество, да разтворятъ каситѣ си и да ми броятъ необходимитѣ за издрѣжката на трудовото училище въ София 200 милиона лева. Тѣ ме посрѣщатъ съ недоумѣние, което се прѣвръща въ насмѣшки и подигравки по мой адресъ. Но когато се убѣждаватъ, че азъ настойчиво искамъ и нѣма да си отида, докато не получа, тѣ настрѣхvatъ, изблещватъ очи, свиватъ юмруци и сж готови да ме смажатъ. Въ критичния моментъ неволно се хващамъ за сабята и посочвамъ на ония, що стоятъ при вратата въ мое разпореждане. Банкеритѣ се свиватъ: мили имъ сж паритѣ, но още по-милъ имъ е животътъ. Тѣ отстъпватъ. Вземамъ 200 милиона лева отъ тѣхнитѣ банки и ги прѣдавамъ на досегашния прѣдседател на софийскитѣ главни учители. Той не е комунистъ, но е отличенъ домакинъ, и ние нѣма да го изхвърлимъ изъ трудовото училище, както го изхвърлиха не прѣди много изъ днешното.

И тъй азъ разрѣшихъ вече най-труднитѣ въпроси, свързани съ организацията на трудовото училище въ София.

— Да, ще ми кажете вие, но ти си единъ разбойникъ. Ти насили и обрѣжмота на най-почтенитѣ въ днешното общество хора.

Бждете спокойни! Моралътъ е съ менъ. Азъ се нося на неговитѣ крилѣ. За обзавеждане на трудовата школа въ София азъ оцетихъ точно 500 души. Отъ тѣхъ 200 сж събирали богатствата си прѣзъ врѣме на войната. Когато отъ моето тѣло изтече 4 кгр. кръвъ, тия хора за моя и за ваша смѣтка натрупахъ по 4 кгр. злато. Съвѣстътъ на народа казва, че тия пари сж крадени отъ народния залькъ, потъ и трудъ. Моята съвѣстъ ми казва, че азъ мога спокойно да взема и си по-

служи съ тия богатства за просвѣтата на сегашните и идните поколения.

Другите 200 души сж забогатѣли посредствомъ властѣта. Ония, що използватъ властѣта за да трупатъ богатства, сж вълци въ овчи кожи—тѣ сж крадци. Откраднатото отъ народа може и трѣбва да бѣде взето назадъ.

Останалите 100 нещастници, ограбени отъ менъ, сж събрали богатствата си, като сж търгували съ свещените народни идеали. Подобни търговци сж най-големите безчестници въ срѣдата на всѣка нация. Азъ съ чиста съвѣсть турямъ ржка на тѣхните богатства. Единствената опасностъ е, че съ всичко това азъ създавамъ 500 недоволници и бунтари, нарушавамъ обществената солидарностъ. — Фаусте, ти извика духовете противъ себе си! Справи се сега съ тѣхъ! И азъ се справямъ.

По силата на закона за трудовата повинностъ отъ тия 500 недоволници формирамъ една трудова дружина и я пращамъ на работа въ мина „Перникъ“. — Тамъ, пишатъ вѣстниците, работниците били поставени отлично: разполагали съ изобилна храна, хубави квартири, театъръ, бани и пр. и пр. Нека тия 500 господа отидатъ и се насладятъ отъ всичко това. Тамъ тѣ ще се научатъ малко и на истински патриотизъмъ.

Издигнатъ и украсенъ е храма на трудовото училище, трѣбватъ учители. Готови ли сте вие да влѣзете и свещенодѣйствувате въ тоя храмъ? Боя се! Казвамъ го открито, че не сте достойни. Руските бѣжанци носили за своя утѣха и подкрѣпа нѣкаква чудодѣйна икона. Простено имъ е! Източникъ на вашата подкрѣпа е сжщо една подобна икона съ фалшива чудодѣйностъ. Това е книгата. Отъ нея вие черпите всичката си подготовка за училищна работа.

А вие се нуждаете, вамъ е необходима — не книжна, а трудова подготовка. Искамъ да ви я дамъ, да ви направя достойни за новото училище, Но ще мога ли?

Вие сте изтощени, слаби и негодни за физическа работа. Змия се е свила въ вашата душа: тя ви гризе и не ви оставя на мира. Това е нѣмотията. Азъ ще ви освободя отъ нея. Нѣмамъ намѣрение да ви давамъ големи заплати, но ще ви устроя безплатни магазини, отъ които вие ще се снабдявате съ храна и облѣкло.

Ще гарантирамъ издрѣжка на васъ и вашите близки за вѣчни врѣмена. Слѣдъ това ще ви впрѣгна въ усилена работа. Ще ви запозная съ теорията и практиката на труда. Изъ него вие ще изтеглите филма на знанието, както се изтегля той при кинематографа. Слѣдъ нѣколко мѣсечни курсове вие ще бждете готови.

Гдѣ сж учениците? Какъ блѣди, окжсани и изтощени сж тѣ! Възможно ли е да се работи съ такива дѣца? Не! Тѣ се нуждаятъ отъ подкрѣпа! Моятъ домакинъ разтваря

касата, снабдява ги със обуца и облѣкло, устройва имъ хигиенични спални и трапезарии съ обилна, здрава и питателна храна. Сити и доволни, тѣ ще ви чакатъ и посрѣщнатъ съ блѣстящи отъ радостъ очи.

Сега на работа! Трудовата школа ще има два семестра — зименъ и лѣтенъ. Зимниятъ ще се прѣкарва въ града. Прѣзъ течение на него ще бждатъ застѣпени практически всички знания, върху които се издига модерната индустрия.

Прѣзъ лѣтния семестъръ пакъ на практически начала дѣцата ще се научатъ да обзавеждатъ и работятъ въ модерното земледѣлско стопанство.

Лѣтните помѣщения за трудовата школа ще бждатъ разкошни вили и хотели, които азъ ще взема, заедно съ необходимата земя за опитни полета, въ курортните мѣста около София. Ще се създадатъ естествено нови недоволници. Това ще сж всички бездѣлници, що пълнятъ лѣтѣ курортните мѣста и умиратъ отъ скука: дами съ ажурени чорапи и ефирни дрехи. Гдѣ ще убиватъ тѣ времето си прѣзъ лѣтните мѣсеци? За тѣхъ съмъ приготвилъ другъ курортъ. Въ Берковския балканъ има мраморни кариери. Тамъ на чистѣ въздухъ, подъ буковитѣ сѣнки и при студена вода, ще работи новата трудова дружина, сформирана отъ новитѣ недоволници.

Кой ще обзавежда и ржководи новата школа? Всѣка отъ тѣхъ ще си има съвѣтъ, избранъ измежду учителитѣ, работниците и ученицитѣ въ нея. Прѣдставители отъ тия съвѣти ще образуватъ централната училищна управа въ всѣко населено мѣсто. Кой ще изгради новото трудово училище? — Пролетария. Гдѣ е роденъ той? — На земята. Отъ кога е добилъ тая чудодѣйна сила? — Отъ три години. Отъ кое вѣроизповѣдание е? — Отъ сѣверо — източно, ортодоксално, московско. Жененъ ли е? — Да, но не е вѣнчанъ, защото, подобно на великия Толстой, е отлженъ отъ черквата. Колко дѣца има? — Колкото звѣзди на небето. Дѣцата на цѣлия свѣтъ сж негови и той е тѣхенъ татко. Осжжданъ ли е? — Да, осжденъ е да изгради новото общество и великата трудова школа!“

Опитахъ се да прѣдамъ, макаръ и съкратено, плана на практика-комунистѣ точно. Сега се въздържамъ отъ всѣкакви бѣлѣжки. Азъ ще си кажа думата, слѣдъ като дамъ свѣдѣния и за теоритичнитѣ положения на застѣпенитѣ гледища върху трудовото училище.

Съобщава Х. С-ки.

КНИЖОВЕНЪ ПРЪГЛЕДЪ

Рецензии и отзиви.

Г. Дочевъ. Трудово обучение и трудово училище. Издателство „Ново-Училище“ — София, 1920 год., цѣна 5 лева. Още незатихналата свѣтовна война раздрусала цѣлия материаленъ и духовенъ животъ. Тя скова и постави въ дълбока дрѣмка педагогическата мисль. Културното човѣчество въ продължение на петъ мжчителни години прѣживъ, може би, най-разрушителния периодъ въ историята. Слѣдъ него настѣпва вече периода на съзидането, на творчеството. Започватъ се корени обществени реформи, които ще засегнатъ и училището, като единъ отъ най-важнитѣ фактори за обществения прогресъ. За всѣки работникъ въ него е повече отъ ясно, че тамъ има много рутина. Бждещата корена реформа цѣли да замѣни сегашното книжно училище съ трудово, въ което дѣтскитѣ умственъ и физически трудъ ще станатъ основа на дѣтското възпитание и образование. Въпросътъ за трудовото училище днесъ привлича вниманието и на учители, и на педагози, и на общественици, и на политици.

Кои сж характернитѣ бѣлѣзи на трудовото обучение и на трудовото училище—това сж главнитѣ въпроси, на които се дава отговоръ въ горѣозаглавената книга. „Тя е плодъ на дълга работа съ дѣцата въ училището и между учителитѣ въ събрания и конференции,“ пише г-нъ Дочевъ.

Книгата има три отдѣла. Въ първиятъ—Трудово обучение—се разглежда: 1) какъ се е развила идеята за трудово обучение и за трудово училище; 2) сжщина на трудовото обучение. Въ вториятъ—Трудово училище—се разглежда: 1) сегашната училищна обстановка и нейната непригодность къмъ дѣтската природа; 2) сегашната административно-педагогическа управа; 3) каква ще бжде трудово-училищната обстановка и нейната пригодность къмъ дѣтската природа; 4) разпрѣдѣление и наредба на трудовото училище и 5) трудовото училище като свободна училищна община. Въ третиятъ — Приложба на трудовия принципъ въ обучението — се разглежда: 1) създаване нова импулсивна учебно-възпитателна срѣда; 2) даване свобода на дѣцата да проявятъ силитѣ си; 3) картини отъ досегашната учебна практика; 4) трудовото училище като работяще общество и 5) приложба

на трудовия принцип въ обучението по родинознание и отечествознание, по природознание, по смѣтане и формознание, по езикознание, по рисуване и ръчна работа.

Авторътъ съ вѣщина и умѣние е отговорилъ на поставенитѣ въпроси. Той не се задоволява да ни нарисува само картината на бждещото трудово училище, но ни дава обилни методически упътвания, които е опитвалъ като дългогодишенъ образецъ учителъ при приложбата на трудовия принципъ въ обучението на сегашното училище.

Макаръ да смѣтаме, че работата му още не е довършена, прѣпоръчваме труда му на учителитѣ—по право: „На всички учители и общественици, които работятъ да се изградятъ основитѣ на бждещото българско трудово училище“, на които посветява труда си.

Ст. Стефановъ.

Д-ръ М. Герасковъ. Педагогика или наука за възпитанието. Ръководство за педагогическитѣ училища, дѣвическитѣ гимназии, учителски държавенъ изпитъ и самообразование. Издание на „Ново училище“—София. 1919.

Д-ръ В. А. Мановъ. Теория на възпитанието. Учебникъ за V класъ на дѣвическитѣ гимназии. София 1920 г.

Г. Г. Герасковъ и Мановъ сж познати у насъ, като дългогодишни учители и писатели-педагози. Единиятъ и другиятъ разработватъ въ ръководствата си една и сжща материя, съ една и сжща цѣль: да дадатъ възможность на бждещитѣ майки и бащи, които се интересуватъ отъ възпитанието на своитѣ рожби, да се запознаятъ съ най-основнитѣ и сжществени начала, по които трѣбва да се води развитието на подрастващото дѣте, и да улеснятъ бждащитѣ учители и учителки въ педагогическата имъ дѣйность.

Въ първата часть на своитѣ книги, както Д-ръ Герасковъ, така и Д-ръ Мановъ, разглеждатъ ония общи въпроси, които засѣгатъ понятието „възпитание“ и „педагогика“, като наука и искусство“. Всѣки въпросъ въ тия общо-педагогически бѣлжки се разглежда съ голѣмо познание на прѣдмета и съ практическа опитность. При обясненията на въпроситѣ сж взети прѣдъ видъ не семо придобивкитѣ отъ дългогодишни опити, но и положителнитѣ резултати, добити отъ съврѣмената експериментална психология и педагогика. Въ тая часть на книгитѣ си авторитѣ разглеждатъ слѣднитѣ въпроси: „Прѣдметъ, задача и дѣление на педагогиката. Спомагателни науки на педагогиката. Методи на възпитателната наука. Възпитание, възпитателни фактори — съзнателни и несъзнателни. Видове на възпитанието — физическо и душевно: умствено, емоционно и волево“. Въ втората часть се

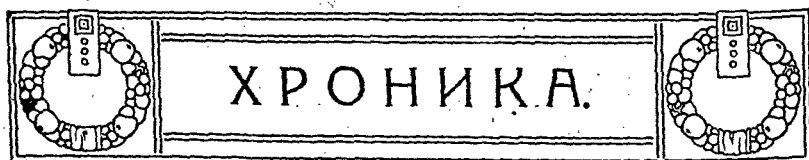
разглеждатъ възпитателнитѣ срѣдства за развитието на тѣлото и душата. Въ разпрѣдѣлението на материала се забѣлѣзватъ извѣстни, макаръ и незначителни, различия въ двѣтѣ рѣководства. Д-ръ Мановъ, като разглежда въ § 14 въпроса за физическото развитие на дѣтето прѣзъ първата и слѣдъ първата възраст на човѣшкия животъ, въ § 15 разглежда развитието на душата въ интелектуално, емоционално и волево отношение прѣзъ разнитѣ периоди на дѣтската възраст. Въ § 17 той пристѣпва къмъ разглеждането на самитѣ възпитателни функции: авторитетъ, любовъ, надзоръ, дисциплина и т. н.

Д-ръ Герасковъ слѣдъ общитѣ бѣлѣжки по въпроса за възпитанието и педагогиката разглежда обстойно физическото, умственото, моралното и естетическото възпитание, като същеврѣменно посочва и всички срѣдства, които трѣбва да се използватъ, за да се постигне цѣльта на възпитанието.

Въ отдѣлъ VI на своето рѣководство той разглежда въ общи черти ненормалното развитие на дѣтето.

Различието въ разпрѣдѣлбата на учебната материя въ тия двѣ рѣководства съ нищо не дава прѣдимство на едното прѣдъ другото. Напротивъ, съ това тия двѣ книги се допълватъ една друга и улесняватъ, както прѣподавателитѣ, така и учащитѣ се — по едно отъ тия рѣководства трѣбва да се води обучението, а по другото да се прѣговаря. При разработката на всѣки въпросъ авторитѣ сж вложили богатитѣ си педагогически познания и голѣма опитностъ. Горещо прѣпорѣчваме книгитѣ имъ на всички, които се интересуватъ отъ възпитателната наука.

Д-ръ К. Свраковъ.

ВЪ ЧУЖБИНА.

Франция.

Новъ законъ за задължителното учение. Прѣди войната Франция бѣ единствената европейска държава, въ която принципътъ на задължителното учение бѣше почти напълно приложенъ¹⁾. Близу 90% отъ всички дѣца на училищна възраст тамъ бѣха ученици.

1) Вижъ статистиката на стр. 43 въ тая книга.

Войната отне отъ стопанството и унищожи много работни ръцѣ²⁾, опустоши цѣли области, разруши стотици цѣлѣ села и градове, за възстановяването на които ще трѣбва да се работи усилено десетки години. Цѣлото французско стопанство сега прѣживѣва остра криза. Потрѣбни сѣ два и три пѣти повече работни ръцѣ, отколкото прѣди войната, за да се възобнови всичко разрушено и опустошено, а ги нѣма.

Още прѣзъ войната прибѣгнаха до услугитѣ на наемния дѣтски трудъ. Много сѣмейства, притиснати отъ нуждата и лишени отъ работнитѣ ръцѣ на възрастнитѣ мъже, загинали на бойнитѣ полета или станали инвалиди, се принудиха да взематъ дѣцата си отъ училищата, за да използватъ труда имъ. Процентътъ на дѣцата, подлежащи на задължително учение, които никакъ не постѣпваха въ народното училище, както и процентътъ на отсъстващитѣ ученици, бърже се увеличи. Родителитѣ и господаритѣ плащаха малкитѣ глоби, опрѣдѣлени въ закона отъ 1889 г., и свободно използваша дѣтския трудъ. Взеха се изключителни административни мѣрки: всички полицейски и общински агенти бѣха задължени да залавятъ всѣко дѣте на училищна възраст, което прѣзъ учебно врѣме се намѣри на публично мѣсто, и да го закарватъ въ училището. И тия мѣрки, обаче, не дадоха никакви резултати.

Между това, войната посочи рѣзко стойността и значението на просвѣтението и съзнателния гражданинъ въ държавния животъ. Въ своята сѣдбоносна кървава борба Франция срѣщна единъ противникъ, силенъ не само съ своята многобройност, съ своята техника и чудесната си стопанска и военна организация, но и съ общата култура и високото гражданско съзнание на народнитѣ маси. Послѣдното обстоятелство, още докато траеше войната, привлече вниманието и на военноточници, и на държавници, и на общественици. Въ печата, въ публични събрания, въ партийни конгреси и въ парламента се издигнаха авторитетни гласове за по-широка, по-пълна и по-здрава просвѣта за народнитѣ маси.

Войната се свърши съ побѣдоносенъ миръ, но страхътъ отъ единъ бѣдещъ реваншъ отъ страна на повалената противникъ не е прѣстаналъ да безпокои и малки и голѣми. Реваншътъ го чакатъ, за него се готвятъ. Той може да дойде отъ бойното поле, но може да се наложи и въ полето на мирнитѣ стопански и културни състезания — и по-бързо и по-неизбѣжно тукъ, отколкото тамъ. Изненадитѣ не сѣ изключени.

И въ тая прѣдстояща борба на единия или другия фронтъ — на военния или на културния — ще има най-голѣми шансове за успѣхъ оная страна, която притежава не само достатъчна

2) Споредъ една статистика, прѣзъ войната Франция е загубила отъ своето население около 4,000,000 души.

военна и стопанска мощь, но и културно прѣвъзходство срѣщу другата. Потрѣбна е повече просвѣта, повече съзнание за народнитѣ маси. Потрѣбни сѣ дълбоки, корени реформи въ народопросвѣтното дѣло. Не бива Франция да остава въ никое отношение по-назадъ отъ своя поваленъ съперникъ, който утрѣ може да вирне глава...

Такъвъ е повикътъ, който отъ войната насамъ се издига отъ просвѣтеното обществено мнѣние въ Франция.

Въ отговоръ на тоя повикъ министърътъ на народното просвѣщение и на изящнитѣ изкуства г. Андрѣ Хоноратъ внесе на 24 юлий м. г. въ камарата законопроектъ за задължителното учение. Законопроектътъ е поставенъ сега на дневенъ редъ въ парламента. Въ него обръщатъ внимание извънредно строгитѣ мѣрки, които се взиматъ, за да се приложи напълно принципътъ на задължителното учение. Никое французко дѣте — по каквито и да било причини — не бива да остава безъ просвѣта — ето основата, върху която е изграденъ цѣлиятъ законопроектъ.

По-важнитѣ му постановления сѣ слѣднитѣ:

1. Задължителното учение се простира върху всички дѣца на възраст отъ 7 до 14 години¹⁾.

2. Всѣко населено мѣсто трѣбва да има свое народно първоначално училище. Малкитѣ заселища, които отстоятъ едно отъ друго най-много на 3 к. м. и иматъ най-малко 15 дѣца на училищна възраст, си откриватъ общо училище.

За глухонѣмитѣ, слѣпитѣ и туберкулознитѣ дѣца, както и за ония здрави и нормално развити дѣца, които не могатъ да посѣщаватъ обикновенитѣ народни училища, се уреждатъ интернати отъ държавата или отъ окръжията съ съдѣйствието на държавата.

3. Родителитѣ, настойниците или отговорнитѣ лица за едно дѣте сѣ длъжни въ мѣсеца, когато дѣтето навършва 6 години, да заявятъ на надлежния общински кметъ, кждѣ ще му дадатъ образование — въ сѣмейството ли, въ народно ли или въ частно училище. Въ послѣднитѣ два случая тѣ посочватъ и избраното училище. Кметътъ имъ издава удостоверение за записването на дѣтето въ книгата на подлежащитѣ на задължително учение дѣца. Когато нѣкое сѣмейство промѣни мѣстожителството си, длъжно е още прѣзъ първата седмица, слѣдъ като се установи въ новото си мѣстожителство, да запише дѣцата си въ съответното общинско управление.

Кметътъ всѣка година на 1 августъ съставя списъкъ на всички дѣца на възраст отъ 7 до 14 години. Ученицитѣ се разпрѣдѣлятъ по училища. Осемъ дни прѣди отварянето на училищата той изпраща на директоритѣ на народнитѣ и ча-

1) Споредъ сега дѣйствующия законъ, въ Франция подлежатъ на задължително учение само дѣцата на възраст отъ 6 до 12 години.

стнитѣ училища списъцитѣ на ученицитѣ, които трѣбва да посѣщаватъ повѣренитѣ имъ училища.

4. Всѣки прѣдставителъ на властѣта, било по своя инициатива, било по искане на нѣкой общински съвѣтникъ, кантоналенъ делегатъ или учителъ, може въ всѣко врѣме и мѣсто да изисква за дѣцата на 6 до 14 годишна възраст удостовѣренията, срѣщу които сж записани въ общинскитѣ списъци. Ако за нѣкое дѣте отговорнитѣ лица не притежаватъ такова удостовѣрение, то се записва d' office въ народно училище. Отговорнитѣ лица, които не сж записали дѣцата си въ списъка на подлежащитѣ на задължително учение дѣца, по искане на инспектора на първоначалнитѣ училища се призоваватъ прѣдъ мировия сѣдия, който имъ налага глоба отъ 5 до 25 франка за всѣко дѣте на възраст отъ 6 до 6½ години. Ако дѣтето е на 7 до 7½ години, глобата се удвоява. Ако е по-възрастно, отговорнитѣ лица се призоваватъ прѣдъ окръжния сѣдъ, който имъ налага едно отъ слѣднитѣ наказания: 1) глоба отъ 50 до 250 франка, 2) лишаване на й-малко за една година отъ граждански, политически и сѣмейни права, изброени въ чл. 42 отъ французкия наказателенъ законъ.*)

Въ мотивитѣ на законопроекта г. Адрѣ Хоноратъ оправдава тия наказания така: „Ние смѣтаме, че едно наказание, като лишаването — врѣменно или завинаги — отъ граждански, политически и сѣмейни права, изброени въ чл. 42 отъ Наказателния законъ, не е твърдѣ тежко за една голѣма сѣмейна или обществена грѣшка, каквато е грѣшката на бащата, който занемарява възпитанието на своето дѣте, и на възрастния гражданинъ, който занемарява възпитанието на бъдещия гражданинъ“.

5. Прѣдставителитѣ на властѣта сж длъжни да завеждатъ въ училището, дѣто е записано, всѣко дѣте, което срѣщнатъ прѣзъ учебното врѣме на публично мѣсто.

6. Въ края на всѣка седмица учителитѣ изпращатъ на родителитѣ ученишкитѣ книжки, въ които се отбѣлѣзватъ бѣлжкитѣ и отсъствията на ученицитѣ. Въ понеделникъ сутринята всѣка книжка се връща подписана отъ родителя или настойника, който посочва причинитѣ на отсъствията.

Въ края на всѣки мѣсець директорътъ на всѣко частно

*) Чл. 42 гласи: „Окръжнитѣ сѣдилища въ извѣстни случаи могатъ да отнематъ отчасти или напълно слѣднитѣ граждански, политически и сѣмейни права на провинения гражданинъ: 1) избирателно право, 2) изборно, 3) право да бжде назначаванъ или повикванъ за сѣдебенъ засѣдателъ или на други обществени длъжности, 4) да заема или изпълнява служби по администрацията, 5) да носи оржие, 6) да гласува въ съвѣщанията на сѣмейството, 7) да бжде настойникъ, 8) да бжде експертъ или свидѣтель при съставяне на актове, 8) свидѣтель прѣдъ сѣдилищата.

и народно училище изпраща на инспектора на първоначалнитѣ училища списъкъ на отсъгтствувалитѣ прѣзь мѣсеца ученици.

Учителитѣ, които не изпълняватъ тия си задължения, се наказватъ отъ окр. съвѣтъ: 1) съ напомняне, 2) мѣрене, 3) отстраняване отъ длъжностъ за единъ мѣсець или, ако повторятъ простѣпката си прѣзь една и сѣща учебна година, за три мѣсеца, 4) ако потретятъ прѣстѣпката си прѣзь сѣщата година, лишаватъ се отъ право на учителствуване врѣменно или за винаги.

6. Ако нѣкой ученикъ отсъгтствува безъ извинителни причини четири пѣти по половинъ или по-малко отъ половинъ день, отговорнитѣ лица се прѣдупрѣждаватъ отъ надлежния мировъ сѣдия за наказанията, на които подлежатъ, ако нарушатъ отново закона.

Ако слѣдъ това прѣдупрѣждение ученикътъ продължава да отсъгтствува, мировиятъ сѣдия, по искане на инспектора на първоначалнитѣ училища, призовава отговорнитѣ лица и имъ налага глоба отъ 5 до 25 франка.

Ако нарушението се повтори, налага се по сѣщия редъ глоба отъ 10 до 50 франка.

Ако неизвиненитѣ отсъгтствия на нѣкой ученикъ надминаватъ прѣзь една учебна година половината отъ всички учебни часове прѣзь годината, отговорнитѣ лица се призоваватъ прѣдъ окр. сѣдъ, който ги лишава врѣменно или завинаги отъ граждански, политически и сѣмейни права, съгласно чл. 42 отъ Наказателния законъ.

7. Който наеме за работникъ или слуга прѣзь учебно врѣме дѣте на училищна възраст, подлежи на глоба отъ 10 до 25 франка, наложена отъ мировия сѣдия.

За всѣко послѣдующе нарушение глобата се увеличава, като се умножава съ числото на всички извършени нарушения.

Ако сѣ наети прѣзь учебно врѣме нѣколко дѣца, първоначалната глоба се умножава и съ броя на дѣцата.

Който задържи на работа нѣкое дѣте повече отъ половинъ учебна година, се лишава, по рѣшение на окр. сѣдъ, отъ граждански, политически и сѣмейни права, съгласно чл. 42 отъ Наказателния законъ.

8. Всички глоби, прѣдвидени въ закона, се събиратъ найкъсно до 15-тия день отъ издаването на присѣдитѣ.

9. Законътъ ще се прилага и въ Алджиръ и всички французки колонии.

Англия.

Религията и училището. Прѣзь войната (1918) въ Англия се създаде за пръвъ пѣтъ законъ, който точно и ясно опрѣдѣли и разграничи положението, правата и задълженията на общественитѣ и частнитѣ училища. Обществениѣ училища,

наречени „providet,“ се субсидиратъ отъ държавата и се управляватъ отъ общинитѣ; тѣ сж достъпни за дѣцата на всички граждани. Частнитѣ училища, наречени «dominational», принадлежатъ на многобройнитѣ религиозни секти, отъ които сж отворени и се издържатъ.

Законътъ отъ 1918 г. наложи тежки задължения, както на управленията на вѣроизповѣднитѣ училища, тъй и на родителитѣ, които изпращатъ дѣцата си въ тѣхъ. Тия задължения, както се очакваше, ускориha тѣхния пълень упадъкъ. Броятъ на ученицитѣ въ вѣроизповѣднитѣ училища толкова много намалѣ, че на много мѣста послѣднитѣ останаха съвсѣмъ праздни. Обществениитѣ училища се прѣпълниха съ дѣца; помѣщенията се указаха недостатъчни да ги побератъ. Училищнитѣ сгради на вѣроизповѣднитѣ общества отъ нѣколко години стоятъ вече празни, но тѣ не могатъ да бждатъ използвани за нуждитѣ на общественитѣ училища, защото законътъ отъ 1918 г. гарантира правото на абсолютна собственостъ въху тия сгради на религиознитѣ общества, които сж ги строили. Сегашниятъ министъръ на просвѣщението г. Фишеръ (Fischer) съ свойствения на английския държавникъ тактъ се опита, безъ да прѣдизвиква безполезни конфликти между държавата и административнитѣ общини, отъ една страна, и религиознитѣ общества, отъ друга, да разрѣши въпроса за използването на празнитѣ помѣщения на вѣроизповѣднитѣ училища—и успѣ. Между двѣтъ страни е постигнато съгласие при слѣднитѣ условия:

1. Никой учителъ не може да бжде задълженъ да води религиозно обучение въ общественитѣ училища, ала всички улеснения ще бждатъ направени въ педагогическитѣ училища на ония кандидати за учители, които искатъ да се подготвятъ за това обучение

2. Зданията на вѣроизповѣднитѣ училища оставатъ собственостъ на вѣроизповѣднитѣ общества; тѣ, обаче, могатъ да бждатъ използвани отъ общинскитѣ власти за нуждитѣ на общественитѣ училища. Вѣроизповѣднитѣ общества могатъ да ги използватъ вънъ отъ часоветѣ, опрѣдѣлени за занятия въ общественитѣ училища.

3. Въ всички обществени училища ще бжде застъпено и религиозното обучение за дѣцата на ония родители, които го искатъ.

Единъ обезпокоителень дефицитъ. Официалнитѣ доклади на английския министъръ на просвѣщението хвърлятъ свѣтлина въху сегашния недостигъ на учителитѣ въ народнитѣ училища. Прѣди войната Англия имаше нужда всѣка година отъ 9000 нови учители. Къмъ това число трѣбва да се прибавятъ всѣка година още по 6000 нови учители, които се изискватъ за прилагането на закона отъ 1918 г. Прѣзъ послѣдната учебна година, обаче, сж се явили вмѣсто 15,000 кандидати, кол-

кото сж потрѣбни, само 5274, отъ които учители само 665. Учителското поприще вече малко привлича младитѣ хора, които свършватъ срѣднитѣ училища. Защо?

„Journal of education“ отговаря на тоя въпросъ, като посочва разликата между приходитѣ на свободнитѣ професии и високитѣ надници на работницитѣ, които се занимаватъ само съ физически трудъ: учителитѣ и лѣкаритѣ сж по-злѣ плащани, отколкото най-обикновения вжглекопачъ.

Заплати на учителитѣ. Въ Англия до войната нѣмаше общи наредби за заплатитѣ на учителитѣ и повишението имъ. Всѣка община уреждаше тоя въпросъ споредъ своитѣ разбирания, срѣдства и интереси. Това прѣдизвикаше безброй конфликти между учителитѣ и общинитѣ (стачкитѣ въ Хертфордъ прѣзъ 1913/1914 г. и другадѣ) и опасни агитации между учителството. . . Практичниятъ и тактиченъ английски общественикъ, на който всѣкога е била чужда тактиката на камилската птица, не си затвори очитѣ прѣдъ бѣдственото положение на народното учителство и не остави мизерията му да удари своя отпечатъкъ и върху обучението и възпитанието на подрастващитѣ поколѣния. . . Прѣзъ миналото лѣто единъ комитетъ, съставенъ отъ равно число прѣдставители на общинитѣ и на учителството, изработи общъ щатъ за минималнитѣ заплати на учителството, който отъ 15 декемврий 1920 год. вече се прилага. Въ щата сж прѣдвидени слѣднитѣ минимални заплати: 1) за редовенъ учителъ, свършилъ педагогическо училище съ двѣгодишенъ курсъ, 160 лири стерелинги¹⁾ (49,600 лв.) първоначална годишна заплата, увеличавана всѣка година съ по 10 лири (3100 лв.) до 300 лири (93,000 лв.) максимумъ; 2) за редовни учителки, свършили сжщо двѣгодишно педагогическо училище — 150 до 240 лири стерелинги; 3) за директоръ на първоначално училище (споредъ броя на ученицитѣ) — 330, 360, 390, 420 и 450 лири стерелинги, 4) за волнонаемни учители — 100 до 150 лири стерелинги; 5) за волнонаемни учителки — 91 до 140 лири стерелинги.

Сегашнитѣ учителски заплати въ сравнение съ ония отъ прѣди войната сж увеличени толкова пѣти, колко пѣти отъ е поскъпналъ живота въ Англия.

Учителскитѣ искания сж били напълно удовлетворени.

1) Една лира стерелинга е равна на 310 лв. при сегашния курсъ на нашия левъ.